
P

František Palacký

14. 6. 1798 Hodslavice

26. 5. 1876 Praha

Pocházel ze staré evangelické rodiny; otec, lidový písmák a muž přísných mravních zásad, byl rolníkem a zároveň učitelem na českobratrské škole v Hodslavicích. Palacký studoval od r. 1809 na evangelickém gymnasiu v Trenčíně, od r. 1812 na lyceu v Bratislavě, kde absolvoval i tříletý teologicko-filosofický kurs (1819). Už tehdy sledoval horlivě rozmach národního hnutí, sprátelil se s P. J. Šafaříkem → a J. Kollárem → a rozhodl se pro dráhu literární. Od r. 1817 byl vychovatelem v rodině vzdělané Niny Zerdahelyové i v jiných zemanských rodinách; r. 1821 žil ve Vídni, následující dvě léta v Uhrách na statku Czuzu u Komárna. R. 1823 odešel do Prahy a stal se žákem Dobrovského →; pod jeho vedením se učil technice i umění historikovy práce, které se už naplno věnoval, zpočátku jako archivář hraběte Fr. Šternberka. Na výzvu Učené společnosti (1825) sestavil a vydal řadu kronik, vypsujících události 14., 15. a 16. stol. (*Stáří letopisové čeští od r. 1378 do r. 1527*). R. 1827 byl vybidnut, aby dokončil rozpracované německy psané dějiny Čech, a když úlohu přijal a navrhl jejich zpracování novou metodou, byl r. 1838 jmenován zemským historiografem. — V Praze se P. horlivě účastnil organizování národního života; využíval přitom svých styků se šlechtou především ve prospěch muzejní činnosti. Vycházej

z představy národního muzea jakožto instituce, která má kolem sebe soustřeďovat „duševní život v národě“, navrhl vydávání dvou vědeckých časopisů, které r. 1829 skutečně začaly vycházet a jež sám redigoval. Německý *Monatsschrift der Gesellschaft des Vaterländischen Museums in Böhmen* roku 1831 zanikl, avšak Časopis Společnosti vlastenského muzeum v Cechách (vycházející s názvem Časopis Nár. muzea dodnes) se stal reprezentativním literárním a vědeckým orgánem české obrozenecké kultury. — P. zasahoval téměř čtyřicet let do všech kulturních institucí a podniků (účastnil se mj. založení Matice české, podpůrného spolku Svatobor, Národního divadla) a v četných funkcích (zvl. jako sekretář Učené společnosti a tajemník Muzea) pracoval vždy ve prospěch české vědy. R. 1848 vystupoval v politickém životě jako vůdčí představitel liberálního tábora a odpůrce radikalismu, jako původce austroslavistické politické koncepce a zastánce federalistického programu. Byl členem Národního výboru, předsedou Slovanského sjezdu; odmítl účastnit se voleb do frankfurtského sněmu, stavěl se však proti revolučním lidovým silám. Po obnově absolutismu byl nucen zanechat veřejné činnosti a vzdát se i funkcí v Muzeu. V letech šedesátých jako přední představitel staročeské konzervativní politiky zdůrazňoval (zvl. v člancích v časopise *Národ*) loajalitu k Rakousku, které si však stále přál vidět jako federaci rovnoprávných národů (*Idea státu rakouského*, *Národ* 1865). Z opozice k dualismu

v Rakousko-Uhersku se účastnil r. 1867 manifestační cesty českých učenců a spisovatelů do Moskvy, po níž z politického života ustoupil a věnoval se výhradně vědecké práci. — Literární činnost zahájil P. překladem několika zpěvů z Ossiana (1817 v Hromádkových Prvotinách), zejména však spoluprací s P. J. Šafaříkem → na spise *Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie*. Tento soubor šesti „listů o prozodii české“ (P. je autorem listu prvního, druhého a pátého) teoreticky zdůvodňoval a pro české básnictví obhajoval před prozodií sylabotnickou předností časomíry, v níž autoři viděli záruku rytmické dokonalosti, libozvučnosti a vysoké estetické působivosti poezie. P. zde také otiskl jako příklady některé své první básně, ódy, které chtěly naplnovat představu takovéto poezie (Ideálu říše, Moudrost, U hrobu přítele, Na horu Radhošť). Necítil se však povoláním básníkem a brzy obrátil pozornost k filosofii a vědě. Ve filosofických studiích (otiskovaných vesměs v Kroku a muzejním časopise) snažil se vystihnout obecné zákonitosti světového dění jakožto rozporuplnou cestu k „božnosti“, tj. ideálu svrchovaného lidství. Myšlenka božnosti, nesoucí v sobě rysy buržoazního humanismu, byla také ústřední ideou P. teorií estetických (*Přehled dějin krásovědy a její literatury*, Krok 1823; *Krásověda čili o kráse a umění*, ČČM 1827, aj.; v rukopise zůstaly *Geschichte der schönen Redekünste bei den Böhmen* — Dějiny krásného řečnictví u Čechů). Tyto teorie byly v souladu s estetickými představami, vyjádřenými v umělecké podobě literaturou českého preromantismu. — V muzejním časopise otiskoval P. vedle studií filosofických i staročeské památky, uveřejňoval i drobnější zprávy historické a životopisné (Život J. Á. Komenského →) a také literární zprávy a posudky o současné české literatuře (kritika Čelakovského → Ohlasu písní ruských, 1830). Významné byly dvě zásadní stati (*Slovo k vlastencům od redaktora*, 1827, *Předmluva k vlastenskému čtenářstvu*, 1837), v nichž se pokusil vystihnout snahy a výsledky české literární tvorby dvacátých a třicátých let a v nichž přehodnocoval junemannovský literární program v tom smyslu, že zdů-

raznil nutnost sblížení soudobé literatury se životem. — Nejvlastnějším zájmem P. se však stala historie. Jeho životním dílem jsou *Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě*, reprezentativní dílo české historické vědy, na něž se připravoval již od dvacátých let tím, že prozkoumal všechny archívy v Čechách i přední archívy evropské (Víděň, Lipsko, Mnichov, Řím, Dráždany, Vratislav, Berlín, Budapešť, Paříž, Jena aj.). Nejvýznamnější byla studijní cesta do Říma, Florencie, Milána a Benátek, kterou popsal ve spise *Literarische Reise nach Italien*. P. pojal dějiny jako souvislý obraz osudů národa, obraz, který by umožnil pochopit rozhodující ideové síly minulosti a uvést s nimi v soulad ideály přítomnosti. Vzniklo tak historické dílo velké koncepce, která odpovídala protifeudálnímu zápasu soudobé národní společnosti v čele s liberální buržoazií. Studium filosofie vedlo autora k vytvoření svérázné filosofie národních dějin. Jejich obecným rysem je podle něho zápas mezi německým a slovanským živlem, tj. v podstatě mezi feudálním a demokratickým společenským zřízením. Smyslem slovanských dějin je přinést světu demokratický řád rovnosti lidí, který by vytvořil s dosavadním řádem vyšší organický celek, a český národ má tuto syntézu zprostředkovat. Za vrchol dosavadních národních dějin považuje P. husitství jakožto největší protifeudální hnutí naší minulosti. Představuje mu nejvyšší vzepětí lidových sil za dobytí svobody společenské a svobody svědomí, jímž se národ postavil v čelo světového vývoje. Zejména v tomto pojetí husitství tkví pokrokovost Dějin, které tak přerostly rámcem daný autorovým politickým liberalismem. Dějiny přispěly podstatnou měrou k vytvoření ideologie českého národního hnutí, k posílení národní hrdoosti a sebedůvěry. Zformovaly téměř na celé století obraz husitské tradice a ovlivnily také umělecká díla s husitskou tematikou.

BIBLIOGRAFIE

Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie (lit. teoretické úvahy 1818, s P. J. Šafaříkem). Staří letopisové čeští od r. 1378 do r. 1527 (vydání kronik, 1829), J. Dobrovský's *Leben und gelehrtes Wirken* (D. život a vědecké působení, lit. hist. studie, 1833), *Literarische Reise nach Italien* (Literární cesta do Itálie,

1838). — Vydání Dějin předcházela i doprovázela řada studií i edic starých historických památek: Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber (Zhodnocení starých českých dějepisců, 1830). Přehled současny nejvyšších důstojníků a ouředníků zemských i dvorských v Království českém od nejstarších časů až do nynějška (1832). Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache (Nejstarší památky českého jazyka, 1840, s P. J. Safáříkem). Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské (1840–46; v této edici historických dokumentů se pokračuje dodnes). Předchůdcové husitství v Čechách (1842). Popis Království českého (1848). Documenta Mag. Iohannis Hus vitam, doctrinam, causam . . . illustrantia (Dokumenty osvětlující život, učení a při M. Jana Husa, 1869). Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges (Listinné příspěvky k dějinám husitského váleku, 1873) aj. — Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě vycházely takto: Geschichte von Böhmen (sv. 1., 1836; do r. 1867 vyšlo německy 5 dílů v 9 sv., překládaných z českého znění). Český vyšlo: dílu 1. částka 1., od pravěkosti až do r. 1125 (1848; v Erbenově překladu ze znění německého; další díly psal P. již česky), dílu 3. částka 1., od r. 1403 do 1424 (1850), dílu 3. částka 2., od r. 1424 do 1439 (1851), dílu 1. částka 2., od r. 1125 do 1253 (1854), dílu 4. částka 1., od r. 1439 do 1457 (1854), dílu 4. částka 2., od r. 1457 do 1471 (1860), dílu 5. částka 1., od r. 1471 do 1500 (1865), dílu 5. částka 2., od r. 1500 do 1526 (1867), dílu 2. částka 1., od r. 1253 do 1333 (1875), dílu 2. částka 2., od r. 1333 do 1403 (1876). — Z menších prací pořídil sám P. Sbirku spisů drobných z oboru řeči a literatury české, krásovědy, historie a politiky Radhost (1871–73, 3 sv.). Německé řeči a úvahy shrnul v Gedenkbücher (1874). — Dílo Fr. Palackého usp. J. Charvát (Práce historické, Staré letopisy české, Stati z českých dějin a Stati literárně-historické, jazykovědné a estetické, 1941). Vlastní životopis (do r. 1818) otiskla poprvé M. Cervinková-Riegrová (1885), znovu i s Každodenním (z l. 1818–27) a se Zápisky (do r. 1863) V. J. Nováček v Korespondenci a zápiscích Fr. Palackého (1898–1911, 3 sv.). Četná korespondence, jejíž soupis je v Bibliografii české historie 1937–41, vyšla pouze časopisecky (ČČM, ČMM, Osvěta, Zvon aj.) — Bibliografie: Č. Zíbrť v Památku (1898) a v Bibliografii čes. historie 1912 a dále.

LITERATURA

J. Goll: F. P. (1898); Památník na oslavu 100. narozenin F. P. (1898); F. M. Bartoš: F. P. (1948); F. Kutnar - O. Králík - J. Bělič: Tři studie o F. P. (1949); M. Jetmarová: F. P. (1961, s výběrem z díla); M. Machovec: F. P. a čes. filosofie (1961). J. Kalousek z v. vyd. Dějin (1876, zde soupis čes., samostat. vyd. prací); soupis něm. prací ve Zprávách Učené spol. nauk (1877); Z. Nejedlý v kn. O smyslu čes. dějin (1952); J. Charvát v předml. Z dějin národu čes. (1957); J. Dvořák v Acta Univ. Palackianae Olomucensis, Philologica 1 (1960, o lit. krit. činnosti). mf

Josef Palivec

7. 10. 1886, Zbiroh

Gymnasium studoval v Rokycanech a v Plzni, kde maturoval teprve r. 1917 jako externista. Po svém příchodu do Prahy r. 1904 dělal písaře J. Vrchlickému. R. 1914 narukoval na srbskou frontu, od r. 1916 po těžkém zranění byl zaměstnán v pražské odbočce Korbura (Korespondenzbureau). Po válce pracoval mj. v Ženevě; poté v Paříži jako legační rada pro informační služby. Od r. 1930, po návratu do Prahy, zůstal zaměstnán na ministerstvu zahraničních věcí; r. 1934 získal na Karlově universitě doktorát práv. Za války byl zapojen do protifašistického odboje. Po válce byl znovu zaměstnán na ministerstvu zahraničních věcí. V posledních letech žije v Praze jako spisovatel z povolání. — První větší práci, prózu Hlad, uveřejnil r. 1908 v Národním obzoru. První (neuveřejněné) básnické pokusy, psané po první světové válce, byly latinské.

Za svého pobytu ve Francii se podílel na překladech pro revue Signal, la Revue Nouvelle a La Revue Européenne poezie J. Wolkra, J. Hory, V. Nezvala, J. Seiferta aj. Seznámil se zde s P. Valérym, jehož náročnou poezii přeložil do češtiny s vytříbenou jazykovou kulturou. Přeložil ještě mj. Coleridgeova Starého námořníka. Jeho vlastní poezie, ovlivněná P. Valérym, se soustřeďuje k teskným vzpomínkám a tužbám. Zápas vnitřních jstot s ničivými silami „tmy“ (charakteristický symbol P. básní) je tu však zbaven konkrétnosti a určitosti skutečného prožitku. Význam P. důmyslné a virtuózní, avšak zároveň abstraktní, tematicky monotónní a chladně konstruované poezie spočívá hlavně ve složce jazykové. Bohaté eufoničnosti svých veršů, dodržujících důsledně metrické schéma, dosáhl P. mimo jiné pomocí četných neologismů a slov i tvarů přejímaných z jazyka obrozeneckého a z dialektu.

BIBLIOGRAFIE

Pečetní prsten (Bb 1941), Naslouchání (B 1942), Síta (dosud vydaná poezie, rozšířená o báseň Spáč, 1943). — Z překladů: Paul Valéry, Had (1929), Kouzla (1933), Mladá Parka (1938); Coleridge, Píseň o starém námořníku (1949). pb

Bartoloměj Paprocký z Hlohoh

1540

27. 12. 1614 Lvov

Básník, publicista a historik polského původu. Studoval na krakovské universitě, r. 1571 se účastnil polského poselství do Cařihradu, podílel se na politickém životě, ale jako podporovatel habsburské kandidatury na polský trůn musel po vítězství švédského kandidáta r. 1588 opustit zemi. Uchýlil se na Moravu, kde získal mecenáše v olomouckém biskupu Stanislavu Pavlovském. Po jeho smrti r. 1598 pracoval ve službách české a později slezské šlechty. Teprve před koncem života, r. 1614, se mohl vrátit do vlasti. — Paprocký byl spisovatel velmi plodný, psal po celý život polsky a po několikaletém pobytu v českých zemích i česky. Proslul jako genealog (sestavovatel rodokmenů) a především tato pověst mu umožnila i pobyt v českém exilu. *Zrcadlo Markrabství moravského* (1593) bylo napsáno ještě polsky a přeloženo do češtiny, *Diadoch* (Diadochus, id est successio, jinak Posloupnost knížat a králův českých, biskupův i arcibiskupův pražských a všech tří stavův slavného Království českého, tj. panského, rytířského a městského) z r. 1602 už česky a stejně třetí genealogické dílo, týkající se našich zemí, *Stambuch slezský* (1609). Jako básník je autorem *Nové kratochvíle* (1597 až 1600), třídílné sbírky původní i přeložené lyriky, která je ohlasem soudobé renesanční poezie polské. Zčeštil i vlastní polský překlad latinské sbírky bajek společensky kritického dosahu, nazvaný *Obora aneb Zahrada, v které rozličná stvoření rozmlouvání mají* (1602). Z téže tendence vychází i jeho *Rozmlouvání aneb hádání chudého s bohatým* (1606).

EDICE A LITERATURA

B. P. z H., *Zrcadlo Cech a Moravy*, vyd. Jos. Polišenský (1941). — K. Krejčí: B. Paprocki z Hlohoh a Paprocké Vúle (1946). ep

Pasionál

České zpracování nejrozšířenější středověké latinské sbírky legend pořizené ja-

novským arcibiskupem Jakubem de Voragine (1230—1298), známé pod názvem *Legenda aurea* (Zlatá legenda) a obsahující životopisné legendy o světcích v pořadí církevního kalendáře. České znění pochází z 2. pol. 14. stol. Překladačem byl vzdělaný dominikán, nejspíš totožný s překladačem staročeského *Života Krista Pána*. Za předlohu mu sloužila latinská verze Voraginovy *Legendy* upravená už pro české kulturní prostředí tím, že je zkrácena o životopisy některých světců v Čechách méně známých a jsou do ní zařazeny legendy o světcích českých (o Cyrilu a Metoději, Ludmile, Prokopu aj. i svatováclavská legenda od Karla IV.). V českém Pasionálu uplatnil překladač stylistické zvyklosti rozvinutého českého kazatelství a zdůraznil dějové prvky na úkor náboženských úvah. Spolu se současnými českými verzemi *Životů sv. Otců a Života Krista Pána* stojí P. na počátku vývoje české výpravné prózy. Vyhovoval širšímu okruhu světských čtenářů pestrostí a exotičností látky seskupené v životopisech rozmanitých světců i tím, že četné detaily jsou zpracovány jako uzavřená anekdotická vyprávění. P. byl dvakrát vydán mezi českými prvotisky; k druhému vydání (1495) byl připojen dodatek pro kalíšnickou veřejnost, obsahující tzv. pašije Jana Husa a Jeronýma Pražského

EDICE A LITERATURA

Český P. z roku 1495 (faksimile), vyd. Z. Tobolka (1926). — J. Vilikovsky v kn. *Pisemnictví českého středověku* (1948). jk

Mirko Pašek

(vl. jm. Vladimír Pašek)

21. 6. 1910 Praha

Po maturitě na Československé obchodní akademii v Praze (1929) byl až do roku 1945 úředníkem Městské spořitelny pražské. Potom se stal dramaturgem ve filmovém odboru min. informací. V l. 1949 až 1950 byl zaměstnán u Čs. státního filmu (napsal náměty a scénáře pro několik filmů), nyní je spisovatelem z povolání. Přispíval do časopisů *Širým světem*, *Pestrý týden*, *Salón*, *Ozvěny*, *Panorama*, kterou v l. 1947—48 také redigoval.

Literární činnost zahájil r. 1931 cestopisnými reportážemi.

Poznatků z četných cest do jihoevropských států a do zemí Blízkého a Středního východu v letech třicátých využil Pašek v povídkách a románech s exotickými náměty. Sprádá zde libivé erotické příběhy bez hlubší společenské motivace, jimž pouze zasvěcené líčení exotické přírody dodává kouzlo intimního prožitku a svěží obrazivosti. — Teprve počátkem padesátých let objevuje P. v exotických prostředích nové hrdiny: domorodce, v nichž se „rodí člověk“ (*Lovci perel, Ebenová karavana*). V těchto pracích projevil P. snahu o pochopení a zobrazení procesu sebeuvědomování člověka, ne už bezmyšlenkovitě ovládaného náboženským fatalismem, jak ho viděl dříve. Novou tematickou oblast našel P. ve sportovním prostředí. Ve středu jeho pozornosti je opět člověk a zejména ty jeho vlastnosti, které sport vyžaduje i podporuje: lidská solidárnost a odpovědnost vůči kolektivu. Jednotlivé povahy odhaluje P. v obratně aranžovaných příbězích s poctivým, avšak málokdy objektivním charakterizačním uměním. Většina P. sportovních románů (*Start a cíl* aj.) je určena mládeži; jí také věnoval několik knih dobrodružných (*Modrý leopard* aj.), které přes jistou rutinovanost představují pokrok proti většině předválečné produkce v tomto žánru.

BIBLIOGRAFIE

Loď Opanake (R 1940). Vracím se z Babylónu (R 1941). Jezero plameňáků (R 1941). Fakír z Benares (Pp 1944). Adamův most (R 1946). Poprask (R 1948). Chata Vranka (R 1949, pseud. Vladimír Bezchleba). Stoprocentní záhada (R 1950, pseud. Martin Los). Lovci perel (R 1951). Start a cíl (R 1953). Veselé příběhy vojína Kulhárcha (Pp 1956). Dobrodružství na Bezejmenné řece (R pro mládež, 1957). Tři sportovní vyzvědači (Pp 1958). Ebenová karavana (R 1960). Karneval v Maroku (R 1960). Modrý leopard (R pro mládež, 1961). — Provedené hry: Aramejská brána (1944). *ahá*

Jaroslav Jan Paulík

20. 2. 1895 Pelhřimov

13. 5. 1945 káznice Drei Berge
u Bützowa, Německo

V Pelhřimově vystudoval gymnasium (maturita 1914), na Karlově universitě

češtinu a francouzštinu (absolvoval 1922, z toho rok studoval v Paříži na Sorbonně). Od r. 1921 učil na obchodní akademii v Praze-Karlíně až do října 1942, kdy byl zatčen pro ilegální činnost ve skupině odborářů. Prošel věznicemi na Pankráci, v Terezíně, Golnově, Drážďanech (tam odsouzen k deseti letům káznice), pak v Ebrachu, Berlíně-Plötzensee a Drei Berge, kde už po osvobození zemřel na úplavici. — Psal hlavně prózu v celé její druhové rozmanitosti (román, novelu, povídku, fejeton, causerii, cestopis), ale také poezii, texty k trampským písničkám a kritiku literární, divadelní i filmovou. Hojně cestoval po Francii, Belgii, Alžiru, Turecku, Řecku, Jugoslávii. Jeho intimní vztah k francouzské kultuře dokládají především překlady z P. Mac Orlana, Fr. Carca, R. Martina du Garda, Ch. L. Philippa, Abbé Prévosta, R. Rollanda, G. Simenona, R. Vercela aj. Přispíval do Rudého práva, Cesty, Lidových novin, Tribuny, Kmene, Gentlemana, Trnu, Signálu, Pestrého týdne, Rozhledů, Dělnické osvěty, Kultury doby, Týdeníku Českomoravské vysočiny aj. a do časopisů, jež redigoval: do Prospektu (1930—31), Rozprav Aventina (1932—34) a Literárních novin (1938—41). — V Kytici 1948 vyšla P. próza Grande aventure, psaná v káznici Drei Berge.

Jednotlivým principem Paulíkovy tvorby je filosofie dobrodružství. Jí autor jednak napadá měšťáckou konvenčnost a střízlivost, jednak proklamuje svobodnější a bohatší rozvoj lidské osobnosti. Dobrodružství existuje nepřetržitě a latentně v každém z nás; odměňuje člověka „chvilí nebo několika chvílemi absolutního rozzáření“, a víc: souzní-li s pokrokovým ideálem, dává dobrodružství, byť tragicky zakončené, lidskému životu smysl a naplnění. P. filosofie rostla ve dvacátých letech v sepětí s poetistickým programem umění jakožto umění žít. Fantazijní a groteskní lyrismus, sblížující P. s K. Konrádem →, projevuje se nejdůsledněji v prvním českém trampském románu (*Arizona*); romantismus periférie a hlavně exotických dálek, sblížující ho s G. Včeličkou →, ovládá jeho fejetony a cestopisné črty (*Zadní Indie, Sentimentální cesty*). S celkovou proměnou české literatury

v třicátých letech zvážňuje a psychologizuje se i P. próza. Převážně na maloměstských námětech (*Utonulá, Ošklivá tvář lásky*) zachycuje nyní, poučena surrealismem a filmovou technikou, křehké proměny lidského nitra a stavy na hranici bdění a snu; místo někdejšího P. gurmánství zaujal nyní „vesmírný pesimismus“, pojiť se však s nezlomnou láskou k životu, byť tváří v tvář smrti.

BIBLIOGRAFIE

Zadní Indie (Pp 1927), Arizona (R 1928), Sentimentální cesty (Pp 1931), Technika flirtu neboli Umění nedokonale milovati (Ee 1932), Utonulá (R 1934), Ošklivá tvář lásky (Pp 1940). — Výbory: Velké dobrodružství (1956, usp. V. Běhounek).

LITERATURA

V. Běhounek v předml. k výboru Velké dobrodružství (1956) a v NŽ 1955 (č. 2, Torzo života i díla). M. Holas v Kytici 1945—46 (Vzpomínáme).
jo

František Pavlíček

20. 11. 1923 Lukov u Holešova

Po maturitě na reálném gymnasiu v Holešově (1943) studoval na filosofické fakultě Karlovy university (doktorát 1952). V l. 1947—52 působil jako dramaturg rozhlasu v Č. Budějovicích, potom jako vedoucí vysílání pro mládež v Praze (1952—55). V l. 1955—56 pracoval jako dramaturg v televizi, od té doby působí ve filmu. V l. 1959—61 byl tajemníkem Svazu čs. divadelních a filmových umělců.

Pavlíček začal jako autor rozhlasových her (Trosečník, Ve znamení ticha, Ahasver, Aristofanes píše tragédii, Leonidas žije aj.) a dramatičací (J. Fučíka, K. M. Čapka-Choda, I. Olbracht, A. Jirásk, V. Müllera, Z. Wintra aj.) Vlastní význam jeho tvorby je však v dramatickém díle určeném jevišti. Zprvu to byly podnětné hry pro mládež, v nichž vycházel z klasických předloh (Erben, Němcová, Andersen, Puškin) jako z inspiračního zdroje a dospíval k samostatným dramátům. Zachovával v nich pohádkový syžet, přitom však za pohádkovým příběhem a symbolikou nalezal etickou problematiku dnešní společnosti. P. pohádkový hrdina je v podstatě prostý člověk, který

se vydává na cestu, aby našel smysl a cíl života. Tento základní akcent vyznačuje i jeho ostatní hry. V nich stále přesněji formuluje smysl jednání jedince ve společnosti: člověk hledá i za cenu bolesti pravdu života. Cestu k pravdě představuje ve hře z prostředí tábora utečenců *Chtěl bych se vrátit* hrdinovo hledání vlasti, ve hře *Labyrint srdce*, navazující na předchozí drama, překonání osamoceního, neplodného kruhu, do něhož je uzavřeno trpné matčino čekání na synův návrat. V dramatickém sporu P. hry *Zápas s andělem*, polemicky zaostřené proti dogmaticky strnulým životním postojům, hledají hrdinové náročně tvořivý vztah k světu s vědomím odpovědnosti za sebemenší čin, za osobní život i život společnosti.

BIBLIOGRAFIE

Pohádka o princezně a sedmi bohatýrech (loutková hra, 1956, prem. 1955), Chtěl bych se vrátit (D 1956, i prem.), Siavík (loutková hra, 1957, i prem.), Černá vlajka (D 1958, i prem.), Čtyřlístek (pohádky, 1959), Tři zlaté vlasy děda Vševeda (D pro mládež, 1959, prem. 1958), Labyrint srdce (přeproc. znění Černé vlajky, 1960, prem. 1959), Bajaja (D pro mládež, 1961, prem. 1955), Zápas s andělem (D 1963, prem. 1961, přeproc. 1963). — Provedené hry: Tři volavčí péra (loutková hra, 1953), Kníže Brunčvík (1958).

LITERATURA

F. Götz v úv. k Černé vlajce (1958); A. Dvořák v dosl. k Labyrintu srdce (1960); Z. Josková v dosl. k Bajajovi (1961); J. Vostrý v dosl. k Zápasu s andělem (1963). Z. Hejman v Divadle 1959; J. Císař v Divadle 1963. dě

Vladimír Pazourek

18. 8. 1907 Brno

Po maturitě na učitelském ústavu v Brně (1926) učil na obecných školách v Dolních Kounicích a v Brně, v l. 1932—39 na Státní pedagogické akademii a 1939 až 1944 znovu na obecné škole v Brně. V l. 1945—48 vedl oddělení divadla pro mládež v brněnské pobočce Výzkumného ústavu pedagogického, r. 1948 odešel pro nemoc do důchodu. V l. 1948—49 byl tajemníkem brněnské pobočky Svazu čs. spisovatelů. Zároveň byl redaktorem nakladatelství V. Petra (1942—49), v Lidových novinách vedl v l. 1939—51 rubriku knih pro mládež, byl divadelním

referentem Lidové demokracie (1954–58) a Svobodného slova (od r. 1959). Přispíval do Indexu, Lidových novin, Kritického měsíčníku, Čtete, Hosta do domu, Nového života, Štěpnice, Úhoru, Zlatého máje aj. Uspořádal výbor Reky a rybaří v české poezii (1939, s B. Kafkou), sborník Literatura pro mládež (1940, s F. Tenčíkem), Děti rodičům (1940), básnický almanach Mladá Morava (1940), soubor slovenských pohádek Moderné rozprávky (1947), výbor Čeští básníci mládeži (1948). První lyrické sbírky vydal pod pseud. Aristido s Břízou; v časopisech užívá šifer vp, vpa, ou. Napsal řadu rozhlasových relací.

Po sbírkách nevýrazné osobní lyriky teskných tónů našel se Pazourek v přírodních črtách a povídkách, jimiž vytvořil poutavou četbu pro mládež. Byl se tu nevyhnul popisnosti a opakování, posílily tyto prózy epickou linii P. tvorby. Sklon k lyrizujícímu podání a k vleklému psychologizování překonal zatím nejzdařileji ve stroze realistickém románu *Ústup z hranice*, zobrazujícím osud hraničářského družstva ve dnech Mnichova. Řadou povídek a románů se P. vrací do období třicátých let a okupace, užívaje formy lyrizující psychologické prózy, avšak bez širšího záběru, který by vyjádřil společenskou podmíněnost jednání postav. — Soutavnou kritickou pozornost věnoval písemnictví pro mládež a zabýval se jím i teoreticky.

BIBLIOGRAFIE

Motivy tuláka (Bb 1927, pseud. Aristido de Lucci), Písně o smrti (Bb 1929, pseud. J. V. Bříza), Chvilě v samotách (Bb 1930, pseud.), Na okraj života (Bb 1932, pseud. Vladimír Bříza), Červený motýl (Bb 1934, pseud. Vladimír Bříza), Jaro a smrt (Bb 1936) Sblížení (Bb 1937), K pokorné zemi (Bb 1938), Přežitá jara (Bb 1940), Tři pstruží řeky (Pp 1940), Řeka volá (Pp pro mládež, 1940), Pustina (Pp 1941), Běžící pás (R 1941), Buď pochválena (Pp 1942), U vody (Pp pro mládež, 1942), Hry s krví (R 1943), Ústup z hranice (R 1946), Tajemství hajného Kuchyňky (P pro mládež, 1946), Partyzáni z českých hor (P pro mládež, 1946), Na dobré cestě (R 1947), Lidé ze samoty (R 1947), Bližní odcházejí (R 1947), Konec republiky (R 1947, 1. díl České trilogie), Na Zlaté zátoce (pohádky, 1948, zfilm.), Léta odporu (R 1949, 2. díl České trilogie), pouť hrdinova (R 1949), Stopou lovců (Pp pro mládež, 1954), Medvídek z oravského lesa (P pro mládež, 1956), Šelmy hledají domov (Pp pro mládež, 1957), Hořkost a něha (Pp 1958), Dravci

pstruží řeky (Pp pro mládež, 1959), Demarkační čára (R 1960), Noční jízda (Pp 1961). — Teoretické práce: Literatura pro mládež (studie, 1942), Přítomnost české literatury pro mládež (úvahy, 1946), Divadlo pro mládež (1947).

LITERATURA

J. Machoň v dosl. ke Konci republiky (1948); B. Macák v dosl. k Ústupu z hranice (1958).

Josef Boleslav Pecka

19. 9. 1849 Praha

25. 7. 1897 Chicago, USA

Syn tkalce, vyučil se textilním dělníkem, ale později pracoval jako slevač. Od mládí se vzdělával, naučil se francouzsky a německy a studoval socialistickou literaturu. Patřil u nás k prvním znalcům a teoretikům marxismu. Od r. 1869 přispíval do radikálního tisku vydávaného pro dělníky (Dělník), byl členem redakce Dělnických listů (do r. 1874), od r. 1871 redigoval Dělnickou bibliotéku. R. 1874 založil s L. Zápotockým první samostatný dělnický list Budoucnost. Podílel se na založení české sociální demokracie (1878) a stal se redaktorem obnovených Dělnických listů, s nimiž r. 1881 předsídlil do Vídně. Tam byly jeho názory ovlivněny anarchistickým radikalismem. Po odpykání žaláře (1882–84; byl odsouzen v procesu s L. Zápotockým r. 1881) emigroval do USA, kde dále působil v dělnickém hnutí.

Těžiště Peckova literárního významu spočívá především v jeho všestranné činnosti publicistické v dělnickém tisku. Kromě článků a brožur o dělnickém hnutí psal také kritické úvahy o umění (*Umění a socialismus*, Dělnické listy 1880) a zajímal se o české dělnické písně. Pokoušel se rovněž o vlastní básnickou tvorbu ve stylu dobové rétorické a ohlasové písněové poezie, naplněnou drastickými obrazy proletářské bída a panského blahobytu, patetickými výzvami k boji, vírou ve vítězství dělníka i oslavou lidské práce. Obdobnou tendenci mají i prózy psané pro dělnické kalendáře. Zařadil se tak k prvním dělnickým literátům (Zoula, Kochman, Hlaváček → aj.), kteří usilovali vytvořit autonomní proletářskou literaturu.

BIBLIOGRAFIE

73 dní revoluční strany pařížské (1873), Normální doba pracovní (1874), Červánky lipanské (P. Berlín 1884), Sebrané básně (Chicago 1899). Vydal: Zpěvník českých dělnických písní (Chicago 1897). Výbor z básní ve sborníku Poslední bitva vzplála (1951, usp. J. Petrmichl), výbor Písně proletáře (1951, usp. F. R. Tichý), v kn. Průkopníci socialismu u nás (1954) několik P. stafi.

LITERATURA

F. Cajthaml: J. B. P.-Strahovský (1934); K. Kreibich: J. B. P. a L. Zápotocký (1950). J. Petrmichl v dosl. k výboru Poslední bitva vzplála (1951); F. R. Tichý v dosl. k Písním proletáře (1951) a v ČMM 1953; K. Štorkán v Novinářském sborníku 1957 (o jeho vlivu na Dělnické listy). ah

Františka Pecháčková

(roz. Janečková)

1. 8. 1904 Pašovice u Uherského Brodu

Pochází z chudé rodiny venkovského zedníka, v sedmi letech osiřela; s matkou a sourozenci se přestěhovala do Uherského Hradiště, kde vychodila měšťanskou školu a byla pak zaměstnána jako dekoráčnická malířka. V l. 1926–27 pracovala v Paříži, od r. 1927 žije v Praze. — Do denních listů (Pražské noviny, Národní politika, Lidové noviny aj.) a časopisů (Vlasta, Panoráma aj.) přispívala sporadicky; povídky otiskla v Dělnické ročence (1936) a ve sbornících Matka (1943) a Čarovná zahrada (1944).

Základním motivem díla F. Pecháčkové je protiklad bohatství a chudoby; chudobu přitom jednostrannou idealizací pojímá jako zdroj mravních hodnot. P. se soustředila především na zachycení těžkého a svérázného života v kopaničářských vesnicích na moravsko-slovenském pomezí, na svět chudých lidí, kteří se úporně lopotí, aby uhájili živobytí, lnou však k životu na svém kousku půdy. Do středu autorčiny pozornosti se obvykle dostávají dívky vyrůstající v chudobě a zvláště pak obětavé ženy matky, nesoucí tíhu starostí o klubko dětí. Nejúspěšnější díla P. (baladickou prózu o lásce a bídě *Věrnost* a románovou kroniku *Proč mlčí živi*) vyznačují citově zaujatý pohled do nitra prostých, vnitřně bohatých postav, okouzlení krásou chudých hor a výraz bohatě

obrazný, někdy až ornamentální. Lyrizující podání a harmonizující vidění světa už nestačilo na přesvědčivé zobrazení přerodu zatvrdzelého soukromého rolníka v předsedu zemědělského družstva (*Zitítek začal včera*).

BIBLIOGRAFIE

Jobovy děti (R 1934), Země miluje člověka (R 1936), Slaměný dům (R 1938), Chléb náš vezdejší (R 1939), Věrnost (R 1944), Udolí Vlčinec (R 1948), Proč mlčí živi (R 1957), Hříšné město (R 1959), Sedmikrásný čas (P pro mládež, 1961), Zitítek začal včera (R 1963). pp

František Martin Pelcl

11. 11. 1734 Rychnov nad Kněžnou

24. 2. 1801 Praha

Piaristické gymnasium studoval ve svém rodišti, jezuitské v Hradci Králové. Po jeho absolvování poslouchal v l. 1753–57 na pražské universitě filosofii, teologii a práva, žádné studium však nedokončil. Po návratu z Vídně, kde se v l. 1757–61 zabýval studiem dějin, filosofie a estetiky, přijal místo vychovatele v rodině hrabě Šternberků (1761–69), později (1769) místo knihovníka a archiváře u hraběte Nostice. Byl činným členem Soukromé společnosti nauk a v l. 1775–99 jejím funkcionářem. R. 1793 se stal prvním profesorem české řeči a literatury na pražské universitě.

Pelcova činnost byla zprvu poznamenána panující ideologií josefinismu se všemi jejími znaky osvícenského aristokratismu, krasoduchosti, eklekticismu a nevrly v budoucnost českého jazyka; později ji však vystřídal odpor ke germanizačnímu úsilí a vlastenecká víra v rozvoj mateřštiny. Tento vývoj se zrcadlil v tzv. *Pamětech*, vlastně spisu *Böhmische Chronik unter der Regierung des römischen Kaisers und Königs von Böhmen Josephus II.* (Česká kronika za vlády císaře římského a krále českého Josefa II.). Střetávání osvícenského josefinismu s obrozenským tendencím vlastenectvím se projevovalo v celém P. díle, zejména v jeho dějepisné práci vedené strohým kriticismem se stálou snahou po pravdivém a dokumentárně ověřeném postizení historických skutečností. Tento kriticismus prostupoval nejen drob-

né historické rozpravy, nybrž i německy psané a monograficky založené obrazy doby Karla IV. a jeho syna Václava IV. i syntetickou *Novou kroniku českou*, v níž navázal na kritickou metodu svého předchůdce, osvicenského historiografa G. Dobnera. Také ostatní práce Pelclovy, např. *Grundsätze der böhmischen Grammatik*, vzniklé z universitních přednášek a prakticky aplikující filologické výsledky J. Dobrovského →, i jeho edice Balbinovy → *Dissertatio apologetica... nebo Příhod Vratislava z Mitrovic* →, činí z P. předního jazykozpytce a historika raného obrození.

BIBLIOGRAFIE

Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken (Podobizny českých a moravských učenců a umělců s krátkými zprávami o jejich životě a díle; společně s M. A. Voigem, 4 díly, 1773, 1775, 1777, 1782), Kurzgefaßte Geschichte der Böhmen von den ältesten bis auf die itzigen Zeiten (Stručné dějiny Čechů od nejstarších časů až k dnešním, 1774, 2. rozmn. vyd. 1779), Neue Kronik von Böhmen. Vom Jahre 530 bis 1780 (Nová kronika česká. Od r. 530 až 1780; 1780), Kaiser Karl der Vierte, König in Böhmen (Cisář Karel Čtvrtý, král český, 2 díly, 1780, 1781), Böhmische, mährische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten... (Čeští, moravští a slezští učenci a spisovatelé z řádu jezuitů... 1786), Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenceslaus... (Životopis římského a českého krále Václava... 2 díly, 1788, 1790), Nová kronika česká (3 díly, 1791, 1792, 1796), Akademische Antrittsrede über den Nutzen und Wichtigkeit der böhmischen Sprache (Akademická nástupní řeč o užitečnosti a důležitosti českého jazyka, 1793), Grundsätze der böhmischen Grammatik (Základy české mluvnice, 1795, 2. přeprac. vyd. 1798. Zde otiskl J. Dobrovský svou prosulou Českou prozódii), Edice: Bohuslav Balbini *Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica praecipue bohemica* (Bohuslav Balbina *Obrana jazyka slovanského, obzvláště českého*, 1775), *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic... 1777*. P. vydal s Dobrovským lat. psané české kroniky pod názvem *Scriptores rerum Bohemicarum* (Spisovatelé českých dějin, 2 sv., 1783, 1784; toto dílo doplnil F. Palacký spisem *Starí letopisové čeští od r. 1378 do r. 1527, 1829*). Paměti přeložil a vyd. J. Pán (1931, 1956). — Soupis tištěných P. prací otiskl také Dobrovský ve své *Geschichte der böhm. Sprache*, 2. vyd., 1818.

LITERATURA

J. Hanuš: F. M. P., čes. historik a buditel (1914); S. Dvořák: Rod F. M. P., čes. buditele (1934); F. Palacký: Die Würdigung der alten böhm. Geschichtsschreiber (1830); J. Jakubec ve sborníku *Národ legiím* (1921, o jeho Písni

pro čes. vojenský tábor); F. Kavka v kn. *Husitská revoluční tradice* (1953); J. Cerný v předml. k *Pamětem* (1956); K. Havlíček ve *Slovanu* 20. a 29. 5. 1850; J. Prokeš v *ČČM* 1925 (o osudech 1. vyd. Balbinovy *Obrany jazyka čes.*); O. Fischer v *ČČM* 1934. mh

Tomáš Pešina z Čechorodu

19. 12. 1629 Počátky

2. 2. 1680 Praha

Syn řezníka, vychodil jezuitskou školu v Jindř. Hradci, od 1648 studoval v Praze filosofii a teologii. R. 1653 byl vysvěcen na kněze. Působil nejprve na venkovských městech (Kostelec n. Orlicí, Litomyšl). Koncem padesátých let byl povýšen do šlechtického stavu (zvolil si přídomek „z Čechorodu“) a dělal rychlou kariéru až k nejvyšším kněžským hodnostem. Zemřel na mor.

Byl přítelem Balbinovým →, s nímž ho pojily historické zájmy a láska k češtině (Balbin mu adresoval svou známou *Obranu*), na rozdíl od něho se však Pešinovo vlastenectví pojilo s aktivní snahou podporovat češtinu. Proto také plán k zamýšlenému vlastivědnému dílu, které chtěl věnovat Moravě, vydal česky jako *Prodrusus Moravographiae, to jest Předchůdce Moravopisu* (1663). Sám uvádí, že tak učinil pro krajany, kteří neznají jiný jazyk než český. Svě hlavní dílo však začal vydávat latinsky (vyšel pouze jeden zázek): *Mars Moravicus* (1677), válečná historie Moravy, dovedená do r. 1526. V rukopise jsou dochovány některé další části. P. je též autorem působivé latinské výzvy k boji proti Turkům (1663) a historie pražského svatovítského chrámu, svého dlouholetého působiště. P. podporoval češtinu i prakticky, neboť jako církevní hodnostář dbal o vydávání českých knih. Na rozdíl od Balbina se však neoctl v rozporu s oficiální ideologií a jeho vlastenectví mu bylo prostředkem k tomu, aby protireformační myšlenky rychleji pronikaly mezi lid. Nicméně se k jeho dílu hlásila řada historických spisovatelů, z nichž nejvýznamnější je Jan Jiří Středovský. Při sbírání materiálu pro své vlastivědné dílo dal P. také podnět k sepsání několika místních kronik (kromě-

řížská, prostějovská, moravskobudějovická aj.), jichž chtěl při své práci použít.

EDICE A LITERATURA

J. Polišínský ve Sborníku Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Historie 3, 1956. (Měšťanští historikové českého stavovského povstání): V. V. Zelený v ČCM 1884 a 1886. M. Hýsek, Jan Jiří Středovský, ve sborníku Z dějin české literatury (k šedesátinám Jaroslava Vlčka). ^{zt}

Eduard Petiška

14. 5. 1924 Praha

Maturoval r. 1943 na gymnasiu v Brandýse n. L., pak dva roky pracoval jako pomocný dělník v Čelákovicích. Po válce studoval na pražské filosofické fakultě srovnávací literatury a germanistiku (doktorát 1949). Od r. 1948 žije v Brandýse n. L. a věnuje se literární práci. — V prvních pěti poválečných letech psal do časopisů Mladá fronta, Práce, My, Kytice, Doba a Mladé archy recenze a fejetony (někdy pod zn. -tep). Přispívá do Literárních novin, Kulturní tvorby, Plamene, Hosta do domu aj.

Všechna odvětví Petiškovy tvorby prostupuje vědomí závislosti jednotlivých lidských životů a jejich vzájemné odpovědnosti, ať už se v jeho prózách pro mládež objevuje v nevtravé podobě nezištného kamarádství, ať naplňuje jeho poezii silným citěním mravním. Etickým patosem nejvýrazněji zasáhla do vývoje poválečné poezie básnická kniha *Okamžiky*. V novější P. reflexivní poezii zároveň s větším citovým odstupem a myšlenkovou vyrovnaností se uklidňuje i jeho metaforika někdy na úkor výraznosti básně. Podstatu P. talentu tvoří schopnost vybavit nejobecnější poznání na základě jediného detailu, ať už jím je v *Okamžících* kratičký výjev ze života, či ve sbírce *Čekám na tebe* prostý předmět, který vydává svědecktví o osudu člověka nějak s ním spjatého. Dovede se dobře vcítit do zvláštností světa dětí, jak to dokázal nejen v tvorbě pro ně, ale také o nich; zvlášť v próze *Než uzrají muži*, využívající zobecňujícího a lyzujícího náznaku, zatímco jeho druhý román (*Pomerančové šaty*) je napsán metodou realisticky popisnější. — Kromě vlastní tvorby překládá z němčiny (Goethe,

Kleist, E. T. A. Hoffmann, Weisskopf, Heine, Lessing atd.) a k několika knižním vydáním německých autorů napsal doslovy.

B'BLIOGRAFIE

Oči vzletajícího času (Bb 1946). Pražské orchestry (Bb 1947). A lenka jde spat (B pro děti, 1947). Sedm Mamlasů (P pro děti, 1948). Pohádky pro nejmenší (Bb 1948, pseud. Peřík), Slunce (Bb 1949), Jede traktor, jede (B pro děti, 1949). O jablonce (P pro děti, 1954). O dětech a zvířátkách (Pp pro děti, 1955). Jak se Martineček ztratil (P pro děti, 1956). Okamžiky (Bb 1957). Kam se schoval nůž (P pro děti, 1957). Staré řecké báje a pověsti (pro mládež, 1958). Pohádkový dědeček (P pro děti, 1958). Birlibán (P pro děti, 1959). Děvčata a řeka (R pro mládež, 1959). Než uzrají muži (R 1960). Tak krtek ke kalhotkám přišel (P pro děti, 1960). Mezi dvěma řekami (P pro mládež, 1960). Sedmikráska (německé pohádky, 1960). Čekám na tebe (Bb 1962). Pomerančové šaty (R 1962).

LITERATURA

J. Grossman v NŽ 1957 (Na téma tří knih). *pb*

Jan Petrmichl

23. 7. 1921 Klatovy

29. 2. 1964 Praha

V l. 1932—40 studoval na klatovském gymnasiu, v l. 1945—50 slovenské literatury na Karlově universitě v Praze (doktorát 1950; 1963 kandidátem věd prací *Patnáct let české literatury 1945—1960*). Po válce působil v oboru knihovnictví, od r. 1949 jako ředitel Národní knihovny v Praze, od r. 1954 jako ředitel Universitní knihovny v Praze. V l. 1958—62 byl redaktorem Rudého práva, kam přispíval hlavně recenzemi a články o současné české literatuře, od r. 1962 byl zástupcem ředitele Ústavu pro českou literaturu ČSAV. — Publikoval ve Studentském časopise, od r. 1945 v časopisech Lidové noviny, Knihovna, Květy, Rudé právo, Tvorba, Nový život, Literární noviny, Česká literatura, Plamen aj. Uspořádal výbory Poslední bitva vzplála (1951, z dělnických básníků), K srdci lidu (z L. Zápotockého, 1954), Bičem a rašplí (1959, ze satir v dělnickém tisku) a Stopami poezie (z A. M. Píši, 1962); je spoluautorem Nástinu dějin české literatury (1952). Spoluredigoval ročenku Pro a proti 61 (1962).

Petrmichl náleží ke generaci literárních historiků a kritiků, která vystoupila po květnu 1945 a zvláště po únoru 1948 s úsilím orientovat literární tvorbu k metodě socialistického realismu. Po počátečních pracích rusistických, knihovnických a bibliografických věnoval se P. marxistickému přehodnocování české klasické literatury 19. století (studie o Máchovi, B. Němcově, Erbenovi aj.) s důrazem na kontinuitu a význam realistické tradice českého písemnictví; průkopnické jsou jeho práce o poezii a satíře dělnických básníků. Soustavná recenzentská a kritická činnost byla P. přípravou k syntetickému nárysu poválečného vývoje české literatury (*Patnáct let české literatury 1945–1960*) a k monografii o V. Závadovi. — Překládal také z ruštiny literaturu naukovou i beletrii (Gorkého).

BIBLIOGRAFIE

Co číst ze sovětské literatury (1947, s K. A. Krejčím), K. H. Mácha, velký básník českého revolučního romantismu (1953), Patnáct let české literatury 1945–1960 (1961), Vilém Závada (1963).

LITERATURA

F. Buriánek v kn. *Literární Klatovy* (1962); J. Opelík v kn. *Pro a proti* (1962, o Patnácti letech čes. literatury). vkn

Gustav Pflieger-Moravský

(vl. jm. Gustav Pflieger)

27. 7. 1833 Karasín

u Bystřice nad Pernštejnem

20. 9. 1875 Praha

Nejmladší z devíti dětí nadlesního, po otcově smrti (1843) se s rodinou odstěhoval do Prahy, r. 1845 vstoupil na německé malostranské gymnasium (první básně psal ještě německy). Po revolučním r. 1848 přestoupil na české gymnasium na Starém Městě (maturita 1853). Jeho studia i literární činnost ztěžovala tuberkulóza. Účastnil se studentského literárního života (redigoval psaný časopis *Jitřenka*) a pokoušel se i o dramatické práce. Chtěl se stát hercem, nakonec však přijal úřednické místo v České spořitelně v Praze, kde působil až do smrti. R. 1856 podnikl cestu do Drážďan, Berlína a Ham-

burku, na níž pocítil ještě intenzivněji tíži českých poměrů. V l. 1861–62 byl dramaturgem českých představení při Novoměstském divadle; usiloval o zlepšení repertoáru a osamostatnění českého divadla. — Přispíval do *Lumiru* (poprvé 1855), *Obrazů života, Světozoru, Času, Lady, Dalibora, almanachů Kytice, Máj* aj. V l. 1864–68 psal divadelní referáty do *Politik*, od r. 1868 redigoval fejeton v *Národním pokroku*, kde otiskoval causerie *Divadelní kukátko*.

Ač vrstevník májovců, stál Pflieger mimo jejich řady a vzdálen jejich literárních zápasů. Z jeho básní spíše než drobná subjektivní lyrika, prozrazující závislost zejména na Máchovi → (*Dumky*), došel ohlasu veršovaný román *Pan Vyšinský*, inspirovaný vzorem Puškina a Lermontova. V něm se P. pokusil uvedením typu „zbytečného člověka“ do českého prostředí vyslovit životní pocit své generace; neuspěl však pro myšlenkovou mlhavost a pro neživotnost postav. — Větší význam pro vývoj české literatury mají P. romány. Na románu *Ztracený život*, zachycujícím společenskou situaci v Čechách v době bachovské reakce, oceňovala generace šedesátých let látkovou aktuálnost a v osudech hrdiny sledovala životní osudy J. V. Friče. Průkopnickým činem byl román *Z malého světa*, uvádějící do české prózy poprvé (před *Arbesem* → a *Staškem* →) obraz života proletariátu. Jeho znalost se v P. díle promítla do pravdivých scén z továrního prostředí, ze čtvrti pražské chudiny na Františku a na Pohořelci a do líčení živelného výbuchu dělnických vzpour z r. 1844; váhu společenské kritiky však oslabuje romantický děj a smírné řešení konfliktů. Román *Paní fabrikantová* ukazuje, že v další P. tvorbě živé vidění společenské reality ustupuje do pozadí: sociální problematika je tu viděna pouze okrajově a z hlediska národnostního a filantropického, takže jistým jeho přínosem zůstává jen snaha o psychologickou kresbu postav. — P. psal i dramata, z nichž na scéně Prozatímního divadla byla nejoblíbenější aktovka *Telegram*.

BIBLIOGRAFIE

Dumky (Bb 1857), *Dvojit věno* (R 1857), *Dva umělci* (R 1858), *Pan Vyšinský* (B 1858–59),

Ona mne miluje (D 1861, i prem.), Cypřiše (Bb 1862), Ztracený život (R 1862), Z malého světa (R 1864, 2. změn. vyd. 1872), Della Rosa (D 1871, prem. s názvem Poslední Rožmberk 1862), Boleslav Ryšavý (D 1871), Kapitola I, II, III (D 1871, prem. 1867), Paní fabrikantová (R 1873), Královna noci (B 1875), Telegram (D 1884, prem. 1866). — Sebrané spisy u Kobra v l. 1871–85 (7 sv.), u Laichtra 1907 až 1912 (6 sv.).

LITERATURA

J. Barák: Přednášky, č. 5 (1884); K. Velemínský: G. P.-M. (1904). J. Neruda v Literatuře I a II (1957 a 1961); F. A. Hora v dosl. ke kn. G. P.-M., Životopisné zápisky básníkovy (1880); F. V. Krejčí v předml. k románu Z malého světa (1907); K. Rieger v předml. k Panu Vyšinskému (1910); J. Vlček v kn. Z Dějin (1960); B. Václavek v Lit. studiích a podobiznách (1962); K. Krejčí v dosl. k románu Z malého světa (1962). F. Schulz v Osvětě 1875; J. Jakubec v Lumíru 1905–06; Z. K. Slabý ve Varu 1950–51. jm

Václav Jaromír Pícek

13. 11. 1812 Svijanský Újezd u Turnova

26. 11. 1869 Benátky nad Jizerou

Studoval na piaristickém gymnasiu v Mladé Boleslavi, po vystudování práv v Praze (1838) byl vrchnostenským úředníkem (správcem panství) v Liblíně, r. 1849 přešel do státní služby a působil jako podkrajský komisař na Smíchově a v Příbrami, jako okresní soudce na Zbiroze, ve Zbraslavi a nakonec v Benátkách nad Jizerou (v tehdejších Nových Benátkách). Po porážce revoluce r. 1848 podporoval svými projevy politiku rakouské vlády (*Politické zlomky o Čechách*); redakci vládních Pražských novin, která mu byla dočasně svěřena v l. 1850–52, vedl v reakčním duchu. — Vydával almanach Vesna (1839), přispíval do Časopisu Českého muzea, Časopisu pro katolické duchovenstvo, Havlíčkových Pražských novin, České včely, Věnce aj., někdy s pseud. Podsvijanský.

Píckova lyrická poezie, nenáročná myšlenkou i formou, opakovala neustále několik námětů, již tehdy svým životním obsahem vyvětralých (zaslíbení života vlasti, ideální láska mezi slovanskými národy, sentimentální půvab českých žen), a opakovala je s manýrou, která už před P. verši byla v naší literatuře dost otřelá. P. básně se však snadno vmlouvaly dobovému

maloměstáckému vkusu, jež si liboval v laciné rozcitlivlosti, a staly se populární. Byly často zhudebněny a některé písně na P. text (Čechy krásné, Čechy mé; Bývali Čechové; Tázete se, proč jsem Slovan) se dlouho přetiskovaly ve společenských zpěvnících.

BIBLIOGRAFIE

Básně (1843), Vilém Rožmberk (D 1840), Písně (jako 2., 3. a 4. sv. Básní, 1847, 1852, 1856), Politické zlomky o Čechách (1850), Písně školní (1854, s hudbou od J. N. Škroupa), Písně české (1861, s hudbou od J. Martinovského, J. N. Škroupa, V. Veita, F. Vogla, L. Zvonáře aj.).

LITERATURA

J. Vlček v kn. Kapitoly z dějin čes. literatury (1952); Z. Nejedlý v kn. O literatuře (1953); B. Václavek v kn. O lidové písni a slovesnosti (1963). mo

Jiří Robert Píck

4. 5. 1925 Praha

Za okupace musel r. 1939 přerušit studium na reálné v Praze, vystřídal několik zaměstnání; v l. 1943–45 byl v koncentračním táboře v Terezíně. Od dostudování Vysoké školy politických a hospodářských věd (1954) se věnuje literatuře a divadlu. Příspěvky v Dikobrazu (1945, anekdoty), v Mladé frontě (lyrické básně), v Tvorbě (1948–49), Literárních novinách, Hostu do domu, Novém životě, Květnu, Plamenu, Směně, Mateřídouše aj. Jako autor i spoluúčinkující se zúčastnil řady estrád, divadelních a kabaretních pořadů, a to hlavně v divadélku Paravan, které od r. 1962 řídí. — Redigoval sborník mladé satiry Hovory s veverka (1963).

V Píckově satíře se výrazně uplatnily rysy charakteristické pro jeho básnickou generaci: polemické zaměření a zájem o aktuální společenské problémy. V knize *Parodivan* svérázně rozvíjí bohatou domácí tradici literárních parodií; osobitost a vady současných spisovatelů mu jsou jen prostředkem k útoku na všechno, co brzdí vývoj celé naší společnosti. P. nejde o povrchní a už demaskované rysy maloměstáctví; chce odhalit sobectví, přetvářku a kariérismus v nových podobách. Dosah P. satiry slábne jak ve sbírce *Monolémy*,

v níž na monologích svých hrdinů odhaluje P. rafinovaným využitím paradoxu rozpor mezi jejich samolibým míněním o sobě a jejich skutečnou hodnotou, tak ve hře *Trafikant Jan*, námětově i tematicky těžící především z literárního prostředí. Myšlenkově průbojnější je opět hra *Jak jsem byl zavražděn*, i když spíše v jednotlivých parodických a satirických nápadech a narážkách než v celkové logice hry. Je to pokus o absurdní divadlo, vystavěné na reálné absurditě, do níž se zvrhla nesprávně chápaná kádrová politika. Píše také texty k písničkář a časopisecky uveřejňoval překlady z sovětské poezie, reportáže a kritické články.

BIBLIOGRAFIE

Bez ubrousku (Bb 1954), Ptáci a jiné ryby (Bb 1955), Parodivan (Bb a Pp 1957), Kladyátor (Bb a Pp 1958), Monolčky (Bb a Pp 1961), Jak cestoval Vítek Svítek a Honzíček Slámů s Bububabou Amálií do Bububulánu (Bb pro děti 1960). Provedené hry: Trafikant Jan (1962), Jak jsem byl zavražděn (1963), Dvě aktovky a diplomatka (1963).

LITERATURA

O. Sus v kn. *Metamorfózy smíchu a vzteku* (1963). pb

František Pilař

2. 6. 1904 Přebyslav

Studoval gymnasiu v Přibrami (1914 až 1922), abiturientský kurs při obchodní akademii v Praze (1925–26) a stal se úředníkem Státního ústavu statistického, kde působil přes dvacet let (1928–50). Krátký čas (1950–51) pracoval jako filmový scenárista, v l. 1952–63 jako redaktor v nakladatelství Čs. spisovatel. — První povídky, fejetony a verše uveřejňoval od r. 1922 v *Cestě* a v *Národních listech*; později tiskl krátké prózy v *Lidových novinách*, po druhé světové válce zejména v *Práci* a *Kulturní politice*. Roku 1947 krátce řídil edici *Romanové novinky*. Procestoval několikrát Jugoslávii a poznatků odtud využil literárně. Pilařovy knihy spojuje výrazný smysl pro pozici chlapeckého dobrodružství, moře a lákajících dalek. Tyto rysy má nejen významný dramatický příběh českého chlapce, spolubojovníka jugoslávských partyzánů

(*Den začíná nocí*), nýbrž i P. práce humoristické; zde jsou jednou kladným protipólem jevů zesměšňovaných — to ve vtipné parodii dobrodružných knih pro mládež *Dýmka strýce Bonifáce* —, podruhé tvoří umělecky silná místa v jinak nezdařené satíře na imperialistickou civilizaci *Ostrov tety Karoliny* (postavami a fabulačně úzce souvisí s *Dýmkou*). — Malým čtenářům věnoval poutavé vyprávění o historii jízdního kola, kina a rozhlasu *Když mi bylo deset let*.

BIBLIOGRAFIE

Dýmka strýce Bonifáce (P pro mládež, 1941), *Den začíná nocí* (R 1946; 1946 2. vyd. s názvem *Hodina před úsvitem*), *Ostrov tety Karoliny* (R 1955), *Když mi bylo deset let* (P pro mládež, 1961).

Jan Pilař

9. 9. 1917 Strbiřev

R. 1936 maturoval na gymnasiu v Klatovech a studoval na pražské filosofické fakultě slavistiku a romanistiku až do r. 1939, kdy byl zatčen a do r. 1940 vězněn v koncentračním táboře v Sachsenhausenu. Po návratu pracoval jako úředník. Vysokou školu dostudoval až po válce (doktorát 1946). Za pražské revoluce byl šéfredaktorem *Lidového deníku*, později vedoucím kulturní rubriky *Zemědělských novin*, od r. 1949 tajemníkem české sekce Svazu československých spisovatelů, od r. 1954 šéfredaktorem *Literárních novin*, od r. 1959 je ředitelem nakladatelství *Československých spisovatel*. — Začal publikovat ve *Studentském časopise*, jehož byl v l. 1936–38 redaktorem. Příspěvky v *Lumíru*, *Čtete*, *Rudém právu*, *Tvorbě*, *Literárních novinách*, *Hostu do domu*, *Plameni* aj.

Základní zkušenosti, která se trvale prosazuje v Pilařově díle proti všem vnějším vlivům, je soužití s venkovem, přírodou a rolnickou prací. Reálnými motivy z tohoto okruhu, jakož i písňovostí s kořeny folklórními překonával P. jak abstraktnost své rané meditativní lyriky, tak schematicky optimistickou rétoriku ponorových let. Pokud později usiloval o syntetické vyjádření konfliktů doby (část sbírky *Strom se nepohřbívá*), byla snaha

o myšlenkové prohloubení oslabována rozporem mezi záměrem a úzkými hranicemi tradiční obrazivosti. P. vytvořil umělecky nejcelistvější díla v intimních verších, kde lyrický subjekt míří k harmoničnosti a prostotě. — Kultivovaný básnický jazyk uplatnil P. při překladech především z polské poezie (L. Staff, J. Tuwim, W. Broniewski, K. I. Gałczyński), z bulharštiny (Ch. Botev), ruštiny (S. Ščipačev), španělštiny (P. Neruda).

BIBLIOGRAFIE

Jabloňový sad (Bb 1939), Stesk Orfeův (Bb 1940), Milostné dopisy (Bb 1941), Dům bez oken (Bb 1942), Vlny (Bb 1943), Milostný příběh (Bb 1944), Krysař (B pro děti, 1945), Okov (Bb 1946), Sluneční vůz (P 1947), Popelka (B pro děti, 1947), Rekni mi, co čteš (P 1947, s Vl. Kováříkem), Sníh (Bb 1948), Kultura nové vesnice (studie, 1949), Radost na zemi (Bb 1950), Hvězda života (Bb 1953), Albánský zápisník (P 1954), Píseň Vltavy (B pro mládež, 1955), Strom se nepohrývá (Bb 1957), Otevřela se přede mnou růže (Bb 1961), Svět sivý holub (výbor z poezie, 1963). — Překlady: „Pochodně“ (antologie polské poezie, 1947); J. Tuwim, Slovem do krve (1948), Záznaky a divy (1955); Pablo Neruda, Ať procitne dřevorubec (1950), Semena bouře (1961); Ch. Botev, Básně (1950); W. Broniewski, Pařížská komuna (1951), Nepokořená píseň (1955), První motýlek (1956); S. Ščipačev, Pavlík Morozov (1952); K. I. Gałczyński, Divoké víno (1957), Začarovaná drožka (1963); R. Hamzatov, Jitro na horách (1959); Niobé (soubor Tuwim, Broniewski, Gałczyński, 1960); L. Staff, Labuť a lyra (1960) aj.

LITERATURA

J. Janů v NŽ 1954; F. Buriánek v kn. Literární Klatovy (1962).

Václav Písecký

asi 1482 Píseck

1511 Benátky, Itálie

Profesor pražské university, humanista a překladatel. Studoval v Praze, za svého učitelského působení na novoměstské škole u Sv. Jindřicha přišel zásluhou Řehoře Hrubého → ve styk s humanismem a zůstal jeho přesvědčeným vyznavačem a šifřitelem i jako universitní profesor (asi od r. 1506). Jako průvodce Hrubého syna Zikmunda odešel Písecký r. 1509 do Itálie za prohloubením humanistického vzdělání; studoval na universitách v Bologni a v Padově. Zahynul v Benátkách, pravděpodobně na mor. — Nejrozsáhlejší části

díla V. Píseckého je jeho latinská korespondence, zejména z Itálie, s přáteli doma. Je mj. dokladem jeho nesmiřitelného postoje jak vůči římské církvi, tak vůči scholastické učenosti a jejím představitelům. Z ní je důležitý zejména list Michalovi ze Stráže, do něhož P. vložil dialog obsahující literární zpracování jeho vítězné polemiky s boloňským dominikánem o oprávněnosti přijímání podobojí. P. listy zaujímají přední místo v soubodě české humanistické epistolografii. Byl u nás první, kdo překládal z řečtiny. Přeložil Isokratův List Demonikovi a věnoval jej Řehoři Hrubému předmluvou, již se zařadil do domácího humanistického proudu vycházejícího ze Všehrdova → programu.

EDICE A LITERATURA

Dva listáře humanistické, vyd. Jos. Truhlář (1897); Spis Isokrata k Demonikovi, vyd. K. J. Erben ve Výboru z české literatury 2, 1868. — J. Truhlář: Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. (1894). B. Ryba v LF 1933. ep

Antonín Matěj Piša

10. 5. 1902 Volyně

Gymnasium navštěvoval v Písku. Po maturitě (1921) studoval na filosofické fakultě v Praze bohemistiku a germanistiku (žák Jakubcův a Hýskův, Fischerův a Krausův). Po ukončení studia (doktorát 1927) vstoupil do redakce Práva lidu, s nímž spolupracoval už od r. 1925; kulturním redaktorem zde byl v l. 1928—38. V l. 1939—41 byl redaktorem Národní práce, v l. 1942—45 byl zaměstnán v nakladatelství Národní práce. Po osvobození působil zprvu v deníku Práce, v l. 1945 až 1946 byl dramaturgem Národního divadla, v l. 1946—47 opět v deníku Práce, v l. 1947—48 znovu v Právu lidu a v l. 1948—51 v nakladatelství Práce. V l. 1952 až 1954 byl zaměstnán jako vědecký pracovník Ústavu pro českou literaturu ČSAV, od r. 1954 do r. 1963 působil v nakladatelství Čs. spisovatel. — Redigoval edice Mladí autoři, Křižovatky, Poezie a Dílna, spisy M. Majerové, J. Seiferta, J. Hory, J. Wolka, spoluredigoval časopisy Socialista a Host. Debutoval v pí-

seckých novinách r. 1919, přispíval dále do Cesty, Dne, Června, Proletkultu, Kme-ne, Rudého práva, Socialisty, Hosta, Se-veru a východu, Literárních novin, Činu, Dělnické osvěty, Kritického měsíčníku, Kytice aj.

A. M. Píša patří mezi nejvýznamnější pří-slušníky generace dvacátých let. Byl dů-věrným přítelem J. Wolkra → (Wolkrovy dopisy P. vyšly pod názvem Listy přáteli) a jako básník i kritik se podílel na prvním utváření postulatů a programových cílů proletářské poezie. Pět básnických knížek dokumentuje jeho rozpornou a složitou cestu v první polovině let dvacátých. Po expresionistických experimentech (*Nesro-zumitelný svatý*) a pokusech o bojovnou proletářskou poezii (*Pozdravy*) P. básnic-ká tvorba zniterňuje, dřívější výbušnost a důvěru v realitu vystřídává tragické vi-dění osobního života (*Hořící dům*). Poe-zie citlivě odráží P. intelektuální vývoj: od kritiky, která se hlásí k třídně revo-lučním ideálům, směřuje k romanticky neurčitému požadavku „dramatické zkuše-nosti osudové“. P. začínal jako nejrů-bojnější kritik mladá generace, jako váš-nivý polemik, který však nikdy neztrácí smysl pro historickou posloupnost umě-leckých hodnot. Za celou svou generaci podniká analýzu bezprostředně předchá-zejícího období (v rozborech senzualismu, pragmatismu a naturalismu), hierarchizuje hodnoty a stanoví základní vývojové ten-dence tvorby svých vrstevníků. Zdůrazňuje souvislost umění a doby, závažnost uměl-cova vztahu ke skutečnosti, nutnost ko-lektivistické orientace, etický charakter kritického i uměleckého díla. V polovině dvacátých let ve snaze překonat určitou jednostrannost svých dosavadních kritérií vytváří koncepci „osudovosti“, polemicky zaměřenou proti poetismu, a v jejím zna-mení sestavuje knihu *Směry a cíle*, již chápe jako „obranu“ a „průvodce“ vlast-ního tvůrčího vývoje. Tato nová koncepce vedla však k metodické nevyrovnanosti a ideové rozpačitosti, která se projevila také v dvojdílné monografii o životě a díle O. Theera, i když i zde nalézáme úsilí o objektivitu soudu a přesnou historickou interpretaci. — Od druhé poloviny dva-cátých let se P. věnuje výhradně literární a divadelní kritice. Opouští svá aprioris-

tická kritéria, těžiško jeho díla spočívá nyní v konkrétních rozborech jednotlivých děl. Po dlouhá léta sledoval P. českou, částečně i slovenskou a zahraniční pro-dukci prozaickou, básnickou i dramatickou a svou nekompromisností, věcností a postřehem pro specifičnost uměleckého díla se zařadil mezi nejpřednější české kritiky. Ve středu jeho pozornosti je většinou kon-krétní dílo, problematika tvůrčí osobnosti, rozpornost a nejednoznačnost uměleckého ztvárnění skutečnosti. P. je analytik, ač-koli jeho pokusy o syntetické pojednání (*Proletářská poezie*, *Poezie své doby*) svědčí o stále přítomném vědomí celis-tvosti a složitosti literárního procesu. V di-vadelních referátech analyzuje zejména dramatický text; zdůrazňuje nutnost pevně dramaturgické linie jednotlivých scén a velmi přísně soudí ústupky komerčním zá-jmům. Velký význam měla P. účast v boji proti fašizaci české kultury v letech třicá-tých a jeho obrana demokratických kul-turních hodnot za okupace. Tento postoj se projevil i v kritické práci; blízká jsou mu zejména ta díla, která aktivně zasahují do sociální skutečnosti, s porozuměním však přijímal i hodnoty vytvořené gene-rací nastupující na rozhraní třicátých a čtyřicátých let. V poválečné době se tě-žiško P. díla postupně přesouvá k souhrn-nějším studiím a monografiím. Východis-kem literárních portrétů, věnovaných vět-šinou příslušníkům wolkrovské generace (Wolker, Seifert, Branislav) i umělcům staršího pokolení (Neumann, Toman, Ho-ra, Olbracht, Majerová aj.), je osobnost autora; ve sféře individuálních prožitků hledá P. zdroje tvůrčí osobitosti, umělecké specifičnosti. Značnou pozornost věnoval P. také práci ediční (Wolker, Hora, Ho-řejší, Šrámek, Fischer, Seifert, Neumann, Majerová aj.).

BIBLIOGRAFIE

Dřem a noc (Bb 1921), Nesrozumitelný svatý (Bb 1922), Soudy, boje a výzvy (kritiky, 1922), Pozdravy (Bb 1923), Hvězdy ve vlnách (Bb 1924), Hořící dům (Bb 1925), Směry a cíle (Kritiky, 1927), Otakar Theer I–II (mono-grafie, 1928, 1933), Proletářská poezie (studie, 1936), Duch národní poezie (přednáška, 1937), Soupis repertoáru Národního divadla 1881 až 1935 (1939, s H. Doležilem), Poezie své doby (E 1940), Josef Hora (monografie, 1947), O smyslu a poslání Národního divadla (E 1948), Národní umělec Ivan Olbracht (mono-

grafie, 1949), Stopami poezie (literární por-
tréty, 1962).

LITERATURA

F. X. Šalda v KP 13 (1963, o Hořicím domě)
a v SZáp 1928–29 (k jeho pojetí Wolkra) a
1933–34 (o jeho monografiích o Theerovi); F.
Götz v kn. Jasně se horizont (1926) a v Bás-
nickém dnešku (1931); B. Václavěk v kn. Od
umění k tvorbě (2. vyd. 1949); J. Fučík ve
Statích o literatuře (1951, o Směrech a cílech);
J. Petrmichl v předml. ke kn. Stopami poezie
(1962). jb

Jiří Pištora

12. 6. 1932 Pardubice

Po maturitě na pardubickém gymnasiu
(1951) pracoval jako dělník ve Východo-
českých chemických závodech, v l. 1952
až 1957 vystudoval češtinu a ruštinu na
filosofické fakultě Palackého university
v Olomouci. Potom pracoval rok jako
dělník v opatovické elektrárně, v l. 1958
až 1961 byl knihovníkem pardubické
knihovny, od r. 1962 je zaměstnancem
aparátu Svazu československých spisova-
telů. — Především básně, ale též feje-
tony, reportáže a kritiky tiskne od r. 1956
v časopisech Červený květ, Host do domu,
Literární noviny, Plamen, Kulturní tvorba
aj.

V prvotině, fakturou verše i životním po-
citem závislé na poezii O. Mikuláška →,
přitahují Pištora vedle intimních a přírod-
ních motivů nehluchá dramata odehráva-
jící se v nitru lidí, jejichž prostřednictvím
nejlépe vyjadřuje svou touhu po plném
lidství, po osvobození člověka od strachu,
prázdnoty a povrchnosti.

BIBLIOGRAFIE

Hodiny v řece (Bb 1961).

Josef Věromír Pleva

12. 8. 1899 Moravská Svatka

Dětství prožil na různých místech v okolí
Žďáru nad Sázavou a Nového Města na
Moravě. Od r. 1913 se ve Svatce učil
knihařem, pak pracoval jako knihařský
dělník ve Frenštátě pod Radhoštěm a
v Moravských Budějovicích. R. 1917 byl
odveden a poslán na italskou frontu, pro

dezerci (1918) uvězněn a znovu eskorto-
ván na frontu (*Eskorta*). Po válce pracoval
jako knihařský dělník v Novém
Městě na Moravě. Samostatným studiem
si doplnil vzdělání a vystudoval pak učitel-
ský ústav v Čáslavi (1920–24). Vy-
učoval na školách na Vysočíně (Nové
Město na Moravě, Křížánky, Bohuňov,
Karasín, Rapotice) i ve středních Če-
chách na Roudnicku (Ječovice, Černoušek
pod Řípem), až se 1930 přispěním J. Ma-
hena → a B. Václavka → dostal na školu
do Brna. Koncem dvacátých let začal psát
do komunistických a levicových časopisů
a novin. Václavěk ho zapojil do práce
v redakci Indexu, v organizaci Levá fronta
a ve Společnosti pro kulturní a hospodář-
ské sblížení s novým Ruskem. R. 1937
se stal referentem školského rozhlasu
v Brně, 1938 přešel do Prahy jako dra-
maturg školského rozhlasu. Za okupace
učil zprvu opět v Brně, ale r. 1941 byl
penzionován. Po osvobození se věnoval
literární práci; 1951 byl pověřen vedením
Čs. rozhlasu v Brně a v l. 1952–53 byl
náměstkem předsedy Státního výboru pro
rozhlas. R. 1959 byl mu udělen titul
zasloužilý umělec. — Debutoval verši ve
Studentském časopise (1921). Přispíval do
Vlastivědného sborníku Podřípska, Rov-
nosti, Rudého práva, Indexu, Rašple, Naší
cesty, U-Bloku, Úhoru, Zlatého máje, Li-
terárních novin, Hosta do domu aj. Psal
též pod šiframi Slavděl, J. V. P., „-“,
„...“, „-a-“, „-va“ aj. Spolupracuje
i s rozhlasem (řada dramatizací a pásem)
a s filmem.

Do literatury vstoupil Pleva básněmi hlá-
sícími se k programu proletářské poezie
a prózou *Eskorta*, čerpající ze zkušeností
frontového vojáka a dezertéra a vyjadřu-
jící vášnivý odpor k imperialistické válce.
Jeho hlavní literární význam však tkví
v literatuře pro mládež. Pod vlivem
B. Václavka se rozhodl vytvořit literaturu,
kteřá by děti neodváděla od skutečného,
všedního života, ale která by jim pomá-
hala co nejdůkladněji se v něm oriento-
vat. První P. kniha tohoto typu *Malý Bo-
beš* má pro českou socialistickou literaturu
určenou mládeži zakladatelský význam
Malý hrdina z chudé venkovské rodiny,
kteřá posléze hledá obživu v městě a upa-
dá do stále větší bída, poznává tu ve

svých příhodách život a střetáním s lidmi kolem sebe dospívá k uvědomění třídních rozdílů. Pohled ze stanoviska dítěte je tu zdařile spojen s obrazem osudů rodiny. P. vyšel ze zkušeností vlastního dětství z doby před první světovou válkou, dovedl však zdůraznit momenty blízké dětem třicátých let, nenarušoval umělecký obraz vnějším roubováním výchovné tendence a vytvořil tak dílo plné básnivosti. K Malému Bobši se svým novátorstvím řadí povídka *Kapka vody*, v níž autor poetickými prostředky seznamuje dětského čtenáře se zákonitostmi vývoje přírody i společnosti. Po válce P. dětem napsal obraz z osvobozování Brna r. 1945 (*Budík*), jinak se však soustředil na adaptace (lidových pohádek a Robinsona). Literaturou pro mládež se zabývá i teoreticky (*Svět dítěte a kniha*).

BIBLIOGRAFIE

Eskorta (P 1929, 2. uprav. vyd. 1955), Pět (Bb 1930), Malý Bobeš (R pro mládež, I 1931, II 1933, III 1934; od 3. vyd. 1950 přeprac.; zfilm.), Hoši s dynamitem (P pro mládež, 1934), Kapka vody (P pro mládež, 1935), Náruč mamincina (vzpomínky, 1943), Budulínek (D pro děti, 1946), Maceška, sluníčko a slunečnice (pohádka, 1947), Budík (P pro mládež, 1948, 2. uprav. vyd. 1954), Jediná cesta (R 1954), Budulínek (pohádka, 1954), Perníková chaloupka (pohádka, 1955), Robinson Crusoe (volně podle románu D. Defoe, 1956), Svět dítěte a kniha (stati a proslovy, 1962, usp. F. Tenčík). — Bibliografie v sborníku Děti ho mají rády (1959).

LITERATURA

Děti ho mají rády (1959, s bibliografií). F. Tenčík v NŽ 1949 a v HD 1959. pp

Alexej Pludek

29. 1. 1923 Prostějov

V Jihlavě studoval reálné gymnasium a v Prostějově reálku (maturita 1940), potom pracoval v Prostějově jako dělník, po osvobození jako knihovník ve Frýdku-Místku. V l. 1946–50 vystudoval Vysokou školu politickou a sociální v Praze, zároveň (1948–50) byl redaktorem Haló Nedělních novin, r. 1951 redaktorem Mladé fronty. Po prezenční vojenské službě působil jako dramaturg v televizi (1953 až 1956), od r. 1956 pracuje jako redaktor ve Státním nakladatelství dětské

knihy. — Debutoval básněmi v almanachu Klas (1947). Příspěvky v časopisech, které redigoval, dále v Literárních novinách, Novém životě, Zlatém máji, Červeném květu aj. Redigoval básnický almanach Červeného nebe (1945). Spolupracuje s filmem.

Po melancholických verších z okupace se Pludek obrátil (v komedii *Případ Modrá voda* a románu *Slunce v údolí*) k látkám ze současnosti, její živé problémy však oslabilu závislost na dobových konvencích. Novely, které následují, směřují k překonání schematismu: ve *Dvou oknech do dvora* nadsazením lyrické složky příběhu, který líčí generační zážitek války a doby před ní, v *Hromotlucké historii* příklonem k vypravěčské předmětnosti a využitím humoru, v knize *Ženy nemají pravdu* silnou subjektivací příběhu milostného trojúhelníku. — Z P. tvorby pro děti vyniká *Ptačí pírkó*, bezpečně zvládnutý příběh, v němž jde o základní mravní kategorie, o spravedlnost a čest.

BIBLIOGRAFIE

Státně slova (D pro mládež, 1947), Slunce v údolí (R 1955), Dvě okna do dvora (P 1959), Ptačí pírkó (P pro děti, 1959), Tudy chodíval Ječmínek (Pp 1959), Hromotlucká historie (P 1961), Ženy nemají pravdu (P 1963). — Provedené hry: Případ Modrá voda (1950).

LITERATURA

Z. Heřman v Květnu 1959 (č. 6, Krystalizace). vk

Zdeněk Pluhař

16. 5. 1913 Brno

Vystudoval v Brně reálku (1931) a techniku (1937). Byl zaměstnán řadu let jako stavební inženýr. Za okupace byl vězněn (v Brně, na Pankráci, v Terezíně). Roku 1948 se stal stavbyvedoucím Vírské přehrady (*Modré údolí*), v l. 1952–56 pracoval v Brně jako konstruktér přehrad. Nyní je spisovatelem z povolání. Proces-toval skoro celou Evropu. — Před válkou psal odborné technické články do novin a časopisů i pro rozhlas. První román vydal až po osvobození. Příspěvky v Hostu do domu, Literárních novinách, Rovnosti, Novém životě aj.

V Pluhařových prvních románech se ne-

příznivě projevovaly pozůstatky literárních konvencí. Zajímavé náměty a dobře vykreslené prostředí (protektorátní vězení, stavba americké trati, francouzský odboj proti nacistům) byly oslabeny běžně pojatými, do popředí vysunutými konflikty milostnými. *Bronzová spirála* je beletrizací osudů českého vynálezce lodního šroubu Josefa Resslera. K současné problematice se P. přimkl románem *Modré údolí*. Uplatnil tu své zkušenosti stavbyvedoucího velkého vodního díla a podařilo se mu vytvořit několik živých dělnických postav. V románu *Opustíš-li mne* zobrazil na osudech čtyř českých emigrantů v západoněmeckém utečeneckém táboře Valka zápas lidí, kteří se ocitají mezi dvěma světy a až na dne deziluze a beznaděje. Zvládl složitou kompozici románu o několika příbězích a psychologicky přesvědčivě vykreslil vývoj postav, jejich vztah k domovu, ztroskotání některých a návrat dvou z nich do vlasti. V románu věnovaném problematice mravně narušené mládeže (*At hodí kamenem*) hledá P. příčiny, proč se mladí lidé dostávají na cestě; vinu nachází jednoznačně na straně dospělých, především rodičů. Důkladné studium životního materiálu nenašlo tentokrát odpovídající zpracování umělecké. P. práce z období jeho tvůrčí zralosti přinášejí aktuální, mravně a společensky závazné téma, kladou si náročné cíle, apelují na svědomí čtenáře, jsou založeny na zevrubném studiu fakt a na schopnosti autorovy fantazie věrohodně zachytit i vzdálené prostředí. Charakterizuje je řemeslná dokonalost, propracování děje a situací, důkladné studium prostředí a faktografické stránky věci. Bohatý materiál však často utlačuje autorovu invenci, mnohdy nedochází k jeho tvůrčí, skutečně básnivě transformaci.

BIBLIOGRAFIE

Člověk stává (popularizační próza, 1944), Touha, chléb mýj (R 1947), Kříže rostou k Pacifiku (R 1947, přeprac. 1958), Mraky táhnou nad Savojskem (R 1949, přeprac. 1959), *Bronzová spirála* (R 1953), *Modré údolí* (R 1954), *Voda slouží člověku* (P pro mládež, 1956), *Opustíš-li mne* (R 1957, st. cena), *At hodí kamenem* (R 1962).

LITERATURA

B. Macák v dosl. k románu *Opustíš-li mne* (1962). Z. Kožmin v *Plamenu* 1963 (č. 5); J. Hájek v *Čas. Mor. muzea* 1963 (s bibliografií). 36

Hynek z Poděbrad

asi 18. 5. 1452 Praha

asi 11. 7. 1492 Poděbrady

Syn krále Jiřího z jeho druhého manželství. R. 1473 přešel ke katolictví. Byl říšským knížetem a jako významný politik a diplomat byl střídavě stoupencem Vladislava II. a Matyáše Korvína; díky Korvínovi pobyl v Itálii a u jeho dvora v Budíně poznal významné osobnosti renesanční kultury.

Jeho dochované literární dílo tvoří cenný aktualizovaný překlad 11 rozprávek z německého převodu Boccacciova *Decameronu*, dále pokus o samostatnou rozprávku, dvě prozaické skladby didakticky laděné (*Ctnost, O Štěstí*) a pět básní převážně didaktických (*O ženitbě, Boj Štěstí s Neštěstím, Veršové o milovníku, Májový sen a Štesk na ženitbu*). Zčásti se v Hynekově díle uplatňuje také alegorie. Jeho dílo je dokladem složitěho a úspěšného vyrovnávání české literatury 2. poloviny 15. stol. s projevy ještě středověkými a zároveň již s prvky renesančními. Osobitost H. uměleckého postupu tkví hlavně v zasazování tradičních motivů do nových souvislostí a ve zdařilém vyjádření tradičních témat (např. milostných, didaktických, tzv. sporů ap.) netradičními prostředky (bezrozměrný verš, využívání hovorové řeči, přísloví, zvukových kvalit jazyka ap.). Z jeho milostných básní se těšil oblibě ještě v 16. stol. *Májový sen*. Zvláštní význam H.-spisovatele spočívá v tom, že své nadání dal do služeb české tvorby vycházející z domácí kulturní tradice v době, kdy většina šlechtických vzdělanců přezírala češtinu a tvořila latinsky. — H. básně působily na vznik o málo mladších, podobně rozsáhlých didaktických básní *Naučení rodičům a Zrcadlo marnotratných*, jak ukazují ideové a umělecké rysy těchto skladeb.

EDICE A LITERATURA

H. z P., Boccacciiovské rozprávky, vyd. A. Grund (1950); Veršované skladby Neuberského sborníku, vyd. Z. Tichá (1960); *Naučení rodičům*, vyd. J. Vašica (1946); *Zrcadlo marnotratných*, vyd. J. Vašica (1940). — Z. Tichá v *Člit* 1963.

41

Podkoní a žák

Satirická veršovaná skladba vzniklá těsně před rokem 1400. Líčí barvitě a vtipně hádku mezi universitním studentem a podkoním, kteří se sváří o „přednosti“ svého stavu. Hádku ukazuje, že mají oba bídné sociální postavení, není tu však nenávisť k těm, kteří jsou příčinou jejich bídy. Spor nekončí vyřešením, kdo má pravdu, ale rvačkou obou protivníků. Pro své rysy ideové a formální bývá zahrnována do okruhu skladeb tzv. Smilovy školy. Nemá útočnosti satir Hradeckého rukopisu →, předčí je však uměním náhorně vykreslit postavu. — Satira má vzdálenou paralelu v latinské skladbě českého původu *Videant qui nutriunt* (Ať to vidí živitelé). Jejím námětem je strádání dvou šlechtických synků, kteří žijí z vůle otce v nouzi proto, aby byli dobře připraveni pro život.

EDICE A LITERATURA

Staročeské satiry Hradeckého rukopisu a Smilovy školy, vyd. J. Hrabák (1962). — J. Hrabák: Smilova škola (1941) a Staročeská satira (1952).

zi

Sofie Podlipská

(roz. Rottová)

15. 5. 1833 Praha

17. 12. 1897 Praha

Sestra Karolíny Světlé →, s níž byla společně vychována v pražské patricijské rodině, stranou vlasteneckého ruchu. Teprve po sňatku s lékařem J. Podlipským (1858) věnovala se činnosti v ženských spolcích (v Minerově, Ochráně opuštěných a zanedbaných dívek v Americkém klubu dam) a literární práci. Po ovdovění (1867) svou veřejnou činnost ještě zintenzívnila. Významné bylo její přátelství s B. Němcovou → a především s J. Vrchlickým →, který se stal manželem její dcery Ludmily. — Debutovala v Lumíru (1860) a přispívala do Osvěty, Světozoru, Květů, Rodinné kroniky, Zlaté Prahy, redigovala Ženskou bibliotéku (1872 až 1875) a její almanach Souzvuk (1874).

Příliš zdůrazňovaná výchovná tendence k zlepšení společenského postavení ženy, kvapně a nedostatečně prokreslení postav i prostředí, konstruovanost děje směřujícího k násilné šťastnému řešení i lyricky rozplývavý sloh poznamenaly jak pokus o kritické zobrazení zbohatlické společnosti (*Nalžovský*), tak historická vyprávění (*Anežka Přemyslovna*). Nejúspěšnější jsou práce, ve kterých Podlipská líčí národně se probouzející život předbřeznové patricijské rodiny a v nichž se mohla opřít o vlastní zkušenosti (*Osud a nadání*, *Peregrinus*). — Překládala z francouzštiny (G. Sandovou, E. Scriba).

BIBLIOGRAFIE

Tři povídky pro milou dorůstající mládež (1864), Povídky a bajky pro drobné dětičky, které se rády učí číst (1864), Listy staré vychovatelky někdejší schovankám (1868, přepřac. 1886), Sběrka pohádek pro mládež (1872), Osud a nadání (R 1872), Na domácí půdě (R 1872), Přechody (R 1873), Malá tulačka, Vladislav, Student a uhlíř (Pp 1874), Divná žena (P 1875), Kouzla na horách (P 1875), Dětská svornost (P 1875), Příklady z oboru vychovачého (1875–76, 3 sv.), Anna Náprstková (životopis, 1875), Životopis prášku (bajka, 1877), *Nalžovský* (R 1878), *Anežka Přemyslovna* (R 1879), Jaroslav ze Šternberka (R 1881), *Peregrinus I. II* (R 1881, 1882), *Pozemský prach* (P 1891), *Břeh* (R 1891), *O Palečkovi* (pohádka, 1891), *Báchorky a pověsti* (1892), *Přemysl Otakar II.* (R 1892–93, 2 sv.), *Anna Náprstková, dobrodinka chudých a zakladatelka Náprstkova muzea* (1893), *Z říše královny* pohádky (1893), *Pradědeček kačer*, *Divá žena* (P 1893), *Nejmladší syn* (P 1895), *Stará píseň* (R 1895), *Mravenišťe* (R 1896), *Vojta Náprstek* (život, nástin, 1896), *Dvě novely* (1896), *Opuštěné dítě*, *Studie sociální a výchovná* (1897), *Iluze* (R 1897). — *Posmrtné: Mír* (R 1898), *Povídky o mně* (1899), *Lidské včely* (R 1901), *Milující neznámá a jiné novely* (Pp 1902), *Paměť a smrt a jiné novely* (1903), *Oldřich*, *Božena a sv. Prokop* (P 1905) aj. — *Sebrané spisy v Národní bibliotéce v l. 1876 až 1886* (4 sv.) a *v Unii v l. 1901–05* (15 sv.). — *Korespondence: Dopisy J. Vrchlického se S. Podlipskou* (1875–76), vyd. F. X. Šalda a V. Brtník (1917). — *Bibliografie spisů do r. 1891 v Zlaté Praze* 1893.

LITERATURA

J. Heidenreichová-Holečková: S. P. ve svých vzpomínkách, dopisech a denících (2. vyd. 1941). L. Grossmannová-Brodská v ročence *Chudým dětem* (1898). E. Vrchlická v *Lípě* 1918; E. Krásnohorská v *Osvětě* 1919; O. Fiala v *ČCM* 1928 (o přátelství k J. Vrchlickému).

dh

Jaroslav Pokorný

13. 11. 1920 Praha

Po maturitě na gymnasiu v Praze (1939) pracoval jako lektor v divadle E. F. Buriana (1940—41) a v Městských divadlech pražských (1941—42), potom působil v divadelní agentuře Alfa. Po osvobození studoval na filosofické fakultě Karlovy university divadelní vědu (doktorát v Brně 1949), byl zároveň dramaturgem divadla Práce, Divadla 5. května a v l. 1948—51 činohry Národního divadla v Praze. V l. 1950—57 působil jako docent obecných dějin divadla na divadelní fakultě AMU, v l. 1959—61 byl dopisovatelem ČTK v Itálii; nyní se věnuje původní tvorbě a překládá. — Teoretické příspěvky v časopisech Program divadla Práce (který redigoval), Tvorba, Otázky divadla a filmu, Divadlo, Sovětské divadlo, Europa Litteraria aj. Je autorem hesel o českém divadelnictví v italské divadelní encyklopedii (1954—62). Uspořádal třísvazkový výbor z komedií C. Goldoniho (1954—57), dva svazky ze statí J. Honzla K novému významu umění (1956) a Divadelní a literární podobizny (1959).

Do literárního života vstoupil Pokorný za války hrami a dramatickými úpravami, v nichž starodávnými látkami a básnickou symbolikou dovedl vyjádřit aktuální myšlenky a pocity (*Plavci*, *Marlin*, *Písně Omara Pijáka*). Po válce se pokusil zachytit budovatelský život hrou *Most na hranicích*. — Později se věnoval teorii a historii divadla a stal se významným divadelním teoretikem poválečné generace. Ve studiích, v nichž se projevuje vliv jeho učitelů Mukařovského → a Honzla →, soustředil se na stanovení různých historických typů divadelního projevu (*Složky divadelního výrazu*), k otázkám shakespeareovského divadla (*Shakespeareova doba a divadlo*), české divadelní avantgardy i k aktuálním problémům současného divadla, zejména jeho dramaturgie (výbor *Divadelní dramaturgie*). České divadelní teorii prospěl i překlady důležitých statí z dějin světové divadelní teorie a estetiky (Vitruvius, Pollux, Furtwängler, Mehring, Gramsci). Jeho pře-

klady dramatické literatury (Goldoniho *Sluha dvou pánů*, Chytrá vdova a Poprask na laguně, Jemnostpán markýz, Hrubíáni aj., Aischylův *Spoutaný Prométheus*, Sofoklův *Oidipus vladař*, Plautova *Komedia o strašidle*, Machiaveliho *Mandragora* aj.) i prózy, především německé (T. Storm) a italské (Pratolini, Moravia), vynikají bohatým jazykem, vynalézavým zejména v hovorovém stylu, a ostrou jazykovou charakteristikou sociálního zařazení postav. Pořídil i výbory z poezie staročeské (Písně ostrovů a bída, 1942) a italské (Italská renesanční lyrika, 1954, s J. Vladislavem). Pokračováním jeho pokusů dramatických jsou libreta k operám a baletům Jana Hanuše (Plameny, *Sluha dvou pánů*, *Prométheus oheň*).

BIBLIOGRAFIE

Složky divadelního výrazu (1946). Křídový kruh (D 1947, i prem.). Dva melodramy (Dd 1947: *Marlin*, prem. 1948, *Písně Omara Pijáka*, prem. 1942), 30 let sovětského divadla (1947, s J. Honzlem). Shakespeareova doba a divadlo (1955 a 1958). Shakespeare in Czechoslovakia (1955). Bombaiská mozaika (cestopisné éty, 1958), Shakespeares Zeit und Theater (1959). — Provedené hry: *Plavci* (1945), *Most na hranicích* (1948). mob

Rudolf Pokorný

18. 4. 1853 Heřmanův Městec

19. 9. 1887 Libochovice

Po studiích v Chrudimí a v Pardubicích absolvoval obchodní školu v Praze. Po vojenské službě se stal r. 1876 úředníkem v Praze a byl literárně a organizačně činný v Umělecké besedě. Od r. 1878 byl redaktorem humoristického a satirického týdeníku *Paleček* (později ještě na čas jeho satirické přílohy *Šotek*, 1883 až 1884) a věnoval se cele literatuře. Přispěl do třetího ročníku almanachu *Ruch* a k *Ruchovcům* se hlásil i svou básnickou tvorbou, dále psal do *Osvěty*, *Světozoru* aj. Několikrát byl na Slovensku, rozvíjel tam živé osobní styky (s Hurbanem, do jehož *Nitry* přispěl) a byl horlivým propagátorem česko-slovenské kulturní spolupráce; r. 1881 založil *Knihovnu československou*, r. 1887 začal vydávat *Antologii ruské lyriky*. Krátce před smrtí (v červnu 1887), nemocen a roztrpčen, vzdal se

redakce Palečka a přijal místo okresního tajemníka v Libochovicích. Psal i pod pseudonymem Ranko Petar, Heřman Městecký.

Pokorný se považoval především za básníka. Jeho horečně psané lyrické sbírky i epika, upřímně a neskrývaně nadšené pro ideály svobody, národní svébytnosti a slovenské spolupráce, vyjadřovaly dojmy z cest na Slovensko a zobrazovaly žánrové postavy i scény; utápěly se však většinou v popisnosti, v obecnostech a v perifrázi. Ve jménu svých představ národní literatury, zaměřených proti subjektivnosti a proti cizí orientaci, vedl P. jednostranně vyhocené polemiky zejména v Palečku, kde otiskoval pod různými šiframi a pseudonymy četné satiry a zaujaté útoky proti lumírovcům, hlavně proti Vrchlickému → a Sládkovi →. Nejvýznamnější byla P. práce pro kulturní sblížení českého a slovenského národa: propagoval myšlenku jejich jednoty, kterou si (podobně jako Holeček →) nedovedl představit jinak než při zachování společného jazyka pro literaturu vědeckou (*Literární shoda československá*). Zájem o Slovensko, který se projevil i v P. tvorbě básniček (*Z hor, Mrtvá země*), přinesl nejvýznamnější jeho dílo *Z potulek po Slovensku*. V pásmu vyprávění a úvah o lidech i národní historii a scén z života představil P. mnohotvárně kulturní život a tvářnost některých slovenských krajů, podal cenné poučení o dějinách i o současných slovenských národních a kulturních snahách.

BIBLIOGRAFIE

Z jarních luhův (Bb 1874), Básně (1877), Pod českým nebem (Bb 1879), Nemilostné písně (Bb 1879, pseud. Ranko Petar), Povídky, arabsky a drobné kresby I (1879), Kopřivy (Bb 1880, pseud. Břetislav Perný), Literární shoda československá (úvahy, 1880), Z hor (Bb 1881), Vlastenecké šlehy (Bb 1882, pseud. Heřman Městecký), Vlasti a svobodě (Bb 1883), S proclitým jarem (Bb 1883), Z potulek po Slovensku I—II (1883—85), Mrtvá země (B 1885), Opět na horách (Bb 1887), O cigáňoch (Ff 1921). — Překlady: Písně moskevských cikánův (Bb 1875), Básně Bohdana Zaleského (1881), J. B. Zaleski, Duch stepi (Bb 1887).

LITERATURA

Shorník Památke 50. výročí nar. R. P. (1903). J. Neruda v Podobiznách III (1954); A. Mráz v kn. Z slovenskej lit. minulosti (1953), o R. P. a Slovensku). J. V. Sedlák v Kmeni 1918—19

(o Mrtvé zemi), v LF 1920 (o jeho netištěných prvotínách) a v LF 1922. mp

Karel Poláček

22. 3. 1892 Rychnov nad Kněžnou
19. 10. 1944 Osvětim

Pocházel z maloměstské rodiny židovského obchodníka koloniálním zbožím, studoval na gymnasiu v rodném městě. Pro neprospěch odešel r. 1907 do Prahy, kde středoškolská studia dokončil. Po maturitě (1912) byl krátce písařem u advokáta a soukromým úředníkem u různých malých firem. Od počátku první světové války byl jako voják v zázemí i na srbské a haličské frontě. Po r. 1918 byl zaměstnán ve vývozní a dovozní komisi; místo ztratil na základě aféry vyvolané povídkou Kolotoč (v Tribuně, pak knižně v *Povídkách pana Kočkodana*), zobrazující satiricky byrokratické metody jeho úřadu. Josef Čapek ho přizval ke spolupráci v humoristickém časopise Nebojsa a brzy nato (1923) byl bratry Čapky uveden jako redaktor do Lidových novin; tam psal zprvu denní zprávy, později hlavně sloupky a soudníčky. Žurnalistická spolupráce s Lidovými novinami, k jejichž typickým představitelům patřil, trvala až po počátek rasistické perzekuce. Za okupace pracoval P. jako zaměstnanec Židovské náboženské obce při registraci zabavených knihoven, udržel se v Praze až hluboko do r. 1943, kdy byl přece jen odvečen s transportem přes Terezín do Osvětimi a zahynul v plynové komoře. — Vedle Lidových novin psal P. zejména do Tribuny, Nebojsy, Přítomnosti, Rozprav Aventina, Apolóna, Almanachu Kmene; v l. 1927—30 redigoval pro nakladatelství Čin humoristický čtrnáctidenník Dobrý den. Vydal Almanach Kmene Jaro 1937 a spolupracoval na vydání Roku 1936 v politické karikatuře, který též doprovedl úvodem (1937). Je autorem filmových scénářů (U nás v Kocourkově, Včera neděle byla) a dramatisace Dostojevského povídky Ves Štěpančíkovo. — Užíval pseud. Kočkodan.

Poláčková próza vychází z bohatých zkušeností novinového referenta, lokálkáře,

sloupkáře a zpravodaje ze soudní síně; odtud si přinesl smysl pro charakteristický detail i důvěrnou znalost různých prostředí života ve městě, zejména zvláštního světa židovských maloměšťáků. P. úsilí o pravdivé vylíčení „malého českého člověka“, které tvoří jednotlivé pouto celé jeho tvorby, brzy překračuje hranice pouhého žánrového vidění. Od citlivého postížení charakteristického detailu a svěbytného prostředí postupuje k širší typizaci maloměšťákov světa: od bodrého humoru směřuje k satirickému pohledu na jeho malost a vnitřní chudobu, od detailu k syntéze. P. obohacuje obraz maloměšťáctví v české próze o oblast maloměšťákov vnitřního světa; odhaluje jeho ubohé ideály, nudu, stereotypnost, frázi a nepravdu. Humoristicky sice předvádí jeho frázovitost, ale dospívá také až k vyjádření děsu ze zruďného člověka, jímž se stává dřívější človíček, jakmile mu je dán prostor a možnost uplatnit své vlastnické pudy (*Dům na předměstí*). P. próza osciluje na zhranění humoru a tragiky; maloměšťáctví v ní dostává obecnější smysl jako ztělesnění lidské malosti vůbec. Odtud pramení smutek P. pohledu na svět, který hraničí na jedné straně až téměř s depresivní beznadějí, na druhé straně už dokáže položit otázku, odkud se lidská malost bere. Jak ukazuje např. jeho román o zrodu zločinu *Hlavní přelíčení*, viděl ji ve spojitosti s ekonomickými a sociálními podmínkami společenského života. — Malý člověk je trvalým středem P. epiky, jež je přes všechnu barvitou různost prostředí v podstatě monotematická. Vývojovou dynamiku do ní vnáší jen různý úhel pohledu, který ji jednou vede ke komické anekdotě, podruhé k postížení tragických poloh lidského života. Velká dobová obliba P. prací nutila autora často k závažné humoristické produkci; přitom však zůstávalo jeho ctižádostí napsat vážný společenský román, zobecňující v uměleckém tvaru ořesné zkušenosti soudního zpravodaje i všechnu znalost maloměšťáckého života. Po pokusu v *Hlavním přelíčení* vyvrcholilo toto úsilí v zamýšlené románové pentalogii (*Okresní město*, *Hrdinové táhnou do boje*, *Podzemní město*, *Vyprodáno*; 5. díl údajně dokončen, rukopis nezně-

ný), která překročila žánrový rámec kroniky maloměšťáckého života: P. vytvořil totiž ze svého líčení zapadlého pohorského městečka v letech před první válkou a za ní stále aktuální obraz provincialismu a omezenosti životního názoru, daných maloměšťáckou mentalitou. Postupně přerostl P. cyklus v jedno z nejsilnějších vylíčení první imperialistické války v české literatuře, ořesné zejména obrazem prázdnoty a tragikomického zmatku v dušičce „malého českého člověka“ v zázemí, zaskočeného a vyčerpaného dlouhými válečnými léty. — S prohlubující se typizací maloměšťáckého života se vyvíjelo i P. jazykové umění, které od počátku patřilo ke nejsilnějším stránkám jeho prózy: příznačná je zejména jeho svrchovanost v použití zkratky, již se učil na židovské anekdotě, a výjimečný smysl i virtuozita v ovládnání funkčních jazyků, jimiž dosahoval jemných komických efektů. Toto jazykové mistrovství vykristalizovalo v jeho posledním díle *Bylo nás pět*, neodolatelně mísicím školskou knižní hantýrkou a frázi se světem přirozených klukovských představ a snů a ústicím v radostný, poetický obraz krásy a kouzla lidského mládí.

BIBLIOGRAFIE

Povídky pana Kočkodana (1922), Mariáš a jiné živnosti (P 1924), Na prahu neznáma. Kouzelná šunka (Pp 1925), 35 sloupků (1925, s úvodem K. Čapka), Čtrnáct dní na vojně (Rp 1925), Povídky izraelského vyznání (1926), Lehká dívka a reportér (P 1926), Pásky na vousy (D 1926), Život ve filmu (Ff 1927), Okolo nás (s'oušky, 1927), Bez místa (Pp 1928), Dům na předměstí (R 1928, zfilm.), Hráči (P 1931, zfilm.), Hedvika a Ludvík (P 1931), Muži v ofsidu (R 1931, zfilm.), Hlavní přelíčení (R 1932), Edudant a Francimor (P pro děti, 1933), Židovské anekdoty (1933), Pan Se-lichar se osvobodil (Pp 1933), Žurnalistický slovník (1934), Michelup a motocykl (R 1935), Okresní město (R 1936, 1. díl cyklu), Hrdinové táhnou do boje (R 1936, 2. díl), Podzemní město (R 1937, 3. díl), Vyprodáno (R 1939, 4. díl), Hostinec U kamenného stolu (R 1941, vyšlo pod jménem Vlastimila Rady, zfilm.). Posmrtně: Bylo nás pět (P 1946), Otec svého syna (D 1946, i prem.), Ze soudní síně (výbor soudníček z l. 1936–39, 1956), O humoru v životě a umění (výbor ze statí, 1961, usp. Z. K. Slabý), Se žlutou hvězdou (deník z r. 1943, vyd. Z. K. Slabý). — Knihy K. P. u Borového v l. 1931–36 (7 sv.), v Čs. spisovatelii 1954 až 1958 (11 sv., s doslovy J. Rezáče, Z. Jiroutky, F. Filipovského a V. Kocourka).

LITERATURA

F. X. Salda v SZáp 1932–33 (O několika románech, které nechtějí být uměním — o Hlavním přelícení) a v SZáp 1936–37 (o Okresním městě); Z. K. Slabý ve sborníku O čes. satíře (1959) a v NZ 1959. P. Trost v SaS 1937 (o románech Okresní město a Hrdinové táhnou do boje) a 1947–48 (o kn. Bylo nás pět). *mn-ll*

Bohumír Polách

8. 11. 1899 Brno

Vystudoval obchodní akademii, po návratu ze světové války zakončil studia (1919) a stal se bankovním úředníkem v Brně (do r. 1954). V l. 1954–61 byl ředitelem Českého literárního fondu.

Jako ochotnický herec začal B. Polách psát koncem dvacátých let hry pro ochotnický soubor. Na výzvu brněnského divadla psal s F. Kožíkem → libreta operetní i operní (pseud. Jiří Žalman). Oba autoři chtěli reformovat operetu tím, že do ní vnášeli realitu současného života. Když však poznali marnost svého úsilí, přešli k činohře, již pak P. zůstal, vedle prózy, věren. Aktuální, politicky vyhrcoené náměty přinesly P. hry psané do osvobození: zakládání JZD (*Rozum do hrsti*), kořistnictví kapitalistických zbrojařů (*Muž v pozadí*), plány kontrarevoluce (*Případ X*, *Dvoji žeň*). Konvenčnosti a povrchnosti, které ohrožovaly jeho starší prózy, se snažil zbavit ve dvou románech z padesátých let, v nichž zobrazil živé otázky současnosti: překonávání měšťáckého pseudohumanismu (*Rozpaky podplukovníka Prokopa*) a boj s kariérismem a nesprávnými metodami stranické práce (*Návrat Jiřího Skály*). Jsou to přehledně komponované a dějově poutavé příběhy, někdy se zjednodušenou psychologickou kresbou postav. — P. také vytvořil přes dvě desítky rozhlasových her, psal písňové texty a novinářské články (především pro brněnskou Rovnost).

BIBLIOGRAFIE

Láska a box (D 1937, s F. Kožíkem), Vrah jsem já (D 1942), Prolhaný úředník Kloc (R 1943), Srub radosti (R pro mládež, 1944), Návrat z jedné války (R 1947), Slovo mají Křížové (R 1948), Muž v pozadí (D 1948, i prem.), Rozum do hrsti (D 1951, prem. 1950), Stopy vedou k Mrákočinu (R 1956), Rozpaky podplukovníka Prokopa (R 1957), Návrat Jiřího

Skály (R 1959), Město v temnotách (R 1960). — Provedené hry: Pět procent života (1935, s F. Kožíkem), Neznámý voják žije (1937, s F. Kožíkem), Dvoji žeň (1952), Případ X (1955).

LITERATURA

J. Machoň v dosl. ke kn. Prolhaný úředník Kloc (1948); B. Macák v dosl. ke kn. Rozpaky podplukovníka Prokopa (1960), v HD 1960 (Dílo boje a patosu) a v Plameni 1960 (č. 3, Autor dnešní doby). *řv*

Karel Polák

26. 9. 1903 Kojetín

24. 8. 1956 Praha

Po absolvování klasického gymnasia v Kroměříži (1922) studoval na filosofické fakultě v Praze jako žák J. Vlčka, J. Jakubce a M. Hýska bohemistiku a u A. Krause a O. Fischera germanistiku (doktorát 1927). Do r. 1949 působil jako profesor na obchodní škole v Praze, zároveň byl i literárním kritikem Práva lidu (od roku 1929). Od r. 1949 působil jako pracovníkem Ústavu pro českou literaturu ČSAV. Přispíval do literárních rubrik mnoha denních listů, zejména Práva lidu a Národní práce, i do literárních a odborných časopisů (hlavně Rozpravy Aventina, Literární noviny, Kritický měsíčník, Nový život, Slovanský přehled, Literatura ve škole, Časopis pro moderní filologii, Listy filologické, Naše věda, Slovesná věda, Česká literatura, Germanoslavica, Slavische Rundschau), do vědeckých sborníků (K. H. Máchu, Goethův sborník, O. Fischer, O českou literární kritiku, Sv. Čechovi, Přátelský kruh B. Němcové, Z doby Nerudovy, Xenia Pragensia), do ročenek (Chudým dětem, Dělnická ročenka) a do řady příležitostných publikací i do školních učebnic a příruček. — Seřadil a komentoval výbor Počátky nově českého básnictví (1950), Výbor z poezie Jana Nerudy (1934), Máchův Máj a Marinka (1935), doplnil antologii R. Illového Sociální poezie česká a slovenská 1918–48 (1948).

Už za vysokoškolských studií se Polák soustřeďoval převážně na dvě oblasti: na problémy česko-německých vztahů jak v literatuře 19. stol. (doktorská disertace Heine a česká poezie do lumírovců, stati

Mácha a Goethe, Nerudův vztah k Hei-
novi), tak i v literatuře novější (časopi-
secké studie Goethovský lyrismus u Vrch-
lického, Bezruč a Heine), a na studium
pokrokových zjevů novočeské literatury,
především Jana Nerudy (*O umění J. Ne-
rudy, Národní myšlení Nerudovo*) a
J. Arbese, jejichž dílo vydával, hodnotil
a popularizoval. Ačkoliv tyto práce, ovliv-
něné převážně pozitivismem P. universit-
ních učitelů, byly někdy metodicky nevy-
rovnané, přesto otevřely cesty k řešení
některých zásadních vztahových otázek.
Při rozboru ostatních svých oblíbených
autorů (K. V. Raise a A. Staška) i
v četných doslovecích k různým edicím
vlastním i cizím dovedl se P. časem
oprotit od mnohdy vzrušeného patosu a
dospět k velmi osobitému pojetí bez tra-
dičních nánosů pozitivistické analýzy (roz-
bory ideové a kompoziční stránky Zpěvů
pátečních, Povídek malostranských, Písní
kosmických, Balad a romanci). Za postu-
pující podpory marxistické metodologie
se proměňoval charakter P. vědecké práce,
jak je patrné nejen z jeho kriticky vyda-
vatelské činnosti (souborné vydání J. Ne-
rudy a J. Arbese), ale i z citlivé a po-
učené kritiky beletristických i odborných
děl v denním a odborném tisku, i z jeho
temperamentního glosátorství našeho lite-
rárního života.

BIBLIOGRAFIE

F. V. Krejčí, kulturní buditel českého dělnictva
(1937), *Národní myšlení Nerudovo* (1940),
O životopisném románu (1941), *O umění Jana
Nerudy* (1942), *Literatura a socialismus* (1946),
Kultura a politika v socialismu (1946), *Ne-
rudovy Povídky malostranské* (1947), *O Sva-
topluku Čechovi* (1949), *O Antalu Staškovi*
(1951), Jan Neruda (1955, s M. Grygarem),
Heinrich Heine (1956).

LITERATURA

M. Heřman v ČLit 1956; S. Šmatlák v SLit
1956; Z. Svobodová v CMF 1957. mh

Matěj Milota Zdirad Polák

14. 2. 1788 *Zásmuky*

31. 3. 1856 *Vídeňské Nové Město*

Syn obuvníka, do školy chodil v Praze
(od r. 1798), v r. 1807 stal se výpomoc-
ným učitelem. R. 1808 vstoupil dobrovol-
ně do vojska a zúčastnil se několika bitev

v napoleonských válkách; jako voják pro-
šel Francií (1813–14) a Itálií (1815
až 1818, 1821–27). R. 1828 byl jme-
nován profesorem české řeči a literatury
(později válečného dějepisu) na vojenské
akademii ve Vídeňském Novém Městě a
postupně dosahoval vysokých hodností
(nakonec generálmajor). V té době se již
českému národu zcela odcizil.

Českým básníkem se Polák stal za po-
bytu v severovýchodních Čechách v letech
1809–13, kdy byl pro českou literaturu
získán (dosud se pokoušel jen o německé
verše) vlasteneckým knězem J. L. Zieglerem
→. V těchto letech vznikla jeho
velká báseň původně nazvaná *Vzneše-
nost přírodnosti* (v *Hromádkových Prvo-
tinách pěkných umění* 1813), později byla
přehlédnuta Josefem Jungmannem, pře-
pracována a přezvána na *Vznešenost pří-
rody*. Byla první českou básnickou sklad-
bou s reflexivními a didaktickými prvky,
která oslavovala mohutnou sílu a záko-
nitost přírody a přímo polemizovala s do-
savadním pojetím poezie jako hry. K pů-
sobivosti básně přispěl i výběr jazykových
prostředků (poetismy, neologismy), který
jí dodával ráz vyšší literatury, jak se
o ni pokoušela tzv. Jungmannova → bás-
nická škola. Ve vývoji obrozeneckého verše
znamenala *Vznešenost přírody* cenný pří-
nos zejména tím, že se pokusila o rytmi-
kou diferenciaci jednotvárného verše puch-
majerovského období. — P. psal i menší
básně epické i vlastenecké, reflexivní a
přírodní (dojmy z cest), básně lyrické,
i písně v duchu lidové poezie (z nich
Oklamaný miláček znárodněla jako píseň
Sil jsem proso). Pokusil se i o překlady
z Byrona a Macphersona. — Vedle *Vzne-
šenosti přírody* je cenná jediná P. próza
Cesta do Itálie (1820–22 v Dobrosla-
vu), umělecký cestopis, který ukazuje
autora jako dobrého znalce italské kul-
tury a literatury i jako citlivého pozorov-
atele přírody a lidí.

BIBLIOGRAFIE

Vznešenost přírody (B 1819). — Sebrané spisy
(pouze poezie, 1862, 2 sv., vyd. K. Sabina),
Básnické spisy, Cesta do Itálie (1907–08, 6 sv.,
vyd. J. Bradáč).

LITERATURA

K. Sabina v *Clánkách literárně dějepisných I*
(1912); J. Vlček v *kn. Z Dějin* (1960); J. Mu-

kařovský v Kapitolách z čes. poetiky II (1948, o Polákové verši a stylu); J. Hrabák v kn. Studie o čes. verši (1959). F. J. Rypáček v Osvětě 1907; P. Váša v NR 1947 (o jeho slovníku).
vf

Bohumil Polan

(vl. jm. Bohumil Čučin)

18. 11. 1887 Plzeň

Dětství prožil v prostředí vězeňského ústavu na Borech, kde byl jeho otec dozorcem a později vedoucím obuvnické dílny. V době, kdy P. začal chodit do školy, byli tu věznění účastníci Omladiny; vzpomínky na ně ho inspirovaly k prvním básnickým pokusům. V l. 1898–1905 studoval na plzeňské reálce, kde na něho z učitelů působili zejména básník J. Holý a romanista a dějepisec umění F. Žákavec. Potom byl úředníkem městského stavebního úřadu, válečná léta prožil na frontě v Haliči, v Uhrách a nakonec v Čechách. Po válce absolvoval jednoletou knihovnickou školu v Praze a v roce 1920 začal pracovat v městské knihovně v Plzni, kterou řídil v l. 1927–47. Žije v Plzni. — První verše otiskl r. 1905 pod pseudonymem B. J. Mára v Šrámkově anarchistické Práci. Další básně, články o literatuře a referáty o knihách uveřejňoval v Časopise pokrokového studentstva (1908–09) a v Lumíru (1908, 1912, 1916–17). Literární kritiky psal později do Samostatnosti, Pokrokové revue, Nových Čech, Kmene, Pramene, Literárních novin, Kritického měsíčníku, Svobodných novin, Nového života aj. O divadle začal psát již před první světovou válkou do měsíčníku Divadlo, od r. 1920 pravidelně referoval o plzeňské činohře v deníku Nová doba, po druhé světové válce (1945–47) v plzeňské Pravdě. Přestože se v divadelních referátech zabýval krajskou scénou, měly jeho soudy obecnější platnost. Byl zastáncem inscenační průbojnosti a nezávislosti na pražských divadlech a kladl na plzeňské divadlo nekompromisně vysoká měřítka. Do Nové doby psal také články a zprávy o místním životě výtvarnickém a v revui Hollar uveřejnil obsáhlejší studie o malířích A. Moravcovi a J. Konůpkovi. Uspořádal

a studii opatřil řadu výborů z českých básníků (Hálek, Sládek, Neumann, Šrámek, Vokáč aj.).

Polanovy literárněkritické práce jsou většinou roztroušeny po časopisech, až na tři monografie o básnících, kteří nejsilněji ovlivnili jeho literární i lidský vývoj a s nimiž ho spojoval týž životní pocit. Z nich hlavně knížka *Se Stanislavem K. Neumannem*, první o tomto básníku vůbec a se soudy dodnes platnými, má průkopnický charakter (o životě St. K. Neumanna i v předmluvě k výboru *A hrdý buď*, 1949). P. kritickou metodu charakterizují měřítka formovaná důkladnou znalostí umění domácího a světového, vytříbený vkus, svěží a citlivý přístup k látce, ze které dovedl vyčíst typické vlastnosti a potřeby doby a generace. Snaží se vždy objektivně se dobrat životní a umělecké pravdy, ne však z nezaujatého postoje pozorovatele, nýbrž z pozice básníkovy spolubojovníka o myšlenkové i tvárné hodnoty. Svě soudy sděluje čtenáři přístupným slohem, využívajícím nezřídka básnických obrazů.

BIBLIOGRAFIE

Se Stanislavem K. Neumannem (1919), Koncert na lesní roh (Bb 1927), Krsovi k padesátinám (studie, 1940), Fráňa Šrámek, básník mládí a domova (1947), Josef Hodek, malíř a grafik (1947, s B. Benešem Buchlovanem), Básník Karel Toman (1957).

LITERATURA

K. Krejčí v dosl. k Polanově kn. Básník K. Toman (1957). A. M. Piša v Kytici 1947; M. Petříček v Plamenu 1962 (č. 11).
sj

Ilja Prachař

30. 4. 1924 Gottwaldov-Zlín

Po maturitě na reálném gymnasiu ve Zlíně (1943) byl pracovně nasazen u firmy Baťa. Hereckou dráhu začal po osvození v Armádním uměleckém souboru Víta Nejedlého: v l. 1947–52 byl členem Divadla pracujících v Gottwaldově, 1952 až 1954 Státního divadla v Ostravě, 1954 až 1959 Divadla S. K. Neumanna v Praze, od r. 1959 je členem Divadla čs. armády v Praze. Pro televizi napsal několik částí seriálů Rodina Bláhova a Tři chlapi v chalupě.

Prachařovy hry se od počátku zabývají aktuální politickou látkou (události únoru 1948, růst a problémy družstevního hospodaření atd.). Schematickému ztvárnění námětu se vyhnuly dvě z nich: veselohra *Hádají sa o rozumné*, kde znalost slovácké vesnice a divadelní zkušenost umožnily autorovi napsat několik živých a osobitě videných postav, a drama *Domov je u nás*, zobrazující krizi dnešní rodiny a rozpor mezi soukromou a veřejnou složkou lidského života.

BIBLIOGRAFIE

Hádají sa o rozumné (D 1950, i prem., st. cena), Zlatá srdce (D 1953, i prem., zřilim.). — Provedené hry: Tři únorové dny (1949, s V. Kyzlinkem), Uderka čtvrté ulice (pro mládež, 1949), Domov je u nás (1956), Intermezzo (1957), Svět, kde se nežebrá (1960).

LITERATURA

F. Tetauer v Divadle 1953 (Drama o dobrém srdci našeho lidu — o hře Zlatá srdce); A. Scherl v Divadle 1956 (o hře Domov je u nás).
lř

František Pravda

(vl. jm. Vojtěch Hlinka)

17. 4. 1817 *Nekrasín u Jindřichova Hradce*

8. 12. 1904 *Hrádek u Sušice*

Pocházel ze selského rodu, gymnasium vystudoval v Jindřichově Hradci (1836), filosofii v Praze, bohosloví ve Vídni (od r. 1838) a v Praze (do 1842). Byl kaplanem v Kvilcích u Slaného (1843–46) a od r. 1847 vychovatelem a hostem v nižší šlechtické rodině v Hrádku u Sušice. — Přispíval do časopisu Blahověst (poprvé 1847), Poutník, Lumír, Obrazy života, Boleslavan, Opavský besedník, Čech, Vlast, Škola a život, Posel z Prahy, do almanachů a kalendářů Perly české, Pečirkův kalendář, Krakonoš, Školník, Zábavník učitelský, Moravan aj. Pravda psal téměř výhradně vesnické povídky. Ukazoval idylickou tvář českého venkova a zdůrazňoval rysy, o nichž se domníval, že mohou přispět k ozdravení života na vesnici. Viděl v ní sice kontrasty a napětí i bídu lidu, ale jako katolický kněz chápal sociální a majetkové rozvrstvení vesnice jako věc přirozenou,

nutnou a neměnnou. Ve svých povídkách předváděl hrdiny, kteří byli dobrotou, pokorou a pracovitostí příkladem svému okolí a kteří ztělesňovali katolickou morálku. O reálnější řešení rozporů se pokusil jen výjimečně (*Štěpánův Vít se učí na kněze*). — V padesátých a šedesátých letech, kdy se česká venkovská povídka teprve utvářela, bylo dočasným přínosem P. detailní líčení vesnického života. Iluzorní nápravná tendence, náboženské hodnocení životní reality a nakonec až šablonovitá kresba postav ubíraly P. tvorbě na pravdivosti.

BIBLIOGRAFIE

Povídky z kraje (1851–53, 5 sv.), Divadlo pro děti (1863–67, 3 sv.). — Sebrané spisy u Kobra v l. 1871–77 (4 sv.) a v l. 1877–98 (12 sv. s názvem Sebrané povídky pro lid). — Bibliografie v monografii F. Holečka (1906).

LITERATURA

F. Holeček: F. P. (1906); Z korespondence a života spisovatele F. P. (1941). K. Matějka v dosl. k Sebraným spisům IV (1877). K. V. Rais ve Světozoru 1897; V. Dresler v ČČM 1905; F. Střetčák v Jihočes. sborníku historickém 1955. hh

Albert Pražák

11. 6. 1880 *Chroustovice u Vys. Mýta*

19. 9. 1956 *Praha*

Vystudoval gymnasium v Hradci Králové (maturita 1900), potom slovenskou a germánskou filologii na filosofické fakultě v Praze (doktorát 1906) jako žák J. Gebauera, J. Vlčka, T. G. Masaryka, J. Vrchlického aj. Přátelství s J. Vrchlickým → jej všestranně obohatilo. Od r. 1900 psal literárněhistorické studie a kritické referáty o soudobé literatuře (poprvé v časopise Rozvoj) a jako středoškolský profesor působil na různých ústavech v Praze (1906–14) publikoval i práce rozsáhlejší (kapitoly z disertační práce o Nerudovi zařazené J. Vlčkem do Literatury české 19. století, monografie o A. V. Šmilovském). Po válce pracoval nejprve ve slovenském oddělení ministerstva školství a osvěty, r. 1921 byl jmenován profesorem Komenského university v Bratislavě, kde působil do r. 1933. Tam pomáhal organizovat nejen vysokoškolské

studium dějin české a slovenské literatury, nýbrž i kulturní život (v literárně-historickém odboru Slovenské matice, v Učené společnosti Šafaříkové aj.). Roku 1933 se vrátil jako profesor Karlovy university do Prahy, kde vyvíjel rovněž rozsáhlou veřejnou činnost jako člen mnoha spolků, vědeckých společností a institucí (zakladatel Literárněhistorické společnosti, 1935, předseda Slovanského ústavu, Klubu umělců, spoluzakladatel Ústavu pro českou literaturu, 1948, atd.). V květnové revoluci 1945 byl předsedou České národní rady. — Přispíval do Rozvoje, Lumíru, Obzoru literárního a uměleckého, Časopisu Českého muzea, Máje, Zvonu, Přehledu, Listů filologických, Časopisu pro moderní filologii, Času, Slovanského přehledu, Zlaté Prahy, Sokolského věstníku, Prager Presse, Naší doby, Athenea, Hlídky času, České revue, Naší vědy, Kritického měsíčníku, Rozprav Aventina, Lidových novin, Literárních novin, Lidové demokracie; do Mladého Sloveska, Oravy, Slovenské politiky, Slovenského deníku, Slovenských pohľadů, Robotnických novin, Bratislavy a do mnoha jiných českých i slovenských drobnějších, odborných i krajinských časopisů a do deníků, rovněž do řady sborníků, ročenců, dále do zahraničních časopisů aj. Vypracoval také řadu hesel pro Dodatky Ottova slovníku naučného. Do Čs. vlastivědy (sv. 7) napsal Dějiny slovenské literatury (1933). Redigoval časopisy Čas (1910–14), Bratislava (1927–33), Slovesná věda (1948 až 1952), spoluredigoval Naší vědu (1922 až 1938), dále sbírku příruček Vysokoškolské rukověti (od r. 1939), Kritické dílo J. Vodáka (od r. 1941) a Vodákův sborník (1937), Souborné básnické dílo J. Vrchlického (od r. 1948), Hanušův sborník (1932) a Strážce tradice (sborník A. Novákoví, 1940). Neobyčejně rozsáhlé literárněvědné dílo A. Prazáka navazuje na zakladatelský odkaz J. Vlčka → úsilím vytvořit souvislý obraz dějin české literatury i zvláštním zájmem o Slovensko. S historickým studiem spojoval se u něho však i zřetel k současné tvorbě. Příznačným rysem P. je vědomí o sepětí vědy a života, které se projevovalo veřejnou činností, praktickou podporou nově budovaného českoslo-

venského středního školství čítankami a učebnicemi a také v pojetí badatelské práce, jíž se snažil odpovídat na aktuální otázky národního osudu. — Tematicky zahrnuje P. vědecké dílo celou oblast české i slovenské literatury, počínaje nejstaršími památkami (studie o nejstarších legendách a kronikách, *Staročeská báseň o Alexandru Velikém*); soustřeďuje se však především na dobu obrozenskou a na 2. polovinu 19. století. Souvisí to s P. koncepcí vývoje literatury, zaměřenou zvláště na vztahy generační (*Zápas generací v literatuře*) a na problém národních tradic, které na poměrně uzavřeném období minulého století bylo možno dobře sledovat (*Obrozenské tradice, Duch naší obrozenské literatury*). Z velkých zjevů tohoto století zabýval se P. monograficky zejména Máchou, Nerudou a Vrchlickým, oběma posledními i ve světle jejich korespondence (Neruda v dopisech, 1941, rozšíř. 1950; Vrchlický v dopisech, 1955); z důvěrného vztahu k Vrchlickému vytěžil vzpomínkovou knihu, jednu ze svých nejlepších, která přibližuje básníka jako člověka i tvůrce (*Vrchlickému nablízku*). Dílčími studii přispěl k osvětlení řady osobností, děl a problémů, hlavně k podrobnému poznání tvorby májovců a lumírovců (z nich zvláště Heyduka a Sládka). Některé práce ukazují české literární dějiny také v širším kulturním kontextu (studie v památníku Padesát let Umělecké besedy 1863–1913). — Soustavné bádání o slovenské literatuře si P. uložil jako přední vědeckou povinnost za svého působení v Bratislavě. Vykonal tu rozsáhlou práci heuristickou, kterou uložil v četných materiálových studiích a jejíž výsledky se objevily i v syntetických dílech věnovaných významným postavám (Vajanský, Hviezdoslav, Hurban), klíčovým obdobím literárního vývoje (*Dějiny spisovně slovenštiny po dobu Štúrovu, Literární Slovensko let padesátých až sedmdesátých*), problému (*Duchová podstata slovenské slovesnosti*) nebo kulturním oblastem (*Literární Levoča*). Nedokončeny zůstaly syntetické *Dějiny slovenské literatury*. Souběžně se P. zabýval i problematikou vztahů mezi literaturou českou a slovenskou, zvláště na díle Dobrovského, Kollárově, Palackého

Arne Novák

Tereza Nováková

Karel Nový

Vít Obrtel

Ivan Olbracht

Jiří Orten

Jan Otčenášek

František Palacký

Mirko Pašek

Jaroslav J. Paulík

František Pavlíček

Vladimír Pazourek

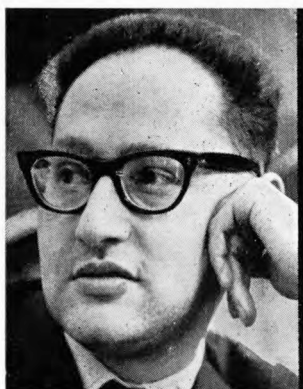
Františka Pecháčková

Eduard Petiška

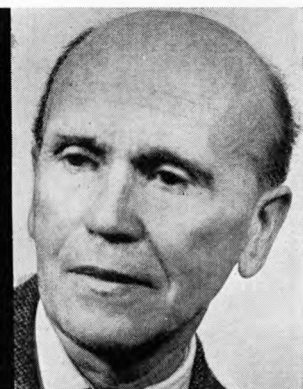
Jan Petrmichl

Jiří R. Pick

Jan Pilař

František Pilař

aj. — Za okupace dovedl P. ve výboru svých starších studií (*Míza stromu*) ukázat literaturu jako uchovávatelku nejlepšíků národních sil, v nových pracích pak (už od r. 1938) obracel zřetel zejména k vlastenecké tematice v české literatuře (*Vlast a národ v českém písemnictví*) a k jejím pokrokovým a humanistickým tradicím, z nichž vyzdvihl tradici národně obrannou jakožto základní a specificky českou. Z prvotních populárně psaných menších statí o tomto tématu (později v kn. *O národ*) vznikla obšírná knižní práce *Národ se bránil*, dokládající mohutnou sílu českého národního boje od nejstarších dob. — Po stránce metodologické nese v sobě P. literárněvědná tvorba klady i zápory pozitivismu: na jedné straně faktografické bohatství, na druhé straně nebezpečí ahistoričnosti. Jeho práce vydatně těží z dříve neprozkoumaného archívního a časopiseckého materiálu, konfrontují a hromadí někdy až v hýřivém množství literární a historické dokumenty, citáty a parafráze literárních děl, spojují detailní pozorování s rozlehlými koncepcemi, snaží se postihnout co nejúplněji vnitřní vývojové souvislosti literatury i její vztahy k celé oblasti národního života, předvádět literární jevy „v širokém řečišti jednoho proudu, podrobeného zpravidla jedné mohutné síle“. Tento postup se osvědčuje tehdy, je-li v souladu s objektivním společenským děním (monografická díla, sledování pokrokových tradic), jeho nedostatky se však projevují tam, kde mu uniká historická podmíněnost jevů. Velká poznávací hodnota P. studií o slovenské literatuře je např. omezená tím, že myšlenka česko-slovenské vzájemnosti a porozumění ta byla nahrazována snahou vědecky podepřít myšlenku česko-slovenské jednoty, nerespektující svébytnost obou národů. Ke kladům P. metody však patří schopnost vyzdvihnout živé hodnoty literárního dědictví, přesvědčivě vystihnout atmosféru doby a prostředí stejně jako celistvost i složitost umělecké osobnosti a uplatnit srovnávací hledisko. To všechno spolu s vřelým citovým zaujetím pro předmět a s přístupností podání tvoří osobitý ráz jeho díla, které přibližovalo literárněvědnou práci i širším vrstvám čtenářů.

BIBLIOGRAFIE

Jan Neruda (1902), Alois Vojtěch Šmilovský (1911), Samo Tomášik (1913), Samuel Tomášik, původce hymny Hej Slováci! (1919), Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrovu (1922), Jozef Hanuš a jeho zásluhy o českou literární historii (1922), Jan Salamoun Dobromiř Petěň (Petian) (1922), Hurbanovci vo väzeniach (1923), Slovenská otázka v době J. M. Hurbana (1923), Hviezdoslav a Dante (1924), Jozef Skultéty (1924), Československý národ (1925), Studentská léta Svetozara Hurbana Vajanského (1925), Slovenské studie (1926), Slovenská svojskost (1926), Obrozenská Bratislava (1928), Obrozenská tradice (1928), Československá otázka u Havlíčka (1928), Mikuláš Šubič Zrinský a Slováci (1928), Čechy a Slováci (1929), Maďarská propaganda proti Československu (1929), Zápas generací v literatuře (1930), Osvobozenský smysl Tyršova díla (1931), Literární Slovensko let padesátých až sedmdesátých (1932), Jaroslav Vrchlický (1933), Kde domov můj? (1934), Masaryk a československá literatura (1935), Karel Hynek Mácha (1936), Jan Herben (1937), T. G. Masaryk a Slovensko (1937), Chvilka na Severu (F1 1937), Duch naší obrozenské literatury (1938), Duchová podstata slovenské slovesnosti (1938), T. G. Masaryk. K jeho názorům na umění, hlavně slovesné (1938), Literární Levoča I—II (1939, 1947), Míza stromu (1940), Foerstrovo slovesné umění (1940), Jan Jakubec (1940), Arne Novák (1940), Vlast a národ v českém písemnictví (1940), Staročeská báseň o Alexandru Velikém (1945), Národ se bránil. Obrany národa a jazyka českého (1945), Vrchlickému nablízku (1945), Češi a Slováci a jejich kultury v minulosti i v budoucnosti (přednáška, 1945), K. H. Hilar (1945), O národ (1946), Nezapomenutelní z Turnova (1946), Dr. Miroslav Tyrš (1946), Jozef Václav Sládek (1946), Náš odboj proti Němcům (1946), Smysl dvou revolucí (1946), K Tyršovu dílu (1947), České obrození (1948), Dějiny slovenské literatury I (1950), S Hviezdoslavem (1955). — Bibliografie P. prací za l. 1900—30 ve sborníku Slovenská miscellanea (1931, sest. V. Pražák), za l. 1931—40 ve sborníku Albert Pražák 1880 až 1940 (1940, sest. A. Karasová), za léta 1940 až 1950 v příloze k SV 1950 (sest. A. Karasová).

LITERATURA

A. P. (1880—1940). J. B. Čapek v SV 1950; A. Grund v LF 1950; F. Vodička v LN 1956 (č. 41); M. Otruba v CLit 1956. mf

Oldřich Prefát z Vikanova

12. 5. 1523 Praha

26. 7. 1565 Praha

Syn zámožného měšťana staroměstského, studoval na pražské universitě hlavně hvězdárství a matematiku. V těchto obrech se zdokonaloval i za hranicemi, kam podnikal cesty z důvodů studijních i ob-

chodních; měl totiž v Praze dílnu na výrobu hvězdářských a fyzikálních přístrojů. Svou pouť do Palestiny poutavě zachytil v spise *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny*... (vykonaná 1546 a vydaná v Praze 1563). Cestopis je obrazem vzdělání a zájmů svého autora: P. si všiml hojně jevů zeměpisných, přírodovědných, astronomických, ale měl i zájmy historické. Je vynikajícím vypravěčem, živě líčí příhody, které jeho výpravu potkaly (boj s korzáry, bouře na moři), a zároveň je jeho spis na výši i vědecky; P. se totiž snaží o poznání světa a vysvětlení přírodních úkazů racionálním způsobem a usiluje také o přesnost údajů. Byl obeznán s domácí cestopisnou literaturou (znal např. Kabátníkův → spis) i s latinskými díly cizích cestovatelů; všude však spoléhal především na vlastní názor a zkušenost. — Ač byl horlivý katolík, je přece jen, patrně díky všestrannému vzdělání, nábožensky snášenlivý a kritický v posuzování náboženských památek.

EDICE A LITERATURA

K. Hrdina, *Cesta z Prahy do Benátek*... (1947); J. Dostál, *Cesty do Svaté země* (1948). zř

Gabriela Preissová

(roz. Sekerová,
podruhé provdaná Halbaerthová)

23. 3. 1862 *Kutná Hora*

27. 3. 1946 *Praha*

Mládí strávila především v Plaňanech, jen v l. 1872—73 žila jako žačka dívčí školy v Praze u svého strýce archiváře a spisovatele F. Dvorského (1839—1907; zde poznala řadu spisovatelů a vlastenecký ruch) a r. 1874 v Hodoníně. R. 1880 se provdala za pokladníka cukrovaru v Hodoníně Jana Preisse. V Hodoníně poznala slovácký venkov a účastnila se práce na probuzení národního života v poněmčeném městě. R. 1890 se přestěhovala do Oslavan, v l. 1891—92 pobyla na zakoupeném statku Jeleník (Hirschenau) u Celovce v Korutanech a seznámila se se životem Slovinců. R. 1898 se z Oslav přestěhovala do Prahy, kde kolem

sebe soustřeďovala velký kruh uměleckých přátel. R. 1908 ovdověla a provdala se znovu za plukovníka rakouské armády Adolfa Halbaertha, s nímž přesídlila do Pulje v Istrii. Za první světové války, kdy byl její muž velitelem zajateckého tábora v Milovicích, pomáhala ruským zajatcům, byla vyšetřována a její muž byl z trestu přeložen do Samorína (na Žitném ostrově). Podnikla též cesty do Ruska, Haliče, Francie (v devadesátých letech) a do Itálie. Po válce žila v Praze a v létě pobývala v Chlumu u Třeboně. — Debutovala povídkou Čeledín a dcera ze statku v Pospíšilově Velkém národním kalendáři (1878, pseud. Mathilda Dimová). Přispívala do *Osvěty*, *Ruchu*, *Světozoru*, *Lumíra*, *Ženských listů*, *Ženského světa*, *Zlaté Prahy*, *Zvonu* aj., do ročenky *Chudým dětem*, *Topičova sborníku*, *almanachu Žora*, různých kalendářů aj. V l. 1903—10 redigovala *Kalendář paní a dívek českých* (zde též pseud. Marie Turková, Richard Klas, M. T. a nepodepsané články).

Literární činnost G. Preissové trvala více než půl století, její význam však tkví především v prvním tvůrčím období (do počátku devadesátých let). V povídkách a črtách z osmdesátých let objevovala souběžně s Herbenem → svéráznou oblast Moravského Slovácka a přilehlých krajů Slovenska. Snažila se proniknout mentalitu lidí, především nezámožných vrstev, a zachytit jejich život se vši jeho drsností. Ze slovácké vesnice výtěžila také látku ke dvěma dramátům, jimiž její dílo vyvrcholilo: *Gazdina roba* a *Její pastorkyňa*. Tyto hry významně zasáhly do boje o realismus na českém divadle (využila v nich i nářečních prvků) a připravily cestu vesnickým dramátům bratří Mrštíků → a A. Jiráka →, neboť na jeviště přinesly kus nepřikrášleného vesnického života. P. vytvořila otřesné tragédie, které vyzněly jako protest proti ovládnutí lidských vztahů majetkem a proti předsudkům náboženským i společenským; probjovovala v nich právo ženy na životní štěstí a lásku nespoutanou pokrytectvím. Vykreslila především výrazné postavy žen, ovládaných ve svém jednání obvykle vášní a prudkou krví, které jdou bez ohledu na následky a proti předsudkům za svým

cílem až k sebezničení nebo sebeobětování. Její pastorkyňa získala světovou proslulost jako stejnojmenná opera L. Janáčka (prem. 1904), podle Gazdiny roby napsal operu Eva J. B. Foerster (prem. 1899). V dalších knihách i hrách, čerpajících z prostředí korutanských Slovinců i ze středoevropské vesnice a městského života, ani v biografických románech z třicátých let P. již dřívější úrovně nedosáhla. Jen ojediněle překonala idylizaci (v níž vyústila její víra v dobré jádro člověka), nevěrohodný romantismus, sentimentalitu a konvenčnost, které ovládly její tvorbu.

BIBLIOGRAFIE

Obrazky ze Slovácka (Pp I—II 1886, III 1889; 2. vyd. ve 2 sv. pod názvem První obrazky ze Slovácka, 1901, poněkud rozšíř. o několik povídek z jiných souborů); Drobné povídky (1887), Akrobatka (P 1887), Ideály (Pp 1889), Gazdina roba (D 1890, prem. 1889), Črty ze Slovácka (Pp 1890), Z mého alba (Pp 1890), Povídky (1890), Její pastorkyňa (D 1891, prem. 1890, zfilm.), Nové obrazky a črty (Pp 1893), Obrazky bez rámu (Pp 1896), Korutanské povídky (1896), Povídky (1898), Mládí a jiné novely (Pp 1898), Když hvězdy padaly... (Pp 1898), Jarní píseň, Závodíště (Dd 1899, prem. Jarní píseň 1898, prem. Závodíště s názv. Ve stínu závodíště 1893), Co život vyprávěl... (Pp 1900), Talmové zlato (P 1901), Jerla (P 1901), Porosené pavučiny (Pp 1902), Máky v žitě (Pp 1902), Zmítané haluze (Pp 1903), Seimělé cíte (Pp 1905), Přijďte k nám, až bude jaro (D 1914, prem. 1913), Zlatorog (D 1914, napsáno 1912, prem. 1956), Povídky ze Slovácka a Korutan (výbor, 1916), Zahrady (Pp 1918; 2. vyd. 1942 jen 2 prózy ze 4), Dvě ukolébavky (D 1918, i prem.), Bouře a jiné povídky (1920), Trinetta a jiné povídky (1920), Dědicové (Pp 1920), Podvečerní selanky (Pp 1920), Horečové a jiná próza (Pp 1922), Ovečka a jiné povídky (výbor pro mládež, 1923), Arkýřová světelníčka (P 1924), Povídky zimní zahrady (1924), Jaro v podzámčí (D 1925, i prem.) Až do skonání... (Pp 1925), Ivančina selanka (P 1927), Svatý Václav (D 1929, i prem.), Zlatý hoch (R 1930), Její pastorkyňa (R 1930), Cestou za štěstím (R 1932; 1941 pod názvem Pěšinkami touhy), Zatoulaná píseň (R 1932), Dvojice břízek (P 1936, 3. oprav. vyd. — dítě samostatně nevyšlo), Jiří Sumín (studie, 1937), Mládí (Pp 1944, různé starší povídky) aj. — Výbory: Kytice ze Slovácka (1951), Slovácké obrazky (1957, usp. A. Závodský), Pláně a jiné povídky (1962, v usp. a s předml. A. Závodského). — Sebrané spisy u J. Otty v l. 1910 až 1915 (18 sv.). — Z korespondence: Edward Madany, Listy Gabrieli Preissovej do Marii Wyslouchowej. Ze skarbca kultury 1962. — Bibliografie v monografii A. Závodského (1962).

LITERATURA

A: Závodský: G. P. (1962, monografie s bibliografií). G. P. (1962, studie o dramatickém

díle; s další literaturou) a v předml. k Slováckým obrázkům (1957). V. Müller v dosl. ke Gazdině robě (1956); J. Pleskot ve Sborníku prací Ped. institutu v Ostravě, Dějiny, jazyk, literatura 2, 1961 (Tři generační představitelky slováckého realismu). B. Stúrová ve SLit 1960 (o Slovensku v tvorbě G. P.). pp

Proglasъ

Veršovaný chvalo zpěv na staroslověnský překlad Pisma určený pro Velkou Moravu, předeslaný staroslověnskému evangeliaři. Vznikl asi koncem 9. nebo zač. 10. století. Je to nejstarší písemně zachycená a dochovaná slovanská báseň. Její autorství bývá připisováno samému překladateli Pisma, byzantskému učenci Konstantinu Filosofovi (Cyrilovi), nebo Metodějovu žáku Konstantinu Přeslavskému. Autor se obrací ke všemu slovanskému lidu a vyzdvihuje význam překladu Pisma do srozumitelného jazyka, má však přítom na mysli význam literární kultury v lidovém jazyce vůbec. Poprvé se tím u nás proklamuje rovnoprávnost jazyků a právo každého národa na užívání vlastního jazyka ve všech projevech literární kultury.

EDICE A LITERATURA

Vyd. ve Výboru z č. lit. od počátků po dobu Husovu (1957, v prekl. J. Vašiči). ep

Arnošt Procházka

15. 11. 1869 Praha

16. 1. 1925 Praha

V Praze studoval gymnasium (1880—88) a potom práva, která nedokončil; povoláním byl bankovní úředník.

V literatuře působil zejména jako kritik a překladatel; r. 1894 založil orgán českých dekadentů Moderní revuei, kterou redigoval a vydával až do své smrti. Podstatně se podílel na redakci a na překladech Knih dobrých autorů, vydávaných Kamilou Neumannovou. Vedle soustavné kritické činnosti v Moderní revuei přispíval do Nivy, Vesny, Literárních listů, Nového kultu a Rozhledů. R. 1896 se účastnil zásadní stati o české dekadenci na Neumannově Almanachu secese. Uspřá-

dal (s V. Dykem) Almanach na rok 1900 (1899) a antologii Cizí básníci (1916). Používal mnoha pseudonymů a šifer. — Vydal Spisy Karla Hlaváčka (1905) a spisy H. G. Schauera (1917).

Po kritickém debutu po boku F. X. Šaldy → a Jiřího Karáska → v moravských Literárních listech (1892—93) se P. brzy stal vedoucím představitelem extrémního křídla moderny devadesátých let, označovaného jako česká dekadence: všeobecná krize národní společnosti vedla tuto část generace ke ztrátě dosavadních společenských jistot, k hlásání nálad záleku a smrti, spojených s individualisticko-aristokratickým pojetím umění. Na odív stavené popírání národnosti umění, které P. v devadesátých letech vedlo k ostře kritickému stanovisku k veškeré české literatuře vycházející z národních a demokratických ideálů, se v jeho dalším vývoji zvrátilo v konzervativní nacionalismus, který ho zejména po válce přivedl až do tábora kulturní reakce a ke ztrátě jakéhokoliv významu v živém literárním vývoji. — Jako propagátor dekadence vystoupil nejprve sbírkou morbidní erotiky *Prostibolo duše*; po založení Moderní revue se věnoval už jen kritice literatury a výtvarnictví a překládal. Jeho kritická metoda vychází programově z francouzské kritiky osmdesátých let (zejména Hennequina), jejíž formální schémata P. přenáší do svých analýz.

BIBLIOGRAFIE

Prostibolo duše (Bb 1895), Odilon Redon (E 1904), Cesta krásy (Ee 1906), Literární siluety a studie (1912), Meditace (Ee 1912), České kritiky (1912), Francouzští autoři a jiné studie (1912), Na okraj doby (Ee 1912), Polemky (1913), Rozhovory s knihami, obrazy a lidmi (1916), Tanec smrti (Pp 1917), Dřář literární a umělecký (1919), Němečtí vkodlaci (polemická brožura, 1921), Dnové života (Ee 1922), Soumrak (Ee 1924), Torza veršů, torza prózy (1925), Relikviář (Bb v próze, z pozůstalosti 1928). — Z překladů: H. Lichtenberger. Nietzscheova filosofie (1900), J. Barbey d'Aureville, Zenatý kněz (1906), O. Wilde, Básně v próze (1908), A. France, Traktér u královny Pedauky (1909), G. d'Annunzio, Oheň (1912), André Gide, Král Kandaules (1914), G. Boccaccio, Dekameron (1923—25).

LITERATURA

S. K. Neumann ve Vzpomínkách (1931); F. X. Šalda v KP 13 (1963); K. Sezima v kn. Podobizny a reliéfy (1927); F. Goetz v kn. Básnický dnešek (1931); J. Karásek ze Lvovic ve sbor-

níku O čes. lit. kritiku (1940) a v Rozpravách Aventina 1931—32 (Počátky Mod. revue). M. Rutte v Cestě 1920 (K jubileu kritikovu); J. O. Novotný v Cestě 1925; In memoriám A. P., zvl. č. MR 1925 (se soupisem šifer a pseudonymů); P. Fraenkl v Rozpravách Aventina 1929—30. II

František Serafínský Procházka

15. I. 1861 *Náměšť na Hané*

28. I. 1939 *Praha*

Syn kováře, vystudoval Slovanské gymnasion v Olomouci (maturita 1881); po dvouletém pobytu v olomouckém kněžském semináři odešel do Prahy na filosofickou fakultu (1883—87, obory latina, řečtina, čeština). Učil na několika školách v Praze (r. 1889 maturoval i na učitelském ústavě v Praze). R. 1891 se stal redaktorem v nakladatelství J. R. Vilimka, v l. 1901—34 byl redaktorem společnosti Česká grafická Unie; zároveň byl knihovníkem městské knihovny v Praze na Vinohradech (v l. 1913—27 jejím ředitelem). Byl činný ve Spolku českých spisovatelů Máj, ve Svatoboru, v Masarykově lidovochovném ústavu, ve Společnosti Jaroslava Vrchlického aj. — Debutoval verši v brněnském Obzoru 1883 (pod pseudonymem V. Lipín, u dalších básní Vítězslav Lipín) a přispíval verši i prózami do časopisů Zlatá Praha, Humoristické listy, Paleček, Národní listy aj. Do Zvonu psal i kritiky soudobé literatury, zvláště poezie. Užíval pseudonymů Václav Budovec, Fr. Faustin, Prokop Hanák, Jar. Houdek, Vendelín Kocourek, Petr Pavel, Podhradský, Roch, Serafínek, značek -pa-, -š-, -och-, -ka-, u epigramů značky lukostřelce. Redigoval časopisy Malý čtenář (1891 až 1939), Zvon (1913—39), různé sborníky a edice. Uspořádal básnické antologie Česká lyra (1910, v dalších vydáních rozšiřováno), Česká epika (1912, rozšiřováno) aj. Překládal z němčiny, francouzštiny a angličtiny.

Základním rysem Procházkovy lyriky i epiky (obvykle alegorické) je vlastenectví a lpění na domácích tradicích. To platí jak o jeho pohádce *Piseň o Čínu*, tak o nejlepším díle *Král Ječmínek*, v němž hanáckou pověst pretvořil v báseň skrývající satirické výpady proti monarchismu.

a aristokratismu a ústící ve vidinu státní samostatnosti a demokratické vlády. Proti-rakouské stanovisko vyslovil i v lyrice (*Hradčanské písničky*), nejednou ironické a satirické. P. vztah k domácím tradicím se projevil inspirací lidovou písní (*Písničky*); ta ho přivedla k výrazové úspornosti, melodičnosti a hravosti. Přestože se P. většinou nedostal nad pouhé napodobení lidové písně, řada skladatelů (L. Janáček, J. B. Foerster, J. Malát, V. Novák aj.) jeho texty zhudebňovala a některé dokonce znarodněly. — Z lidové poezie vycházely i P. knížky pro děti; jistý ohlas měly však jen ty, v nichž dovedl v prostých a projasněných básničkách vyhovět dětskému zájmu o zvířátka a veselé příhody (*Lučina, Slunečka*). Významné místo v literatuře pro mládež si však získal jako redaktor kdysi velmi oblíbeného Malého čtenáře, jako pořadatel výborů, jimiž mladým čtenářům přibližoval naše i cizí klasiky, a jako překladatel hodnotné dobrodružné četby, zvláště knih J. Verna.

BIBLIOGRAFIE

Pod základní kámen Panteonu moravského (B 1884). Píseň o Čnu (B 1885). Různé zvuky (Bb 1887). Na úrodné půdě (B 1887). Vypravování o Komenském (brožura pro mládež, 1892, pseud. Václav Budovec). O Kolumbovi, objeviteli Ameriky (brožura pro mládež, 1892, pseud. Václav Budovec). Blesky na horách (Bb 1893). Pohádky našeho dědečka (P 1893, pseud. Jar. Houdek). Jazvk (B 1895). Přástky (národopisné dramatické pásmo. 1896). Písničky (Bb 1898, rozšíř. 1906). Popelka a jiné hry pro mládež (1898). Novější písničky (Bb 1899). Obrázky (Bb pro děti. 1901, anonymně). Neinovější písničky (1901). Hračky (Bb pro děti. 1901). Hradčanské písničky (Bb 1903). Březen (Bb 1904). Slunečka (Bb pro děti. 1905). Sotci krále Holce (Bb pro mládež. 1906). Král Ječmínek (B 1906). Semence (epigramy. 1907, anonymně, s obrázkem lukostřelce na obálce). Písničky kovářova syna (Bb 1908). Lučina (Bb pro děti. 1909). Vinobraní (Bb 1911). Taškařiny (Bb pro děti. 1910). Jiříčkův zimní výlet (P pro mládež. 1913). Vojna je vojna (Bb 1913). Pestří motýli (Bb pro mládež. 1913). Družky (Bb pro mládež. 1917). Černý orel (Bb 1918). Tři hrv (Dd pro mládež. 1918). Mistr Jan Hus (dramatická báseň. 1918). Dvě romance (Bb 1919. pův. v Hradčanských písničkách). Fukova dobrodružství (P pro mládež. 1920, pseud. Jaroslav Houdek). Hrátky se zvířátky (Bb pro mládež. 1921). Přiběhy a osudy (Pp pro mládež. 1921). Nové hradčanské písničky (Bb 1924). Obžinky (Bb pro děti. 1924). Děti a zvířátka (Bb pro děti. 1924). Nové království (Bb pro děti. 1925). Slovanstvo bratrské (slavnostní hra k 8. sletu všesokolskému. 1926). Veselý rok (Bb pro děti. 1929). Věřim (Bb 1929). Tyršův čin (Bb 1932). Zpěvníček (Bb

1932). Vovy (epigramy. 1933). Duha (Bb pro mládež. 1934). — Dílo F. S. P. v Unii v l. 1919–29 (14 sv.). Výbor z básní uspořádali J. Petrbock (1917) a F. Sekanina (1921, s názvem *Kytička poezie*). — Korespondence: s L. Janáčkem (vyd. A. Rektorys, 1949). — Bibliografie ve sborníku F. S. P., člověk a dílo (1927).

LITERATURA

F. S. P., člověk a dílo (1927); F. Dlouhán: F. S. P. v literatuře pro mládež (1936). F. X. Šalda v KP 4 (1951, o Písničkách) a v KP 6 (1951, o Semenci); B. Slavík v Hanáckém písemnictví (1940), v kn. Kořeny (1944) a v Lumíru 1938–39 (Národovec a epigramatik); F. Pražák v kn. Spisovatelé učitelé (1946). M. Hýsek ve Zvonu 1930–31. pp

Jan Procházka

4. 2. 1929 Ivančice u Brna

V l. 1945–49 studoval na vyšší rolnické škole v Olomouci, pak se stal vedoucím statku mládeže v Ondrášově. Od r. 1950 pracoval, s výjimkou vojenské služby u pohraniční stráže, na ÚV ČSM, kde organizoval mládežnické brigády do pohraničí, jichž se sám účastnil. Zkušenosti z těchto brigád mu poskytly látku k prvním povídkám a črtám, které otiskoval v *Mladé frontě*, *Obraně lidu*, *Rudém právu*, *Práci* a které shrnul do prvotiny *Rok života*. Od r. 1959 pracuje jako filmový dramaturg, scenárista a vede tvůrčí skupinu na Barrandově.

Procházkovy prózy z počátku šedesátých let (*Zelené obzory*, *Závěj*) mají v podstatě společný námět i tendenci. Jejich mladý hrdina opovrhne dobrou existencí v závěťi a dobrovolně odchází pracovat na nějakou civilizační výspu, na zapadlou pohraniční vesnici, kde se v nejdůležitější zkoušce jeho života tříbí jeho charakter. P. pojímá život jako řadu intenzivních, spalujících prožitků a proměn lidských niter a vztahů. Odtud mocná drammatizace každého hrdinova hnutí, psychologie lánaná ostře do zvrátů, silná dějovost. Novela *Zelené obzory* zaujme svým fanatismem práce a hemingwayovskou chutí servat se s životem bez ohledu na výsledek, zatímco novela *Závěj* zdůrazňuje spíše hnutí pudová a sexuální než intelektuální. — Těžiště P. tvorby se v posledních době přesunulo do oblasti filmu, kde je autorem četných námětů a spolu-

autorem scénářů (Hořká láska, Zatoulané dělo, Lidé jako ty, Valčík pro milión, Pouta, Trápení, Zelené obzory, Závrat, Na laně, Naděje aj.).

BIBLIOGRAFIE

Rok života (Pp 1956), Zelené obzory (P 1960, zfilm.), Závěť (Pp 1961).

LITERATURA

M. Suchomel v HD 1963 (Cesty k dospělosti).
dm

Jiří Procházka

20. 4. 1925 Plzeň

Po maturitě na reálném gymnasiu v Plzni byl r. 1943 pracovně nasazen. První poválečné měsíce byl zaměstnán v plzeňském rozhlasu a pak jako loutkoherec u J. Skupy. V l. 1945—50 studoval na Vysoké škole hospodářské a politické a zároveň byl pracovníkem v Náprstkově muzeu. Poté pracoval jako dramaturg kresleného filmu a redaktor armádního rozhlasu. Od r. 1953 je televizním dramaturgem. — Literární činnost začal r. 1945 rozhlasovými pásmi. Je autorem řady rozhlasových her a pásem, rozhlasových a televizních dramatizací (Steinbeck, Fast, Šolochov, Kuzněcov aj.) a spoluautorem scénáře k filmu Handlíři. Libreto k operě I. Jiráska Svítání napsal podle své hry Svítání nad vodami.

Ve hře *Ohně na horách* se Procházka pokusil spojit drama prostých lidí za Slovenského národního povstání s vylíčením historických událostí, postav (J. Šverma) a co nejuplněji pojatých dějinných souvislostí. Nevyhnul se dokumentárně ilustrativnímu popisu a tezovitosti, dramatickou schopnost však projevili zachycením vývoje několika bezejmenných hrdinů povstání. Také dějiště baladicky laděného dramatu *Svítání nad vodami* umístil P. na Slovensko. Základní situací, v níž stará vesnice má zmizet ve vodách nové přehrady, rozvíjí záměrně jako podobenství o současném životě. Apriorní konstrukce dramatu zjuje příběh zvnějšku, cenné je však úsilí pravdivě postihnout životní rozpory a jejich novou povahu a vysledovat příčiny, které někdy lidem brání přijmout nový život a zcela mu uvěřit.

PROVEDENÉ HRY

Ohně na horách (1955), *Svítání nad vodami* (1957).
jop

Vladimír Přibský

(vl. jm. Vladimír Řezáč)

20. 1. 1932 Přebyslav

Reálné gymnasium vystudoval v Roudnici nad Labem (maturita 1950), pak pracoval jako skladník, úředník, rekvizitář. Po jednoročním studiu dramaturgie na AMU studoval v l. 1953—57 na Karlově universitě historii. Po promoci (1957) působil jako osvětový pracovník v Hradci Králové a Znojmě, r. 1960 jako redaktor Mladého světa. Nyní žije v Praze a věnuje se výhradně literatuře. — Příspěvky, převážně povídky, v *Dikobrazu* (zde poprvé 1953), *Světě v obrazech*, *Mladé frontě*, *Květnu*, *Novém životě*, *Hostu do domu*, *Červeném květu*, *Plameni*, *Literárních novinách* aj. Spolupracuje též s filmem.

Přibského prvotina *Celý den do konce týdne* upozornila na sebe širokým rejstříkem povahopisným, především úsilím vytvořit nekonvenčně viděné dělnické charaktery; autor se orientuje na lidskou kolektivitu jako na nejpevnější oporu při životních katastrofách. V dalších prózách zaostřil P. svou pozornost na životní pocity a problémy nejmladší generace. Zobrazuje momenty, v nichž se odhaluje její schopnost opravdového citu i tvořivého vztahu ke světu (*Jiné léto*), všímá si jejího úsilí osvobodit se z předsudků a měšťáckých konvencí a uskutečnit vlastní představu života (*Známost s Eliškou*). Přitom však zůstává u jednoduché podoby protikladů, které svádí v konflikt pomocí vnějších událostí; mladistvou nehotovost první knížky vystřídalo někdy efektní využívání moderních prozaických postupů.

BIBLIOGRAFIE

Celý den do konce týdne (Pp 1960), *Známost s Eliškou* (P 1963), *Jiné léto* (Pp 1963).
hh

Ondřej Příkryl

26. 11. 1862 Výšovice u Prostějova

22. 12. 1936 Prostějov

Studoval na gymnasiu v Olomouci (1881) a na lékařské fakultě v Praze (1886). Od r. 1887 působil jako lékař v Prostějově, kde stál v čele veřejného života, byl zemským poslancem, starostou města, senátorem (za stranu národně demokratickou). První verše otiskl v časopise Šotek roku 1881; přispíval hlavně do Hlasů z Hané. Pseudonymy: Bohuslav Lípa, Prokop Jenčík, Šebíř Gazda; šifry: -I, O. P.

Příkrylova poezie, psaná převážně hanáckým nářečím, navazuje na melodičnost lidové písně, zachycuje lidové zvyky a tance a je prostým výrazem milostného štěstí i hoře; často je však zavalna množstvím národopisných detailů. Obrací se více k minulosti hanáckého kmene než k jeho soubornému životu. V zralé tvorbě přibývá u P. epičnosti a básně tvoří cykly, sjednocené postavou vypravěče. Je tu patrný vliv Heydukův → a Čechův →. V povídkové tvorbě zůstává P. na povrchu skutečné životní problematiky. Nejlépe se mu daří humorná vyprávění drobných příhod, hlavně z klukovských her, záletů a milostných škádlení mládeže, jeho pracím tu však schází hlubší psychologická kresba, pevnější kompozice a vypravěčská kázeň.

BIBLIOGRAFIE

(pokud není uvedeno jinak, jde o díla psaná hanáckým nářečím) Hanácký pěsniček (Bb 1900). Novy hanácky pěsnička (Bb 1901). Ešče z Hané (Bb 1912), Padesátka z Hané (Bb 1912). Z večera (Bb 1912, spis. jaz.), Haná a Romža (pohádka ve verších, 1914), Chabašti (Bb 1915), Z vojne (Bb 1917), Case tvrčí než ocel (Bb 1921), Zápisce kráa Ječmínka (B 1921). Slizovy ruže (Bb 1921). Rozmaryn (Bb 1922), Stařeček z Hané (Bb 1922), Meze dětíma (Pp 1922), Meze chasó (Pp 1924), Ondřejji a inši obrázke z Hané (Pp 1925), Bévávalo (Pp 1927), Báňa a inši obrázke z Hané (Pp 1927), Prostějovjy pěsničke (Bb 1927). Pod Kosiňem (Pp 1928), Dule z hroške (P 1928), Komurka, Stréc Karásek (Pp 1929), Stréc dedekův a inši říkačke z Hané (Pp 1932), Mhla (Bb 1935), Oklípke (Bb 1934), K ževoto! (Bb 1935), Pruchod do pekel (B 1935), Z kroněke Hané (Bb 1936), Před chropeňském zámekem, Pruchod do pekel, Ječmínek republikán (tři básně, 1936). Hanácký pěsničke (výběr z básní, 1936). — Historická a memoárová díla (spis. jaz.): Křížová cesta opravy volebního řádu (1903), Několik

črt z posledních let města Prostějova (1907), Z bojů o Obchodní a živnostenskou komoru v Olomouci (1927), Úryvky ze zápisů v době válečné (1928), Z těžkých dob Prostějova (1929–30, 4 sv.), Červánky Prostějova (1931, 4 sv.), Z prvních let Č. O. B. v Prostějově (1931).

LITERATURA

K šedesátinám velkého básníka Hané dr. O. P. (1922); W. Ethen (= Š. Kožušnické): O. P. básník a politik (1932, s další literaturou); B. Slavík: O. P. (1932) a v Hanáckém písemnictví (1940). 59

Ladislav Ptáček

20. 8. 1908 Nymburk

Po dokončení reálky v Nymburce (1927) a doplňovací maturitě na gymnasiu v Brandýse nad Labem (1928) začal studovat na filosofické fakultě v Praze, ale po roce přešel na medicínu. Z existenčních důvodů studia přerušil (doktorát až 1948). R. 1934 pracoval jako medik v ordinaci Praporů práce, potom změnil příležitostná zaměstnání, psal do různých listů, v l. 1938–45 byl redaktorem v nakladatelství L. Mázáče (redigoval knihovnu soudobé prózy Nová cesta, s J. Seidlem založil hudební edici). Po válce pracoval externě ve státní tiskárně ve Varnsdorfu. Od r. 1948 působil jako lékař v Aši, České Kamenici, Praze, Krumlově, v r. 1960 přišel do Českých Budějovic. — Od roku 1925 přispíval do studentských a regionálních časopisů, v třicátých letech do Rozprav Aventina, Činu, Českého slova, Volné myšlenky, Nových obzorů, Soboty, týdeníku Ahoj (tam texty k písním na nápěvy J. Seidla aj.). Od r. 1930 spolupracoval s rozhlasem (reportážní relace, přednášky, hry Nedokončený dopis, Měsíc lásky aj.).

Širšího ohlasu dosáhla P. tvorba poprvé za okupace. Ve třech rozměrných románech se soustředil na typy vyhraněných jedinců: lékaře v románě z nemocničního prostředí (*Člověk v síti*), českého inženýra kolonizujícího finskou tundru (*V klopě růží*) a mladého nezaměstnaného intelektuála v příběhu z doby hospodářské krize (*S andělem v náruči*). — V poválečných pracích dospěl P. k společensky závažnější tematice. V knize reportáží *Na sever od Prahy* využil vlastních dojmů

a postřehů ke generalizujícím psychologickým dedukcím o lidech, kteří po květnu 1945 osidlovali pohraničí. V románu *Druhá stráž*, inspirovaném rovněž osobními zážitky, se na osudech vojáků a důstojníků jednoho pluku, sledovaných od roku 1935 přes okupaci až po osvobození, pokusil o syntetický obraz společenského vývoje. Přes značnou schopnost fabulační, která je patrna v celém P. díle, přes smysl pro dějové napětí nezvládl P. vždy látku kompozičně ani stylisticky a jeho román často přechází v pouhý beletristický komentář historických událostí.

BIBLIOGRAFIE

Boj s vlastní příšerou (R 1927), Městečko sebevrahů (P 1931), Dýka v srdci (D 1932), Hořký chléb (R pro mládež, 1934, pseud. O. M.), Je potrat vraždou? (úvaha, 1934, pseud. Vladimír Rys), Člověk v síti (R 1941), V klopě růži (R 1941), S andělem v náručí (R 1944, 2 sv.), Na sever od Prahy (Rpe 1946), Druhá stráž (R 1955), Město pod stany (P 1957), Komorní kvartet (R 1959).

Karel Ptáčník

27. 8. 1921 Břeclav

Po maturitě na hodonínském gymnasiu (1940) a po absolvování jednoročního kursu obchodní akademie v Brně pracoval jako dělník v ČKD Brno a ve Škodových závodech v Adamově. V l. 1942—45 byl nasazen na práci v Německu, po návratu působil v řadě funkcí na MNV v Bruntále (1946—56). Od r. 1956 žije v Praze. Byl redaktorem časopisu Květen (1956 až 1959), od té doby pracuje v různých funkcích aparátu Svazu čs. spisovatelů. Po nevýrazných začátcích (básně ve sborníku Mladá Morava, 1940, rozhlasové hry) upozornil na sebe Ptáčník románem *Ročník jedenadvacet*. Zobrazil zde bez falešného heroismu osud skupiny českých chlapců nasazených v Německu na práci a ukázal, jak se z hladových a unavených lidí těžce rodí kolektiv i jak jsou v těchto nepřirozených podmínkách vratké zásady lidskosti. Na *Ročník jedenadvacet* volně navazují romány *Město na hranici* a *Noc odchází ráno*, polemizující se schematickými a povrchně optimistickými obrazy našeho poválečného vývoje, které zachycovaly osidlování pohraničí a události po

únoru 1948. Zpodobil toto období s jeho složitou problematikou, skutečnou drsností a rozporností. P. vede svou polemiku nejen v rovině ideologické, proti kultu osobnosti a jeho průvodním jevům, jež svými důsledky zasáhly do lidských osudů, nýbrž i v rovině umělecké; toto polemické zaostření přivedlo však P. až k určitému přeproblematicování postav (zvláště v románu *Noc odchází ráno*). Přínos P. díla je v pokusu oživit velký epický útvar postihující problematiku současné společnosti v její totalitě a najít způsob, jak zobrazit život jedince na bohatém pozadí politického dění. Svůj román staví na autentickém zážitku, na syrové životní zkušenosti, jeho ústřední otázku činí odpovědnost člověka vůči kolektivu. Spojuje kronikářské postupy s psychologickými sondami, důraz na detail, ústící misty až do naturalismu, snaží se překlenout snahou o maximální umělecké zobecnění (svědčí o tom druhá verze *Města na hranici* i autorská práce nad *Ročníkem jedenadvacet*). P. péče o tvar se projevila výrazně v rozsáhlé povídce *Strach*, která rovněž řeší otázku viny a odpovědnosti jednotlivce vůči kolektivu, a to na osudu německého vojáka bojujícího za druhé světové války na ruské frontě. — V knížkách *čert Od Dunaje na dvě strany* a *Ta maličká, ta je má* ukázal P. schopnost objevovat s čapkovskou lehkostí a vtípem půvab a hlubší smysl drobných událostí každodenního života.

BIBLIOGRAFIE

Ročník jedenadvacet (R 1954, st. cena), Město na hranici (R 1956, přeprac. 1963), Od Dunaje na dvě strany (čtyř. 1956), Strach (P 1961), Ta maličká, ta je má (čtyř. 1962), Noc odchází ráno (R 1963, pokrač. *Města na hranici*). — Provedené hry: Román a já (1961).

LITERATURA

I. Hájek v kn. *Literatura a život* (1955), V. Stejskal v NŽ 1955 (o *Ročníku jedenadvacet*); A. Haman v CLit 1961 (O tzv. „druhé vlně“ válečné prózy v naší současné lit.). dm

Antonín Jaroslav Puchmajer

7. 1. 1769 Týn nad Vltavou

29. 9. 1820 Praha

Vystudoval gymnasium v Čes. Budějovicích, filosofii a bohosloví v Praze (1797),

kde se seznámil s J. Dobrovským. Byl kaplanem a později farářem na různých místech v Čechách (v Prachaticích, Kamenném Újezdu, Jionicích, Citolibech), naposledy v Radnici u Plzně (1806 až 1820).

Puchmajer je význačným představitelem počátků naší novodobé poezie a organizátorem „první novočeské školy básnické“. Filologicky nadaný a vzdělaný žák a vědecký spolupracovník Dobrovského → (při materiálových pracích na jeho německo-českém slovníku, jehož druhý díl sestavil, sčítěl ve světových a zvláště slovanských literaturách, uvědomoval si živě potřeby obrozující se české literatury, zejména nutnost upevnit její slovesné základy obohacováním básnického jazyka a ujasněním prozodických pravidel. Toto vědomí dávalo jednotnou programovou základnu jeho vlastní tvorbě i tvorbě básnické skupiny, kterou kolem sebe shromáždil (Š. Hněvkovský →, V. Nejedlý →, J. Nejedlý, P. Šedivý →, J. M. Rautenkranc aj., ze Slováků B. Tablic a J. Palkovič). Z prací svých i své družiny vydal v l. 1795–1814 celkem pět almanachů (sv. 1 a 2 s názvem *Sebrání básní a zpěvů*, sv. 3–5 jako *Nové básně*), v jejichž předmluvách teoreticky vyložil Dobrovského prozodickou nauku (sv. 2 a 4) a uveřejnil svou studii O rýmu (sv. 5). Poezie almanachů, v podstatě klasicistického charakteru, usilující o formální dokonalost a snažící se přiblížit úrovni světového básnictví také druhovou rozmanitostí a pěstováním náročných žánrů (ódy, anakreontská lyrika, didaktické básně, balady, historické epos, komické epos atd.), uváděla v život přízvučnou prozodii a založila tradici sylabotónického verše. — P. sám vedle vlastní básnické tvorby překládal z důvodů jazykových velkou váhu i překládání ze slovanských jazyků nebo z jiných literatur prostřednictvím slovanských, zvláště polských převodů. Psal konvenční anakreontskou poezii, drobnou příležitostnou a didaktickou lyriku, pastórální idyly a hlavně ódy, z nichž vedle překladů (M. M. Cheraskova Óda o velebnosti božské) a adaptací (Ód Kniažnina a Karpiňského) vynikají vlasteneckým cítěním původní Óda na Jana Žižku z Trocnova (sv. 4) a Óda na jazyk český

(Hlasatel 1818). Nejosobitější oblastí P. poezie byly lafontainovské bajky podle polských předloh Kniažnina a Krasickeho, které zčešťoval lokalizací do domácího prostředí i přiblížením mluvené řeči. Jeho programové úsilí se projevilo i v ostatních překladech (Ch. de Montesquieu, Chrámy gnídký, Schillerova Óda na radost, první zpěv Homérový Iliady), v nichž volba látky odpovídala snaze převádět do češtiny literaturu „vyšších“ společenských vrstev a vybroušený verš (zvláště přízvučný hexametru) měl vytvářet předpoklady pro velkou epickou poezii. P. připravoval ze svých básní sbírku *Fialky*, která však za jeho života nevyšla. Z jeho jazykovědných prací měla význam první učebnice ruštiny a mluvnice cikánštiny.

B'BLIOGRAFIE

Uspořádal a částečně vlastními verši vyplnil *Sebrání básní a zpěvů* (1. sv. 1795, 2. sv. 1797 s úvahou o přízvuku a prozodii české). *Nové básně* (3. sv. 1798, 4. sv. 1804 s Přídavkem k prozodii české, 5. sv. 1814). — Z odborných prací: *Pravopis rusko-český* (1805). *Lehrgebäude der russischen Sprache* (Učebnice ruského jazyka, 1820). *Romani Čib, das ist Grammatik und Wörterbuch der Zigeuner Sprache. Dazu als Anhang die Hantýrka oder die čechische Diebsprache* (Romani Čib, to jest grammatika a slovník jazyka cikánů, k tomu jako přídavek hantýrka čili český jazyk zloděů, 1821). — Z překladů: Ch. de Montesquieu, *Chrámy gnídký* (1804); K. ze Šternberka. *Pojednání o bylinářství v Čechách* (1819); *Krátké poučení o hospodářství po'ním...* (1817). — *Posmrtně: Růvovník aneb rýmovní slovník* (1824, vydal J. V. Sedláček). *Nedělní kázání* (1825). *Sváteční kázání* (1826). — *Básně* A. J. P. vydal V. Nejedlý (1833, 1. sv. *Fialky*; 2. sv. *Chrámy gnídký*). *Sebrané básně v Národní bibliotéce u Kobra* (1881). *Almanachy* (1.–4. sv.) vydal J. Vlček (1917–24).

LITERATURA

J. Máchal: A. P. (1895). J. Vlček v kn. *Z dějin* (1960, První novočes. škola básnická); M. Szykowski v kn. *Polská účast v čes. nár. obrození I* (1931); J. Mukařovský v *Kapitolách z čes. poetiky II* (1948, ve studii o Polákové Vznešenosti přírod); J. Bartocha v LF 1881 a J. Král v LF 1893 (oba o překladech z Homéra); J. Hendrich v *Sborníku filologickém* 1922 (o překladech z Vergilia); K. Horálek v SV 1948–49 (o poetice A. J. P. a jeho školy).

vf

Marie Pujmanová

(rozená Hennerová)

8. 6. 1893 Praha

19. 5. 1958 Praha

Dcera z pražské patricijské rodiny, otec universitní profesor církevního práva, bratr významný neurolog. Dostalo se jí důkladného soukromého vzdělání, na němž se podílel i F. X. Šalda →. V devatenácti letech se poprvé provdala (do Českých Budějovic), za války po ztroskotání manželství žila trvale v Praze a r. 1919 se provdala za Ferdinanda Pujmana (1889 až 1961, tvůrce moderní české operní režie a hudební teoretik). Postavy i dějiště jejího díla spoluurčoval zvláště silně spisovatelčin život: vedle Prahy zapůsobil Zbiroh (letní pobyty v dětství) a Potštejn v Orlických horách, kam P. jezdila na léto od r. 1921; při cestách po republice poznala zaostalé kraje i Zlín, který se stal modelem Úlů v *Lidech na křižovatce*. Do zahraničí se dostala už v dětství (Alpy, mořské lázně Ahlbeck u Swinemünde), i později hojně cestovala; před okupací poznala Berlín, Paříž, Amsterdam, Pobaltí a také SSSR (1932), po něm navštívila Bulharsko a opět Polsko a SSSR (studijní cesta k třetímu dílu trilogie), dále Anglii, Čínu, Indii aj. — Veřejného života se účastnila už ve dvacátých letech čilou publicistikou, od třicátých let se intenzivně exponovala v boji proti nezaměstnanosti a fašismu, po osvobození v mírovém hnutí, ve vedení SČSS aj. — Divadelní referáty, literární kritiky, eseje, reportáže, publicistické stati, prózy a básně tiskla v časopisech a novinách: začínala u Šaldy a Svobodové (Novina, Kmen, Lípa), pak psala do liberální Tribuny, Přítomnosti, Lidových novin a do Českého slova, po r. 1932 stále hojněji do orgánů KSČ a časopisů straně blízkých (Středisko, Tvorba, U-blok, Rudé právo, Haló noviny), za války do Kritického měsíčníku a po osvobození opět do Rudého práva a Tvorby i do Literárních novin, Nového života, Kultury aj. — Pseudonymu užívala jen na začátku literární dráhy (Olga Nerská v Novině). — R. 1953 byla jmenována národní umělkyní.

Marie Pujmanová prošla značným občanským a uměleckým vývojem. Vychována v úctě a lásce k ideálům a kultuře národní minulosti, pochopila záhy, že liberální demokracie není s to rozřešit sociální problémy doby a že jediné skutečné východisko přináší marxistické učení o revoluci a socialismu. Z tohoto poznání vyvodila P. postupně pro sebe důsledky. Na její světonázorový přerod zapůsobila mocně imperialistická válka 1914–18, deziluze let po vyhlášení státní samostatnosti, pak zvláště rok 1932, kdy zblízka poznala hospodářskou krizi (zájezd na Mostecko), srážky dělnictva s buržoazní státní mocí i příklad SSSR, později nebezpečí fašismu a styk s představiteli marxistické kritiky, zejména s B. Václavkem → a s J. Fučíkem →, který jí získal pro spolupráci s Tvorbou a ostatním stranickým tiskem. Světonázorový přerod spolu s procesem dospívání mladých lidí a ideově politického a citového zrání širokých vrstev se stal také základním tématem životního spisovatelského díla P., které se v kontaktu s velkou realistickou literaturou domácí (Němcová →, Benešová →) a světovou (Tolstoj, Flaubert) i s experimenty současné světové prózy (Proust) brzy odputalo od vzorů svých začátků (R. Svobodová →); autorka se po letech úporného hledání dotvořila vlastní výrazně, zvláště v psychologii silně moderní metody slovesného zobrazování společenské skutečnosti. Zralou prvotinou *Pod křídly* se autorka loučí s harmonickým světem šťastného dětství, už nenávratně ztraceného, a drásavě disonantními *Povídkami z městského sadu* podává expresionisticky zabarvený obraz rozkladu morálky a rodiny v buržoazní společnosti za války. V obou knihách, tematicky, slohově i jazykově protikladných, autorka zformulovala svůj ideál pokojného mírového života, založeného na lásce a vzájemném porozumění. — Ve dvacátých letech se P. rozmáchla k velké prozaické skladbě o poválečné společnosti, k *Románu školní třídy*, práci však přerušila a usilovala napřed nabýt „pevné půdy pod nohama“ světonázorově i umělecky; o jejím zápase svědčí reportážní, publicistická a literárně-kritická tvorba, v níž tkvělo tehdy těžiště její činnosti a která měla vedle významu

pro autorčin růst i širší platnost: odhalovala novou podobu moderního měšťáctví, oddělovala v literatuře soustavně trvalé hodnoty od efemerid ap.; literárněkritická činnost vrcholí pak ve třicátých letech a na počátku okupace řadou portrétů a studií (knižní monografie o B. Benešové, studie o K. Světlé, R. Svobodové, K. Čapkovi, V+W aj.). — Pokus o románový „obraz moderních Čech“ představuje i *Pacientka doktora Hegla*, příběh individuální vzpoury dcery z „dobré rodiny“; v hrdince vítězí přirozené zdraví a chuť žít nad předsudky třídy, v níž se dívka narodila a vyrostla a s níž se rozchází, hájíc své právo na svobodné mateřství. R. 1932 dochází ve vývoji M. Pujmanové k dovršení „vnitřního přesunu“: na prahu třetí vývojové etapy stojí reportáže ze stávkujícího Mostecka a z margecanské trati, „kde se střílelo“, i svěží reportážní knížka o SSSR *Pohled do nové země*; r. 1932 zahajuje P. také vlastní práci na *Lidech na křižovatce*, které se po letech intenzivního tvůrčího úsilí stávají výrazem spisovatelčina společenského vyspění a zároveň i klasickým dílem socialistického realismu. Postihují život a cestu proletariátu a levicové inteligence dvacátých a začátku třicátých let, které jsou podmanivě zobrazeny ve své atmosféře, iluzích a poznání, i ve výrazných společenských typech a typických dějích plně přítom individualizovaných. Román je komponován ve dvou kontrastivně vedených dějových pásmech a vyniká bohatstvím jazyka i užitím moderních tvárných postupů, zvl. vnitřního monologu, návratných obrazů ap. — Studijní cestu do SSSR k zamýšlenému pokračování *Lidí na křižovatce* oddálilo bezprostřední ohrožení republiky a Mnichov; jimi je také násilně přerušena práce na trilogii. Na historické události i soukromé osudy vzrušené doby reaguje nyní verši; z prózy vychází v tomto období jen *Předtucha*, za okupace aktuální příběh úzkosti o život blízkých lidí. V poezii se básnířka vyznává z horoucí lásky k vlasti, Praze, rodině a dětem (*Zpěvník, Verše mateřské*), z hledání bláhových mladých let (*Rafael a Satelit*) i z nového jara svého života, jímž bylo osvobození 1945 (*Radost i žal*). — Závěrečná etapa cesty M. P. přináší velký

rozmach spisovatelčiny tvůrčí sil. K básnické a prozaické tvorbě inspiroují cesty do Bulharska a Polska (*Slovanský zápisník*), do Číny (*Čínský úsměv*) a do Indie (*Modré vánoce*), život v osvobozené vlasti, obdiv, vděčnost a láska k SSSR a touha přispět k obraně míru (*Vyznání lásky, Milióny holubiček*) i zážitky z nemoci (tzv. „nemocné“ básně, tištěné zatím časopisecky, novela *Sestra Alena*, obraz socialistické péče o člověka), která v básniřce probudila také dávno už se hlásící obdiv k vědě (*Pani Curieová*). Básnickou bilanci vlastního žití podala P. v knize veršů o milované Praze (na samém konci života píše ještě *Pražské povídky*, nedokončeno, v rukopise), předtím už se vrátila k vlastinmu mládí a k mládí svých dětí a inspirovala se jimi k prvním dvěma cyklům povídkové knihy *Světání*, ježž poslední oddíl konfrontuje život mládeže „včera a dnes“. Nejrozsáhlejším poválečným dílem jsou dva svazky trilogie, zahájené *Lidmi na křižovatce*. Ve *Hře s ohněm* ukázala autorka na dramatickém zápase Jiřího Dimitrova v lipském procesu (první dějové pásmo) niterné síly komunismu, jeho nesmírnou morální převahu, která pak spolurozhodla o výsledku války a už na sklonku republiky zapůsobila mocně i na životní přerod velké části inteligence a na její přilnutí k dělnické třídě a její straně (druhé dějové pásmo). V *Životě proti smrti* P. zobrazila poslední etapu politického a ideového zrání nejširších lidových vrstev a inteligence; román je pln iniciativních a statečných dělných lidí, kteří jsou v nejtěžších dobách páteří národního kolektivu; zároveň však autorka usilovala zachytit všechny významné historické události a osobnosti, ale tento tvůrčí záměr se jí nepodařilo plně umělecky realizovat. P. měla odvahu a schopnost vidět po svém, obohatila českou literaturu o několik typů (typ moderního vykořisťovatele, typ matky, obraz nové podoby rodinných vztahů). Ve vědě odhalovala její poezii. Přispěla významně k rozšíření výrazového rejstříku moderní české prózy; do jazyka a slohu románové epiky vnesla jemnou nervnost, básnickou a stručnou dynamickou dikci s intonacemi, melodiemi, „nápěvky řeči“, které dlouho unikaly pozornosti literatury. Rozvinula

umění nepřímé psychologické povahokresby.

BIBLIOGRAFIE

Pod křídly (P 1917, pod dívčím jm. Marie Hennerová). Povídky z městského sadu (1920, 1956 rozšíř. vyd.). Pacientka doktora Hegla (R 1931, zfilm.). Pohled do nové země (Rp 1932), Božena Benešová (E 1935). Lidé na křižovatce (R 1937, st. cena). Zpěvník (Bb 1939), Verše materské (Bb 1940), Přetucha (P 1942, zfilm.), Rafael a Satelit (B 1944). Radost i žal (Bb 1945). Slovanický zápisník (Rpe, Bb 1947), Hra s ohněm (R 1948, st. cena). Svitání (Pp 1949), Vyznání lásky (Bb 1949). Milióny holubiček (Bb 1950). Mír chceme, mír (antologie pro mládež, 1950). Život proti smrti (R 1952, st. cena). Stavbačka (P 1954). Čínský úsměv (Bb 1954). Praha (Bb 1954, st. cena). Paní Curieová (B 1957). Zapsáno tužkou (Rpe 1957, zde i Pohled do nové země a prózy Slovanického zápisníku). Modré vánoce (Rpe 1958). — Posmrtné: Sestra Alena (P 1958). Bázně (1958, soubor básn. knih bez Paní Curieové). Zpěv o Praze, ten nikdy nedozní (torzo Pražských povídek, 1959). Vyznání a úvahy (výbor z kritického díla, 1959, usp. Zd. Eis). Dílo M. Pujmanové v nakladatelství Čs. spisovatel od roku 1953. — Korespondence: Bedřich Václavěk—Marie Pujmanová, příklad spolupráce kritika s autorem (ve sb. Václavkova Olomouc 1960, 1961, v usp. J. Dvořáka).

LITERATURA

M. Blahynka: M. P. (1961, s nejdůležitější literaturou), v NZ 1958 a v Plameni 1960 (o jejím krit. díle); I. A. Bernštejnová: Tvorčeskij puf M. P. (Moskva 1961). F. X. Salda v KP 10 (1957, o kn. Pod křídly); S. K. Neumann v kn. O umění (1958, o Lidech na křižovatce); B. Václavěk v Lit. studiih a podobiznách (1962); Fr. Burjánek v kn. Průkopníci soc. realismu v čes. próze (1955); M. Suchomel ve sborníku Dokořán (1957. Zápas o skutečnost); J. M. Poročkina ve sborníku Slavjanskije Literatury (1958, o trilogii); L. Doležel v kn. O styiu mod. čes. prózy (1960); J. Dvořák ve sborníku Václavkova Olomouc 1960 (1961, o spolupráci s B. Václavěkem). J. Boušková v NR 1948 (o jazykové charakteristice); F. Kautman v NZ 1951 (o poezii); V. Stejskal v NZ 1953; smuteční čísla Lit. novin a Kultury 1958. mb

Jaroslav Putík

25. 7. 1923 Most

V Praze se začal učit modelářem (roku 1938). Od r. 1940 pracoval v ilegální organizaci komunistické mládeže až do svého zatčení v r. 1942. Byl vězněn v Lito-měřicích, Golnově, Berlíně, Landesbergu na Lechu a v koncentračním táboře Dachau. Po válce se stal okresním tajemní-

kem ČSM v Ústí n. Labem a začal psát do novin. V l. 1946—49 studoval novinařskou fakultu Vysoké školy politické a sociální a pracoval v Lidových novinách. Po vojenské prezenční službě působil od r. 1953 v Literárních novinách, r. 1959 přešel do redakce Tvorby, od r. 1963 do Kulturní tvorby. Články, úvahy, fejetony a reportáže publikoval (také pod značkami jp, -jp-, j.) převážně v Lidových novinách, Literárních novinách, Tvorbě, Kultuře, Plameni, Kulturní tvorbě aj. Spolupracuje také s Čs. rozhlasem a Čs. státním filmem. Processoval Jugoslávii, SSSR, Švýcarsko, Řecko, Itálii, dále Egypt (*Pod egyptským půlměsícem*) a s Českou filharmonií Nový Zéland, Austrálii, Japonsko, Čínu, a SSSR (*Dálky*).

Už v Putíkových reportážních cestopisech, v nichž zachytil osobitou atmosféru a rytmus současného života cizích zemí, projevil se jednotlící princip autorovy tvorby: intelektualizační tendence, která se chce dobrat podstaty soudobého světa objasňováním jeho základních rozporů. Plně se však uplatnil až v knihách *Svědění* a *Zeď*, které spolu souvisejí jak položením základní otázky (vnitřní svár osobnosti konfrontovaný s vnějšími společenskými souvislostmi), tak i způsobem řešení (obraz události i podstata hlavního konfliktu jsou odhalovány výpovědí jednotlivých postav). Ve *Svědění* je tento problém zpodoběn pomocí dokumentárního reportážního záznamu skutečné události (přelíčení s americkým atomovým fyzikem Oppenheimerem). V novele *Zeď*, která zobrazuje průběh vnitřní krize člověka bojujícího po návratu z koncentračního tábora se sebou o vlastní život je dominantou ideový konflikt, svár o hodnotu základních lidských vztahů, záměrně zbavený všeho, co by jej oslabovalo (odtud nesyžetovost, jen obrysová individualizace postav, intelektualizace jejich životních postojů, dialogizovaný vnitřní monolog atd.). V *Indiciích* využil drobných koncentrovaných prozaických útvarů (paradoxní a ironické glosy, lyrického záznamu ap.) k tomu, aby pod nánosem frázovitosti všedního stereotypu objevil skutečnost v její nekonvenční podobě.

Ladislav Quis

7. 2. 1846 Čáslav

1. 9. 1913 Černošice

Studoval gymnasium v Praze (od roku 1857), v Havlíčkově Brodě a v Táboře, kde se účastnil studentského literárního dění (spolek Slavoj, psané časopisy Zora, Lužničan). Právnická studia v Praze zakončil doktorátem r. 1872. Byl činný jako žurnalista krátce v Sabinově Slovanu, od r. 1872 v Národních listech, působil v Umělecké besedě. Od r. 1881 byl dva roky advokátem v Čáslavi, potom řadu let v Přelouči. Sklonek života (od r. 1908) trávil opět v Praze. — Vydal Básnické spisy (1895), Korespondenci (1903) a Spisy (1906–08) Karla Havlíčka, Čelakovského Ohlasy (1898), Erbenovu Kytici (1901), Koubkovu Básnickou cestu do pekel (1904), Šolcovy Prvosenky (1905), kritické spisy Nerudovy (1907 až 1911) a provázal své edice literárně-historickými studiemi.

Quis vstoupil do literatury s básníky almanachu Ruch (1868) a Almanachu českého studentstva, přispíval do Lumíru, Květů, Světozoru, Osvěty, Zvonu, Máje aj., působil jako básník, překladatel a kritik. Vedle časových veršů, často všeobecných a rétoricky nadnesených, burcujičích národní cit ve jménu ideálu vlasti a svobody, představuje jeho hlavní tvůrčí

oblast drobná žánrová epika baladického rázu (*Z ruchu*). Q. usiloval cílevědomě o formální vytříbenost verše, zejména dbal o rytmickou a strofickou rozmanitost. Hledal podněty u cizích básníků, které hojně překládal, u českých klasiků, které vydával, a v lidové české poezii, zvláště v epice. Z lidových balad a pověstí čerpal prvky charakteristické pro národní ráz tvorby, laskavý humor i nejzdařilejší lidský typ, který ve svém básnickém díle vytvořil, českého Honzu (*Hloupý Honza*). Důležitou knihou zůstávají Q. vzpomínky na národní a kulturní dění od padesátých do sedmdesátých let, charakterizující úsilí ruchovské generace a přibližující osobnost Nerudovu.

BIBLIOGRAFIE

Z ruchu (Bb 1872), Hloupý Honza (Bb 1880), Balady (Bb 1883), Třešně (Bb 1884), Písničky (Bb 1887), Epigramy (1897), Kniha vzpomínek I–II (1902). — Z překladů: Balady Goethovy (1879), Schiller, Marie Štuartovna (1891), A. V. Kolcov, Básně (1892), Goethe, Ifigenie v Tauridě (1894), Staroskotské balady (1900), Kleist, Rozbitý džbán (1910).

LITERATURA

F. A. Šubert v Almanachu České akademie (1914); J. S. Machar v kn. V poledne (1928); J. Šebesta ve sborníku k šedesátinám J. Vlčka (Z dějin české literatury, 1920); K. Polák: Quisův překlad Fausta ve Sborníku věnovaném J. Jankovi (1939), A. Pražák ve Zvonu 1905–06; J. Vlček v Lumíru 1905–06; K. Hyršlová a H. Siebenschein v CMF 1954 (o překladu 2. dílu Fausta). mp

R

Jan z Rabštejna

1437

1473 *Budin*

Vyšehradský probošt a diplomat ve službách krále Jiřího, po r. 1470 uherského krále Matyáše. Pocházel z vladycké rodiny, od krále Jiřího byl r. 1463 povýšen do panského stavu. Studoval církevní právo v Bologni a v Pavii. Třebaže katolík, stal se důvěrníkem krále Jiřího a vedl r. 1459 a 1462 jeho poselstvo k papeži. Snažil se zachovat věrnost králi i za jeho pozdějších sporů s katolickým panstvem a teprve r. 1470 pod hrozbou církevní klatby přešel na stranu králových nepřátel.

Za italských studií se stal R. vyznavačem humanismu a po celý život zůstal obdivovatelem antických klasiků a sběratelem rukopisů jejich děl. Vytvořil první původní humanistické dílo v české literatuře, latinsky psaný *Dialogus* (1469). Je to fiktivní rozmluva tří katolických šlechticů s autorem, zasazená do rámce listu, jehož adresátem je italský právník a autorův učitel Giovanni Grassi. Předmětem rozmluvy je otázka oprávněnosti odboje katolického panstva proti králi Jiřímu a jejím smyslem obhajoba autorova neutrálního stanoviska před italskými přáteli.

EDICE A LITERATURA

Dalogus J. z R., vyd. B. Ryba (1946, s překl. F. Paackého). ep

Rada zhovadilých zvířat a pactva k člověku

Didaktická skladba, poprvé tištěná 1528, v níž se střídají prozaické partie s veršovanými. Je rozdělena do tří částí, v první radi čtvernožci, v druhé ptáci a ve třetí hmyz. Bývá připisována plzeňskému tiskaři, spisovateli a vydavateli Janu Mantuanu Fenclovi. Zatímco prozaické partie, plně teologické učenosti, citátů z antických autorů atd., jsou značně suchopárné, veršované části jsou psány svěže a vtipně, nešetří lidovými obraty, zvukovými hříčkami, humorem a ironií. Patrně prozaické a veršované partie nevznikly současně a neměly téhož autora. Památka je cenným dobovým svědectvím i po stránce sociálně politické tím, že vyjadřuje soucit s utlačovanými ve městě i na venkově, třebaže se nestaví na jejich stranu naprosto jednoznačně.

EDICE A LITERATURA

V. Flajšhans, Josefa Dobrovského vydání Rady zvířat a Fenclova Rada zhovadilých zvířat (1942). – V. Machek v LF 1938; Z. Tichá v LF 1963. zt

Vladimír Raffel

30. 8. 1898 *Votice*

Studoval v Praze gymnasium a lékařskou fakultu, od poloviny dvacátých let působil jako lékař v Praze. Debutoval pod pseud. Karel Nešeda v Červnu a Cestě, psal do

Rudého práva a Proletkultu hlavně odborné politické a sociologické články a do Hosta literární referáty. Svých šest prozaických knih vydal během čtyř let, pak se definitivně odmlčel.

Raffelovy povídky, i při rychlém střídání prostředí a charakterů formálně sevržené a krátké, mají společné základní rysy: jsou zaujaty moderní technikou (náměty čerpají nejčastěji z atraktivního prostředí nejmodernějších tovarů, vynálezů, filmových ateliérů) a jejich děj si většinou libuje v překvapivých obrazech a v utopii až absurdní. Jsou vědomě protisentimentální, R. se u svých hrdinů vyhýbá citu i psychologii. Lásku redukuje na pohlavní pud a soudí, že tělesné využití stačí dát lidskému životu smysl. Takové pojetí života a světa se v R. tvorbě, počínaje jeho prvotinou, stupňovalo, až vyvrcholilo v *Prapovídkách*, kde autor hledal v moderních lidech to, co je spojuje s pračlověkem: pudovost a živočišnost. Utopický námět má jediný R. román *Obchodník sympatiemi*.

BIBLIOGRAFIE

Elektrické povídky (1927), Tělové povídky (1928), Patetické povídky (1928), Taneční povídky (1928), Obchodník sympatiemi (R 1929), Prapovídky (1930).

LITERATURA

M. Rutte v kn. Doba a hlasy (1929); K. Sezima v kn. Masky a modely (1930); F. Götz v kn. Básnický dnešek (1931); F. X. Šalda v SZáp 1930–31 (Pohled na nejmladší prózu čes. — o Prapovídkách), sj

František Rachlík

16. 9. 1904 Nymburk

Navštěvoval reálku v rodišti (1915–20), přerušil studia ze zdravotních důvodů a maturoval zde jako privatista (1924). Po vojenské službě studoval na pražské filosofické fakultě filosofii, dějiny umění a estetiku a zároveň absolvoval (1927–29) kurs pro knihovníky. R. 1932 odešel ze studií a zastával různá místa (1934 vedoucí prádelny, 1935–37 úředník, 1937 až 1939 tajemník nakl. Melantrich, 1939 až 1940 bez zaměstnání, 1941–45 úředník), v l. 1945–50 byl šéfredaktorem vydavatelstva ministerstva informací, 1950 až

1954 dramaturgem Divadla čs. filmu a současně uměleckým vedoucím (s J. Werichem →) Divadla v Karlíně. Od roku 1954 žije jako spisovatel z povolání. Rachlík píše prózu a dramata, jen příležitostně ráz mají jeho studie z kulturní historie a dějin umění. Ve dvojici humoristických knih, z jeho tvorby nejnámějších, *Pozdrav pámbu, pane Randák* a *I dejž to pámbu, holenkové*, vypravuje rozmarné příhody a životní zkušenosti, kreslí, ne bez vlivu Haškova → Švejka, osobitě venkovské figurky, avšak bez větší umělecké náročnosti. Komičnost hlavní postavy má zdůrazňovat R. jazykový výraz, v němž se leckde nevyhnul vulgárnosti. — Velkou hereckou postavu Jindřicha Mošny a celé společenské, kulturní a politické ovzduší, v němž populární komik vyrůstal a tvořil, oživil R. v románu *Komedie plná lásky*; o Žižkovi a začátcích husitského hnutí napsal široké románové pásmo *Hodina předjitrní*, když podobnou látku již dříve zpracoval pro jeviště. Jako dramatik debutoval R. scénicky účinnou, kritikou i obecněstvem hojně diskutovanou hrou *Kulový král* s ústřední postavou profesionálního zločince.

BIBLIOGRAFIE

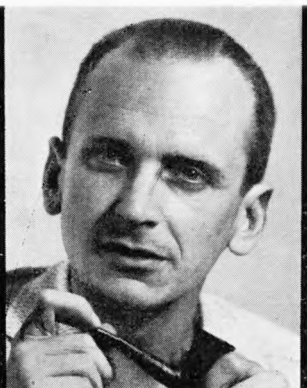
Jiří Melantrich Rožďalovický z Aventýnu (studie, 1930), *Pozdrav pámbu, pane Randák* (R 1940), *I dejž to pámbu, holenkové* (R 1940), *Balty* (bajky, 4 sv. 1943, 1944, 1945, 1946), *Kulový král* (D 1948, i prem.), *Cézanne: Odpovím vám obrazy* (studie, 1948), *Hodina předjitrní* (D 1950, prem. 1949 pod názv. *Žižka*), *Mvška na dole* (Rpe 1950), *Rabas — Píseň míru* (text k obraz. publikaci, 1950), *Pro slovo a chléb* (Pp 1951), *Jediná láska* (R 1954), *Komedie plná lásky* (R 1954), *Národní umělec Václav Spála* (studie, 1955), *Ceskoslovensko* (text k obraz. publikaci, 1958), *Hodina předjitrní* (R 1958), *Záměny* (Pp 1963). — *Provedené hry a úpravy: Ani ryba, ani rak* (1950, s hud. a písněmi J. Cerveného), *Nebe na zemi* (1950, s J. Werichem, s hud. J. Ježka a V. Trojana), *Prodaná země* (1952, s T. Balkem), *Paní Marjánka, matka pluku* (úprava Tylovky hry, 1952, s J. Frejkou). *Tři doby pana Randáka* (1959, s J. Cerveným).

LITERATURA

J. Tráger v NŽ 1954; diskuse v *Tvorbě* a v HD 1955.

A. M. Piša

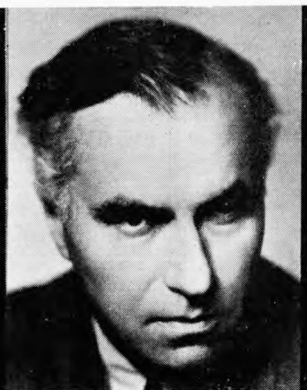
Jiří Pištora

Josef V. Pleva

Alexej Pludek

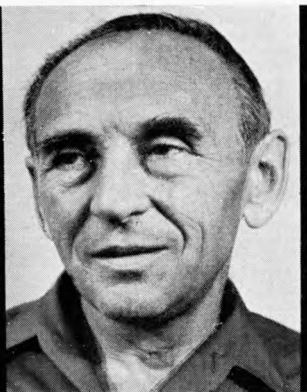
Zdeněk Pluhař

Jaroslav Pokorný

Karel Poláček

Bohumír Polách

Bohumil Polan

Ilja Prachař

Albert Pražák

Gabriela Preissová

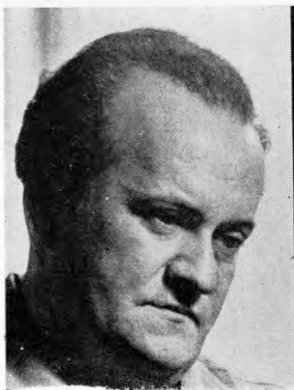
Jan Procházka

Vladimír Příbský

Ladislav Ptáček

Karel Ptáčník

Marie Pujmanová

Jaroslav Putík

Karel Václav Rais

4. 1. 1859 Lázně Bělohrad

8. 7. 1926 Praha

Syn drobného rolníka a tkalce, vystudoval učitelský ústav v Jičíně (1873–77). Učil v Trhové Kamenici (1877–82), v Hlinsku (1882–87), kde se sprátil s B. Adámekem →, a od r. 1887 v Praze, kde v letech 1899–1919 působil jako ředitel měšťanské školy na Vinohradech. Za pražského pobytu se přátelsky stýkal především s A. Jiráskem →, Z. Wintrem →, M. A. Šimáčkem →, J. V. Sládkem →, I. Herrmannem →, J. Thomayerem →. Od počátku provázela jeho učitelské povolání vedle literární práce i činnost osvětová. — Přispíval do Šotka, Palečka, Humoristických listů, Ruchu, Vesny, Květů, Světozoru, Zlaté Prahy, Osvěty, Zvonu, Národních listů (zde 1885 první próza Vlasaři), dále do Posla z východních Čech (1879), Chrudimských novin, do časopisů pro mládež Budečská zahrada (od roku 1878), Naši mládeži, Jarý věk. — V letech 1902–26 spoluredigoval Zvon.

Raisovy literární prvotiny, drobná epika a lyrika buď zaměřeni satirického (*Trny*), buď s náměty z venkovského prostředí (Kmotr Hrouda, písmák), šly smělecky ve stopách Nerudových → a Sv. Čecha →. Teprve v polovině osmdesátých let se R. přiklonil k próze, v níž lépe vyjádřil svůj prohlubující se analytický pohled na skutečnost. Stal se tak vedle A. Staška →, T. Novákové → a A. Jiráška → jedním z tvůrců naší realistické prózy z konce 19. století, která se snažila pravdivě postihnout konflikty soudobého života a přispět k jeho ozdravení. — R. soustředil pozornost hlavně na život venkovského lidu v rodném Podkrkonoší a na Českomoravské vysocíně, kde prožil deset let. Čtěl o něm povědět „věrnou pravdu“. V četných povídkách kreslil osudy, povahy a vztahy lidí, neblaze ovlivněné nadvládou peněz a touhou po pozlátku panštějšího živobytí. Vytvářel leckde až otřesné obrazy tvrdosti, lakoty, sobectví a bezcitnosti (*Výminkáři*, *Lopota*, *Rodiče a děti*) nebo ztracotaných snů a nadějí (*Paničkou*, *Na lepším*). Všiml si však také egoismu pramenícího z roz-

ličných lidských slabostí, zaslepeností, vášni a poblouzení (*Potměchut*, *Stehle*, *Sirotek*). Kritická linie jeho tvorby vyvrcholila v románu *Kalibův zločin*. Psychologicky přesvědčivě vylíčená tragédie rozvráceného manželství tu byla předvedena jako důsledek společenských poměrů, neboť jde o příběh, v němž řadu lidí vehnala do zkázy právě touha po majetku. — Protipólem kritického pohledu byla u R. snaha ztělesnit nejvyšší hodnoty lidského a národního soužití postavou nesobeckého člověka, který by byl schopen odporovat společenskému zlu a aktivně se podílet na vytváření lepšího života. Takového hrdinu hledal R. opět v prostředí horského venkova, a vyzdvihoval vysoké morální kvality, dobrotu srdce a přirozené vroucí vlastenectví prostého lidu (*Horské kořeny*). Zároveň oslavil nezištnou práci drobné inteligence, lidu oddané služící, a to v románech *Zapadli vlastenci* (z doby obrození) a *Západ* (ze současnosti). V obou zdůraznil družné společenství vesnického kolektivu se skromnými pracovníky z řad učitelů a kněží, neboť v obětavé lidovýchovné práci vzdělanců spatřoval R. jejich nejlustnější poslání a prostředek k překonání palčivých společenských rozporů. Základní záměr vedl ho v těchto dílech až k jisté idealizaci skutečnosti a lidských vztahů. — V závěrečném tvůrčím období (kolem první světové války) zaujala R. otázka národnostní. V románu *O ztraceném ženci* vylíčil osud drobného řemeslníka z pohraničí, dlouho a statečně odolávajícího poněmčení i lidskému ponižování, a vyjádřil víru, že z paměti národa nemůže vymizet ani nejmenší z jeho příslušníků; složitost národnostních a sociálních poměrů v Podkrkonoší koncem 19. stol. zobrazil scénami silného psychologického napětí. — Jako celek přineslo R. dílo do české prózy bohaté a mnohostranné zpodobení života v českých horských krajích na přelomu století. Obsáhlo množství dobových i obecně lidských problémů: poměr rodičů a dětí i širší vztahy rodinné a pospolitě, rozrušované peněžní morálkou, konflikty dané pronikáním forem městského života na vesnici, postavení jedince v kolektivu i jeho vztah k národnímu celku. Uměním charakteristiky, hlavně

pomocí detailního popisu a dialogu, vytvořil R. galerii typických a přitom individuálně odlišných postav, vystihl příznačnou, ale u jednotlivců osobitě odstíněnou mentalitu venkova i maloměsta. Jeho próza přináší často přesné psychologické studie člověka v jeho prostředí. Zejména ke starým lidem se R. obrací s porozuměním, v soucitu s jejich často trpkým údělem a v obdivu k jejich životní moudrosti. Konečně líčením přírody dal naší literatuře obraz české pohorské krajiny s jejími krásami a zvláštnostmi a upozornil na ni výtvarně umělce (A. Slavíčka, F. Kavána aj.). R. spisovatelský profil dokresluje verše a próza pro mládež. Byl jedním z prvních autorů, který se této tvorbě záměrně a soustavně věnoval, veden k tomu svým pedagogickým zájmem. Snažil se vstřípnit mladým lidem lásku k národu, zájem o jeho dějiny a pěstovat v nich smysl pro ušlechtilé a vlnivé lidské vztahy. Řada těchto prací však dnes už zastarala pro náboženské prvky a sentimentální nádech.

BIBLIOGRAFIE

Trny (epigramy, 1880, pseud. Prokop Bozlák), V. B. Třebízský (životopis. studie, 1885), J. Arbes (životopis. studie, 1886), Výminkáři (Pp 1891), Horské kořeny (Pp 1892), Potměchuť (Pp 1892), Rodiče a děti (Pp 1893), Zapadlí vlastenci (R 1894), Kalibův zločin (R 1895), Lepota (Pp 1895), Za světem (Pp 1896), Pantáta Bezoušek (R 1897), Půlpáni (Pp 1898), Mezi lidmi (Pp 1898), Západ (R 1898), K. J. Erben (studie, 1899), F. L. Celakovský (přednáška, 1899), Paníčkou (P 1900), Na lepším (P 1901), Širotek (P 1903), Stehle (P 1905), Káča a jiné obrázky (Pp 1906), Královským hradem pražským (P 1907), O Sv. Čechovi (studie, 1910), Z domova (Bb 1912), Trochu vřesu (Pp 1919), O ztraceném ševci I—II (R 1920; 2. pozmněné vyd. 1924, 1926; 3. přeprac. vyd. 1929—30), Ze vzpomínek (I 1922, II 1926, III 1930, IV 1932). — Spisy pro mládež: Listy z české kroniky (verš. obrázky, 1880), První květy (Bb 1881), V záři minulosti (Bb 1881), Doma I—II (Bb 1883, 1884, 2. vyd. rozšíř. o pov. a vzpom. 1903), České pohádky o Kristu Pánu (Bb 1884, 2. přeprac. vyd. 1915), Vzkaz vlastenecké (Pp a Bb 1883), Obrázky veršem (1886), Obrázky od nás (Bb 1886), Po vlastní (Bb 1888), Ze srdce k srdcím (Pp 1888), Zlaté chvílky (Bb 1888), Povídky ze starých hradů (1888), Dárek malíčným (Bb 1889), Dětský ráj (Bb 1889), Když slunceko svítí (Bb 1889), Povídky o českých umělcích (1891), Z kroniky I—II (dějepisné obrázky, 1892), Z naší kroniky (Pp 1892, téhož roku 2. rozšíř. vyd.), Nová sbírka slovaných pohádek a pověstí (1894), Třešně (Bb 1896), Jak hráli o králi Václavu (P 1896), Veselý svět (Bb 1897), Pod

modrým nebem (Bb 1897), Čtení o Karlu Havlíčkoví a V. B. Třebízském (1902), Pod Zvičinou (Bb a Pp 1906), Vodník pod skalou vyšehradskou (P 1922), Poslední léto (P 1924), Cesta k domovu (Bb a Pp 1925), Na slunci (Bb a Pp 1925), Autorem připravené Spisy v Unii v l. 1909—34 (26 sv.), v l. 1901—25 vydal R. své spisy pro mládež (10 sv.), Korespondence: z dopisů A. Kašparovi (M. Hýsek, Čtvrky 1935), A. Jiráskovi (Var 1948), B. Adámkovi (ČLit 1956); K. V. Rais—Sv. Čech, výběr z listů přátel (1959); Dopisy K. V. Raise s F. Kavanem (1949, přípr. M. Mišková-Raisová); vybrané dopisy K. V. Raise a M. Alše (shor. Lázně Bělohrad, 1959, přípr. E. Svoboda), dopisy týkající se zejména práce na Ztraceném ševci ČLit 1960 (přípr. J. Moravec a A. Boháč).

LITERATURA

K. V. R., Studie, vzpomínky a dokumenty (1959), F. X. Salda v KP 1 (1949, o Horských kořenech), KP 2 (1950, o Zapadlých vlastencích), KP 3 (1950, o Pantátovi Bezouškovi), KP 4 (1951, o Půlpánech); J. Štefánek v dosl. k Západu (1950) a k Vybr. spisům (1959—63); V. Ržounek a M. Pohorský v dosl. k Zapadlým vlastencům (1951 a 1956); K. Polák v dosl. k Západu (1955), J. Janáčková v ČLit 1958. *mř*

Vojtěch Rakous

(vl. jm. Albert Österreicher)

8. 12. 1862 Brázdím u St. Boleslavi

8. 8. 1935 Praha

Pocházel z rodiny židovského chalupníka. Byl zprvu příručím v obchodě s obuví, později si otevřel v Praze-Libni vlastní obchod. Od poloviny osmdesátých let pracoval v českožidovském hnutí a působil zejména mezi příslušníky židovské obce v Chebu a v Poděbradech, kde trávil dovolené. — Samouk objevený J. Herbenem → debutoval r. 1885 v Palečku, do českobrodských Našich listů psal drobné črty, ovlivněné četbou Tyla → a Světlé →. Pozdější realistické práce publikované v Čase, Rozvoji, Kalendáři českožidovském, Národních listech aj. jsou ovládnuty ideami českožidovského hnutí.

V drobných humoristických prózách pozoruje Rakous jemným, sociálně citlivým pohledem, plným sympatií k zproletarizovaným židovským i křesťanským vrstvám, všední příběhy židovského obyvatelstva středního Polabí, jejich splývání s českým prostředím a drobné rozpory mezi jejich životem a dogmatickými náboženskými předpisy. Mnohde přechází R. próza až v politickou satiru, v sociologii česko-

židovského venkova a ojedinele i v zachycení tragické minulosti židovského národa (*Na rozcestí*).

BIBLIOGRAFIE

Vojkovičtí a přespolní (Pp 1910, v dalších vyd. rozšiřováno, až defin. 1923–25 ve 3 sv.), *Na rozcestí* (P 1914), *Modche a Rézi* (D 1926, zfilm.).

LITERATURA

F. Dlouhán, V. R. (1935). M. Hýsek v Kalendáři českožidovském na r. 1934–35; J. Rumlér v předml. ke kn. *Modche a Rézi* a jiné příběhy (1958). dh

Rakovnická vánoční hra

Česká dramatická skladba z osmdesátých let 17. století, vzniklá v jezuitské koleji v Chlumku u Luže. (Je nazývána podle místa, kde byl objeven její jediný rukopis.) Hra vychází z tradice vánočních scén (pastýřské a klanění tří králů), které spojuje a přetváří tím, že se osoby pastýřů, jejich vzájemné vztahy i životní prostředí stávají v první části hry alegorií Starého zákona; druhá část hry, obsahující Kristovo narození a tříkrálovou scénu, je alegorií Nového zákona. Toto alegorizování svědčí o tom, že skladatelem hry byl duchovní vzdělanec. Do domácích vánočních scén vložil i prvky dobové pastýřského idylismu pramenícího z Vergiliových *Bukolik*; byl obeznámen též se současnými snahami o rozvoj české poezie (V. J. Rosa → aj.). Pro společenské zaměření hry, která počítala s lidovým obecnstvím, je příznačná scéna sporu mezi pastýři a králi o to, komu se Kristus narodil; do pastýřského idylismu je tu vnesen vyhraněný prvek sociálního střetnutí. Spor se řeší smírně ve smyslu učení o rovnosti lidí před bohem, avšak autor v něm zřetelně straní chudině (využil toho E. F. Burian při své adaptaci skladby ve *Vánočních hrách českého lidu*, 1946). Od ostatních českých pololidových dramát 17. stol., k nimž sama náleží (interludia, např. *Kocmánkova* →, *Komedie o turecký vojně*, *Komedie o vzkříšení Páně J. Khintzera Přibyslavského* aj.), liší se *Rakovnická vánoční hra* vyspělostí uměleckého ztvárnění, které ji staví na přední místo mezi veršovanými skladbami 2. poloviny 17. stol.

EDICE A LITERATURA

Vyd. J. Hrabák v kn. *Lidové drama pobělohorské* (1951). — S. Souček: *Rakovnická vánoční hra* (1929). jh

Arnošt Ráž

20. 2. 1884 *Slavětín u Loun*

20. 1. 1925 *sanatorium na Pleši u Dobříše*

Strýc Konstantina Biebla →. V Praze studoval na gymnasiu (maturita 1902) a v l. 1902–08 na právnické fakultě (doktorát 1908). Potom byl praktikantem u soudu v Praze. První světové války se zúčastnil jako důstojník zásobovacího sboru na Balkáně (Albánie, Bosna, Černá Hora). Od r. 1920 měl vlastní advokátní kancelář v Praze, s klientelou převážně dělnickou. Zemřel na tuberkulózu, kterou si přinesl z války — Publikoval v časopisech *Moderní život* (debut 1903), *Besedy Času*, *Zvon*, *Červen*, *Host*, *Sever* a *východ*, *Národní osvobození*, *Rudé právo* aj., ve *Studentském almanachu 1904* a *Sborníku Literární skupiny*. Počátkem století byl členem spolku *Syrinx*, roku 1921 spoluzakládal brněnskou *Literární skupinu*.

Rážovo básnické dílo, nevelké rozsahem, zapůsobilo na českou poválečnou poezii hlavně básněmi shrnutými pak do knihy *Cesta k lidem*. Byly-li první dvě sbírky ještě příliš poplatné soudobé dekadenci a zůstala-li sbírka milostné lyriky *Knih* o bloudění, odvrhující dekadentní pózy a už plná napětí své doby, nevydaným torzem, vyrostla z R. válečné zkušenosti subtilní, výrazově precizní poezie lásky k životu a bratrství prostých lidí; z ní zapůsobila zvláště skladba *Betlém* (pův. v Neumannově *Červnu 1919*), která ještě s několika dalšími R. básněmi „je opravdovým datem ve vývoji moderní české poezie“ (Šalda): R. byl přítelem a rádcem mladých básníků a v mnohém předznamenal poezii nejen *Wolkrova* → a *Bieblu* →, nýbrž vůbec proletářskou poezii z počátku dvacátých let. — Už od mládí se R. věnoval výtvarnému umění, především kresbě a grafice (známé jsou též R. dřevoryty k básním A. M. Piší, B. Vlčka,

K. Hádk a některé i z Neumannova Června).

BIBLIOGRAFIE

Intimní tragédie (Bb 1903), Byly večery (Bb 1904), Cesta k lidem (Bb 1923, s K. Bieblem). Výběry: Básně (1930, usp. K. Biebl, s předml. F. X. Šaldy), Cesta k lidem (1957, usp. Z. K. Slabý).

LITERATURA

F. X. Šalda v předml. k Básním (1930); Z. K. Slabý v předml. ke kn. Cesta k lidem (1957); O. Bartoš v kn. Lounsko v díle K. Konráda a K. Biebla (1960).
vš

Stanislav Reinš

22. 4. 1879 *Nový Knín u Dobříše*

2. 2. 1955 *Jiloviště u Prahy*

Pocházel z drobné obchodnické a železničářské rodiny. Studoval v Praze na učitelském ústavě (do r. 1899) a učil pak na školách v Řevnicích a v Praze. — Literárně vystoupil v dvacátých letech jako fejetonista Národní politiky.

Obliby i literárního významu dosáhl Reinš jako autor povídek a obsáhlejších próz, založených na pozorování přírody a dobré znalosti života zvířat. Projevoval v nich smysl pro zachycení krás přírody, přírodními vědami orientovaný světový názor a nevtíravou výchovnou tendenci.

BIBLIOGRAFIE

Z. čarovné přírody (Pp 1924), Kouzlo jara (P 1925), Lovcův svět (Pp 1925), Na lov (Pp 1925), Z. lovů na Slovensku (Pp 1926), Listy z niv a hájů (Pp 1927, Zlatá rybka a jiné příběhy (Pp 1927), U táborového ohně (P 1928), Odvážný stopař Rigo a různé příběhy (Pp 1928), Příhody fořta Sukovce (P 1929), Z tajů brdských chlumů (Pp 1929), Poslední výstřelky (Pp 1929), Román bludné dvočiny (R 1931), Bělohav, král Sumavy (R 1932), Raí a Dingo a jiné příběhy (1932), Alik hrdina (R 1934), Listy z přírody pro měšťanské školy (učebnice přírodopisu a přírodopytu, 5 sv., s F. Holíkem a Ant. Sturmem, 1934—37), Na lov (Pp 1935), Poustevnice z Humenské (R 1935), Zelený prach (Pp 1936), Ze světa dvočiny (Pp 1937), Černý běs (R 1938), Vydra z Černé tůně (R 1939), Nepřítel (R 1941), Zbujník (R 1946).
jm

Václav Renč

28. 11. 1911 *Vodochody u Roudnice n. L.*

V Praze studoval na reálce a maturoval na klasickém gymnasiu (1930), studia na

filosofické fakultě Karlovy university ukončil doktorátem 1936. V l. 1933—36 byl propagačním redaktorem Svazu knihkupců a nakladatelů ČSR a redakčním tajemníkem časopisu Rozhledy, potom nakladatelským redaktorem v Novině. Od r. 1942 pracoval jako spisovatel z povolání. Za první republiky vystupoval jako stoupenec ruralismu na krajní pravici, nevyhýbaje se ve své publicistice přímým útokům na pokrokové spisovatele (Čapek). V sezóně 1945—46 byl dramaturgem olomouckého divadla, 1947—48 lektorem a režisérem v tehdejší Národní divadle v Brně. Dnes je dramaturgem v operetě Divadla Oldřicha Štíbor v Olomouci. — Verše, stati, recenze, překlady ve Studentském časopisu (zde poprvé 1927 pod pseudonymem Jarka Štít), Hostu, Signálu, Akordu, Rozhledech, Lumíru, Kvartu, Poezii, Obnově, Řádu (který 1940—44 spoluredigoval) aj., též pod šiframi RČ, Rn. Napsal též několik rozhlasových her a dramatizací, podílel se scenaristicky na několika loutkových a kreslených filmech.

Ve své katolicky orientované reflexivní lyrice, ovlivněné O. Březinou → a R. M. Rilke, usiloval Renč o tvarovou čistotu, vzdálen však přitom formálním i myšlenkovým výbojům moderní české lyriky 20. století. — Životnější jsou R. dramata, moderní morality, v nichž historické náměty tvoří jen půdorys k řešení nadčasových otázek. Důrazem na formální stránku díla se vyznačují i R. překlady z němčiny (R. M. Rilke, E. Glaeser), francouzštiny (G. Duhamel, F. Bérence, M. Maeterlinck), italštiny (S. Benelli), vlámsštiny (G. Walschap) aj. i úpravy a modernizace dramát Hebbelových, Schillerových, Goethových, Hauptmannových, Nestroyových aj.

BIBLIOGRAFIE

Jitění (Bb 1933), Studánky (Bb 1935), Sedmihradská zem (Bb 1937), Vinný lis (Bb 1938), Trojzpěvy (Bb 1940, přeprac. 1948), Julius Zeyer (studie, 1941), Marnotratný syn (D 1942), Císařův mim (D 1944, i prem.), Barbora Celská (D 1944, přeprac. s názvem Černý milelec 1947), Perníková chaloupka (B pro děti, 1944), Komedie z kornoutu (D 1944, podle Nestroje), Zahrajem si na chvilku (B pro děti, 1947). — Z překladů: J. Green, Vzpoura Adrieny Mesuratové (1932), J. Maritain, Umění a scholastika (1933); J. Schlumberger, Svátý Sa-

turnín (1935); F. Bérence, Raffael (1936), Lucrezia Borgia (1938); M. Maeterlinck, Přesýpací hodiny (1937); R. M. Rilke, Sonety Orfeovi (1937); F. Hebbel, Gygův prsten (1942), Dcera lazebnickova (1943); F. Schiller, Marie Stuartovna (1944), Valdštýn (1944); A. Mickiewicz, Básně z Východu (1947).

LITERATURA

K. Bondálek v Listu Sdružení moravských spisovatelů 1947–48 (Od Barbory Celské k Černému milenci). fk

Magdaléna Dobromila Rettigová

31. 1. 1785 *Všeradice na Hořovicku*

5. 8. 1845 *Litomyšl*

Dcera panského úředníka, do školy chodila v Plzni; po otcově smrti přišla s matkou do Prahy a r. 1807 se provdala za soudního úředníka a spisovatele J. A. Rettiga (1774–1844), s nímž žila na různých místech v Čechách, od r. 1834 v Litomyšli. — Přispívala do Časopisu Českého muzea, Květů, České včely, Věnce, Poutníka slovanského, Dobroslava.

Autorka nevýrazných sentimentálních povídek a praktických příruček pro hospodyně s výchovnými předmluvami; nejnámější se stala svou *Domácí kuchařkou*. Působila buditelsky mezi ženami české měšťanské společnosti, zejména ve čtyřicátých letech v Litomyšli. V této podobě ji učinil hrdinkou stejnojmenné divadelní hry A. Jirásek.

BIBLIOGRAFIE

Arnošt a Bělinka (P 1820), Mařenčin košíček (Pp I–II, 1821 a 1822), Věneček pro dcerky vlastenské (Pp 1825), Domácí kuchařka (1826 a v mnoha dalších vyd.), Bílá růže (D 1827), Chudobický (Pp 1827), Narcický. Sběrka historického a mravného obsahu k poučení i obveselení (Pp 1834), Kvítí májové (Pp 1835), Jaroslav a Terinka (P 1841), Koš. Masopustní žert (D 1846). Přeložila a adaptovala z A. Kotzebua Příběhové pro dcerky české a moravské (1828). — Bibliografie v kn. F. Autraty.

LITERATURA

M. D. Rettigová: Životopis mládí M. D. R. (příl. čas. Od trstenické stezky 1938–39, z něm. rukopisu přel. M. Planičková); F. Autrata: M. D. R. (1948, s bibliografií); K. Sabina ve Vybraných spisech II (1912); Z. Nejedlý v kn. O literatuře (1953); J. Fučík v kn. B. Němcová bojující (1940, též ve Třech studiích, 1947). *mř*

Jan Rokycana

před 1397 *Rokycany*

1471 *Praha*

Husitský politik a kazatel, syn kováře, vystudoval na pražské universitě, kde získal r. 1415 hodnost bakaláře a 1430 mistra svobodných umění; r. 1424 byl vysvěcen na kněze. Již za studií vyznával Husovo → učení, později byl žákem a pomocníkem Jakoubka ze Stříbra →; ještě za jeho života byl ustanoven správcem duchovenstva podobojí (1427), po jeho smrti (1429) se stal hlavou umírněných kališníků. Vážnosti a obliby dosáhl kázáními v Týnském chrámu i jako diplomat na basilejském koncilu, kde byl v čele husitského poselstva. Po uzavření kompaktát byl sněmem zvolen arcibiskupem, ale papež volbu nepotvrdil. Po Zikmundově přjetí za krále musel opustit Prahu, kam se vrátil r. 1448 po dobytí hlavního města Jiřím z Poděbrad. R. byl pak vždy pomocníkem Jiřího v úsilí o jednotu církve podobojí a v boji proti Římu. Vystupoval i proti vznikající jednotě bratrské, třebaže se sám na jejím vzniku nepřímo podílel mj. tím, že své posluchače odkazoval ke spisům Chelčického →. R. je autorem řady polemičkových spisů, jako je lat. *De existentia corporis Christi* (O existenci Kristova těla), ale jeho hlavní význam je v tvorbě české, spjaté s jeho kazatelskou činností; reprezentuje ji *Postila nedělní a sváteční*, sbírka kázání v Týnském chrámu z padesátých let 15. stol. Je dokladem R. řečnického umění; není totiž pouhým kazatelským záznamem myšlenkové kostry jednotlivých promluv, nýbrž patrně posluchačským zachycením skutečné podoby kázání. Pozoruhodná je v nich lidovost řeči, užívání přísloví a pořekadel, názorných přirovnání, citátů přiblížených chápání neučení posluchačů, tak jak to vyžadoval obsah promluv, převážně zaměřených k praktickým otázkám všedního života a vyhýbající se teologickým spekulacím. R. teologicky fundovaný *Výklad na evangelium sv. Lukáše a Výklad na ev. sv. Jana*, rovněž asi z padesátých let, vrací se na některých místech k příslušným pasážím Postily, ale řečnické účinnosti kázání nedosahuje.

EDICE A LITERATURA

Postila, vyd. F. Šimek (1928–29). Výbor s názvem M. J. R., obránce pravdy a zákona božího vyd. F. Šimek (1949). — F. M. Bartoš: Literární činnost M. J. R., M. Jana Pfibrama, M. Petra Payna (1928); F. Šimek: Učení M. J. R. (1938). ep

Václav Jan Rosa

asi 1620 Zdice

11. 8. 1689

Dosáhl doktorátu práv a svobodných umění, zpočátku působil jako advokát, pak vstoupil do státní služby a od r. 1670 byl radou u apelačního soudu. Za zásluhy v soudní službě byl povýšen do rytířského stavu. Věnoval se i vědecké práci v oboru filologie a působil jako básník a teoretik. — Je autorem latinské mluvnice a stylistiky *Čechořečnost seu Grammatica linguae Bohemicae* (Čechořečnost aneb Mluvnice českého jazyka, 1672), v níž se projevují puristické tendence; připravoval i velký slovník *Thesaurus linguae Bohemicae* (Poklad jazyka českého), pro nějž snad užil zčásti i materiálu shromážděného Komenským →. Filologickou prací chtěl R. podepřít i vytvoření české národní poezie, a proto ve Čechořečnosti formuloval pravidla časoměrné prozodie; připojil k ní vedle Komenského přebásnění Kationa (ovšem upraveného podle vlastních prozodických a básnických zásad) i své časoměrné básně, zejména *Pastýřské rozmlouvání o narození Páně*. Tato skladba je jedním z vrcholů české poezie 17. stol. a je protějškem k časoměrnému překladu žalmů poriznému Komenským. Vedle duchovního básnictví se R. uplatnil výrazně i ve světské poezii milostného ladění, a to rozsáhlou básní *Discursus Lipirona, to jest smutného kavalíra, o lásce r. 1651, vyd. C. Zibrť v ČL 1911. — S. Souček: Rakovnická vánoční hra (1929). J. V. Novák ve Věstníku ČA 1902; J. Volf v Českém bibliofilu 1929. zt*

EDICE A LITERATURA

Z. Kalista, České baroko (1941); *Discursus Lipirona, smutného kavalíra, o lásce r. 1651, vyd. C. Zibrť v ČL 1911. — S. Souček: Rakovnická vánoční hra (1929). J. V. Novák ve Věstníku ČA 1902; J. Volf v Českém bibliofilu 1929. zt*

Jan Václav Rosůlek

7. 9. 1894 Pardubice

12. 1. 1958 Praha

Původním povoláním byl poštovní úředník. Za první světové války se zúčastnil bojů na italské frontě, po návratu se věnoval spisovatelskému povolání, od poloviny dvacátých let výhradně. Od r. 1918 přispíval postupně do časopisů Cesta, Pramen, Zvon, Země, Topičův sborník, Akademie, Národní osvobození, Kulturní zpravodaj, Rozpravy Aventina, Literární noviny, Panoráma aj.

Rosůlek vyšel z otřesných zážitků první světové války, která poznamenala celou jeho prózu drsným naturalistickým tónem a její první vývojové období i hlubším zájmem o společenskou problematiku, patosem živelného sociálního odporu a protestem proti imperialistické válce (*Černožlutý mumraj*). Záhy však podlehl rutině, psal libivé a povrchní romány, založené na vnějším dějovém napětí. Od poloviny třicátých let, v době obliby životopisných románů, psal románová zpracování života slavných výtvarných umělců, van Gogha (*Hlavou proti zdi*), Goyi (*Španělská rapsodie*), Gauguina (*Stín přes paletu*), a spisovatelů, B. Němcové (*Manžel slavné ženy*). Vydával je pod jménem Vladimír Drnák, chtěje tím naznačit novou orientaci své tvorby. Respektoval sice hlavní historická fakta a pokoušel se o psychologické prokreslení svých hrdinů, zdůrazňoval však někdy příliš čtenářsky libivé detaily. — Po r. 1945 psal výhradně pro mládež, tentokrát již bez většího úspěchu.

BIBLIOGRAFIE

Opilé město (Pp 1923), Rozmarýn (Bb 1923), Červená vichřice (Bb 1924), O rytíři, princezně a drakovi (loutková hra, 1924), Sítěcha světa (Rpe 1925), Křik v poušti (Bb 1925), Satyrovo pokání (P 1925), Stoupa života (Pp 1925), Vůně Afriky (cestopis, causerie, 1925, 2. rozšíř. vyd. Listky z Afriky i odjinud, 1930), Černožlutý mumraj (R 1925), Hnojiště (R 1926), Nová země (R 1927), První (R 1927), Klec (R 1928), Hulání a kavalíři (R 1928), Dobrodruh Potocki (R 1928), Noha, plukovník zeleného kádru (R 1928, 2. vyd. pod názv. Plukovník zeleného kádru, 1931), Tintíšek, soukromý detektiv (P 1928), Listky ze Španěl (cestopis, causerie, 1929), Tři carští oficiři (R 1929), Kávárna nadlidí (R 1929), Ilonka a Hans Holm (Bb 1929), Krví a železem I, II (R 1930), Veteráni republiky (R 1930), Bohové hrnce nelepí

(R 1930), O hlavu diktátorovu (R 1930), Pítěž (R 1930), Stěblo toučomcu (R 1930, 2. část kn. Pítěž), Žena v pevnosti (R 1931), Černá krysa (R 1931), Skandál herečky Meinhartové (R 1931), Zločin na Ste. Marguerite (R 1931), G'golo (R 1932), Poslední kulomet (R 1932), Před rozhodnou nocí (R 1932), Vraždičí loutka (R 1932), Správné děvče (R 1932), Zapomenutá oáza (R 1932), Mrtví a živí (Ff 1932), Láscé nikdo nezahrání (R 1933), Seržant Vaurien (R 1933), Stříbrný pták (R 1933), Zbytečný sňatek (R 1933), Mezi dvěma bajonety (R 1934), Hlavou proti zdi (R 1934 pod pseud. Drnák), Marga a pan Lenfeld (R 1935), Hadrový panák (R 1935, Drnák), Španělská rapsódie (R 1935, Drnák), Děti nás zahanbují (R 1937, Drnák), Manžel slavné ženy (R 1938, Drnák), Mezi námi děvčaty (D 1939, prem. 1940), Král Sloužím (R 1940, Drnák), Stín přes paletu (R 1940, Drnák), Fanyinka z konečné stanice (R 1940), Za jeden provaz (R 1940), Známost z ulice (R 1940), Ziracený generál (R 1940), Za bílým plukónem (R pro mládež 1941, Drnák), Bloudění jindřicha od věže (D 1941, i prem., Drnák, s B. Vrbským), Vtipohlavci (R pro mládež 1946), Drnák), Kolja Mikolka (P pro mládež, 1946), Kolja Mikolka tankistou (P pro mládež, 1946), Peníze leží na ulici (P pro mládež 1946), Trny mezi vavřínem (R pro mládež 1947, Drnák), Poslední kruté léto (R 1948). — Provedené hry: Prapor (1946, s B. Vrbským).

LITERATURA

F. X. Salda v ŠZáp 1934–35 (Dva čes. romány životopisné — Hlavou proti zdi; Soumrak našeho slovesného umění — Hadrový panák); K. Polák v kn. O životopisném románě (1941); Fr. Pilař v dosl. ke kn. Hlavou proti zdi (1955).

vš

František Jaromír Rubeš

16. 1. 1814 Čížkov u Pelhřimova

10. 8. 1853 Skuteč

Syn nájemce pivovaru, vystudoval gymnasium v Německém (Havličkově) Brodě (1826–32), filosofii v Praze (1834). Po dvouletém nedokončeném studiu v semináři (1834–36) studoval práva v Praze (1837–40) a zároveň byl vychovatelem v měšťanské rodině. Do r. 1847 působil jako soudní úředník v Praze, později v Načeradci, v Kutné Hoře (od r. 1850) a ve Skutči (od r. 1851). — Přispíval do Květů (poprvé r. 1834), Vesny, Vlastimila, Českých besed a do humoristického sborníčku Paleček, milovník žertu a pravdy (1841–47), který v l. 1841–45 redigoval spolu s přáteli F. Hajníšem (1815 až 1885) a V. Filípkem (1812–66).

Jako spisovatel byl Rubeš blízký okruhu Tylova →. Získal si popularitu nejprve

tím, že pokračoval v tradici Klicperově → deklamovánkami, humornými veršovanými skladbičkami s rozmanitou tematikou, které tehdy bývaly oblíbeným zpestřením programu českých měšťanských zábav. U R. se vyznačovaly citově zbarveným vlastenečtvím a umírněnou kritikou soudobého života. Z R. próz je nejvýznamnější a umělecky nejzdařilejší hned první povídka *Pan amanuensis na venku*, svěží obrázek ze současnosti, v němž autor v protikladu ke konvenční novelistické produkci usiloval o přiblížení k životní realitě. Se sympatiemi byly ve čtyřicátých letech přijímány i jeho ostatní humoresky, novelky a črty ze života drobných lidí, které získávaly stejně jako deklamovánky pro českou literaturu široký okruh čtenářů a konaly účinnou buditelskou práci. Jejich předností byl živý jazyk, jemný, bohatě odstíněný humor, hraničící místy se satirou, věrná charakteristika typických soudobých figurek (úředníků, chudých studentů, panských byrokratů, měšťanské mládeže) a čistá kresba prostředí, vystihující ráz českého předbřeznového života v Praze i na venkově. Pod zdánlivě bodrým, přitakávacím poměrem k tomuto životu skrývala se však kritičnost, namířená proti šosáctví, národní vlažnosti a peněžní morálce měšťanských vrstev.

BIBLIOGRAFIE

Deklamovánky a písně (Bb 1837–47, 6 sv.), Pan amanuensis na venku aneb Putování za novelou (P 1842), Harfenice. Obrázky ze života (P 1844), Povídky, obrazy ze života, národní pověsti a báchorky (1847). — Spisy F. J. Rubeše u Kobra v l. 1861–62 (4 sv.) a v Národní bibliotéce (1887–83, 2 sv.). F. Sekanina doplnil vydání v Sebraných spisech u Kočího „dle prvotisků a spisovatelových rukopisů“ (1906). Výbor z deklamovánek uspořádal F. Strejček (Deklamovánky a písně prvních českých besed, 1926), výběry z prozaických humoresek vycházely často (1894, 1903, 1941, 1953, 1960).

LITERATURA

F. J. Turnovský: F. J. R. (1895); T. Zapletal: F. J. R. (1936); V. Precitk: F. J. R. (1948). V. Filípek ve 4. sv. Spisů (1862); Z. Nejedlý v kn. B. Smetana IV (1951); M. Novotný v předml. ke kn. Pan amanuensis na venku (1949); M. Repková v dosl. k Humoreskám (1960); J. Skalická ve Sborníku VSP v Olomouci, Jazyk a lit. VI (1959, o parodiích). *mř*

Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský

Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský (obvyklá zkratka RKZ) a spolu s nimi Píseň vyšehradská (PV) a Milostná píseň krále Václava jsou domněle staročeské básnické skladby, vzniklé a objevené koncem druhého desetiletí 19. století. *Píseň vyšehradskou* objevil r. 1816 Josef Linda → (tehdy spolubydlící V. Hanky) na předeštlé staré knihy. Krátká sedmnáctiveršová báseň (spojující s apostrofou starobylého Vyšehradu projev milostné touhy po vzdálené milé) hlásí se písmem i jazykem do 13. století. — *Rukopis královédvorský* objevil Václav Hanka → v září r. 1817 v kostelní věži ve Dvoře Králové a tiskem jej vydal r. 1819. Měl představovat památku z konce 13. st., skládá se z 12 pergamenových listů a dvou proužků; podle označení v rukopisu je to jen nepatrný zbytek rozsáhlého kodexu, malá část jeho 3. knihy. Obsahuje dvě skladby lyrickoepické (Zbyhoň a Jelen), šest milostných písní (Kytice, Jahody, Róze, Zehulice, Opuštěná a Skřivánek), a především šest básní epických: Oldřich a Boleslav, O pobití Sasikův (zvané též Beneš Hermanův), O velikých bojích křesťan s Tatary (Jaroslav), O viceství nad Vlaslavem (Čestmír), O slavném sedání (Ludiše a Lubor), O velikém pobití (Záboj), celkem 1261 veršů. — *Rukopis zelenohorský* byl v listopadu 1818 anonymně zaslán pro nově založené Národní muzeum jako nález na Zelené Hoře u Nepomuka. Pergamenový rukopisný zlomek na 4 listech obsahuje ve 119 desítilabičných verších část básně nazývané obyčejně Sněm a větší báseň zvanou Libušin soud; podle písma a řeči se rukopis hlásí do 9.–10. století (nejprve byl uveřejněn v r. 1820 v Rakowieckého Ruské pravdě, r. 1822 v časopise Krok). — Časově posledním básnickým padělkem byla r. 1819 *Milostná píseň krále Václava*. — Rukopisné padělky starých uměleckých děl zřejmě souvisely s falzy filologickými (např. 900 českých glos v slovníku Mater verborum, zlomek meziřádkového českého překladu evangelia sv. Jana apod.). Obdobné mystifikace se starobylými slo-

vesnými výtvary se vyskytly v 18. a 19. století i v jiných literaturách (například anglické, německé, ruské, bulharské, estonské). Byly příznačným kulturním projevem doby, která se odpoutávala od ideologie pozdního středověku a zvýšenou měrou se zajímala o ranou křesťanskou a předkřesťanskou kulturu; tam, kde nebylo přímých památek, vnášela své představy o dávné minulosti do skladeb podvržených. Objevené staročeské básně, které jako doklad významné minulosti českého národa byly argumentem novodobého národního zápasu, byly ve své době přijaty většinou bez výhrad a s nadšením. Píseň vyšehradskou uznal nejdřív za pravou i J. Dobrovský → a otiskl ji v své *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur* (1818) jako ukázkou staročeské poezie. Když však prozkoumal a článkem *Literarischer Betrug* (r. 1824 v Hormayrově Archívu) rázně odmítl RZ, prohlásil za padělek i PV. S názory Dobrovského se ztotožňoval slavista B. Kopitar, který považoval za podvrh také RK. Jinak však byla v Čechách v první polovině 19. stol. pravost RKZ všeobecně uznávána, oč se zasloužil i výklad F. Palackého → a P. J. Šafaříka → v spisu *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache* (1840); RKZ ovlivnilo soudobá základní díla novočeské jazykovědy, literární historie a dějepisu (Jungmannovu *Historii literatury české* a jeho *Slovník česko-německý*, Šafaříkovy *Slovníky starožitnosti a Palackého Dějiny národu českého*). — *Závažné argumenty* proti pravosti RKZ snesli v druhé polovině 19. století mj. J. Fejfalík, A. V. Šembera → a A. Vašek. Od poloviny osmdesátých let se ujala sporu o RKZ skupina mladších vědců (především J. Gebauer →, J. Goll a T. G. Masaryk), kteří věrohodně prokázali nepravost RKZ důkazy filologickými, historickými a socio-lingvistickými; pozdější vědecké bádání doklady o nepravosti rukopisů ještě rozhojnilo. Až do čtyřicátých let 20. století pokračovaly také obrany pravosti rukopisů, někdy diletantské a staromilské, někdy spojené s reakčními proudy politickými. — *Inspirátorem* padělků, autorem staročeského roucha a písařem, ale také autorem některých částí, zvláště lyrických, byl pravděpodobně V. Hanka, na epických

skladbách se asi básnický podíl J. Linda. — Dnešní literární historie vidí v RKZ vynikající básnická díla obrozenecké literatury z první čtvrtiny 19. století. Těmito uměleckými skladbami byly vyjádřeny vytoužené dobové představy o české minulosti (starobylost a rozvětvenost staré české kultury, její styk se slovanskými literaturami a předstih před jinými evropskými kulturami; vyspělost dávného společenského zřízení u nás a ušlechtilý morální profil předků). Ve fiktivním obrazu minulosti byly pak podtrženy ty rysy, které byly aktuální z hlediska dobových společenských a literárních potřeb (přirozená rovnost lidí, humánní soucit, touha po právu a spravedlnosti, myšlenka aktivního vlastnictví, názor o souvislosti českého a slovanského národního zápasu s obecným zápasem o blaho lidstva, umělecká hodnota folklórní literatury). Pod mystifikujícím pláštěm starobylého původu představily vlastně RKZ soubor ideálů a perspektiv naší společnosti na prahu obrození. Navíc jsou prvním novověkým pokusem o velkoryse koncipovanou epickou poezii a o lyriku postihující prostřednictvím svých ženských a mužských hrdinů základní citové polohy lidského života. RKZ mocně inspirovaly české umění výtvarné (Mánes, Aleš, Myslbek), hudební (Smetana) i slovesné (Zeyer); působila tu nejen jejich symbolická platnost, ale i jejich skutečné estetické hodnoty.

BIBLIOGRAFIE

Kralodvorský rukopis (1819; 1829 s názvem Kralodvorský rukopis. Shírka staročeských zpěvoprávných básní s několika jinými staročeskými zpěvy; spolu s něm. překladem V. A. Svobody). — Kritické vydání Rukopisů pořídil V. Flajšhans v publikaci V. Vojtěcha Rukopis kralodvorský a zelenohorský (1930). — Novověcké přebásnění K. Bednáře Rukopis kralodvorský a zelenohorský (1961).

LITERATURA

A. V. Sembera: Libušin soud, domnělá nejstarší památka řeči české, jest podvržen (1879) a Kdo sepsal RK roku 1817 (1880); A. Vašek: Filologický důkaz, že RKZ, též zlomek evangelia sv. Jana jsou podvržené díla V. Hanky (1879); J. Goll: Historický rozbor básní RK: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava (1880); J. Gebauer: Poučení o padělaných RKZ (1888); v Atheneu 1885–86 (spolu s T. G. Masarykem, J. Truhlářem, J. Vančurou, V. Vlčkem, J. Králem aj.) a v LF 1896, V. Flajšhans: Podrobný seznam slov RK (1897); F. Mareš: Pravda o RKZ (1930), nejobširnější obrana, s podrobným

soupisem literatury o sporech); F. M. Bartoš: RKZ (1946). J. Hanuš v LF 1906 a v Novém Atheneu 1920, M. Otruba v dopl. k Bednářovu převodu (1961). M. Hýsek v LF 1934. mo

Milan Rusinský

10. 2. 1909 Litovel

Studoval na gymnasiu v Litovli a na reálce v Ostravě (1926), pak na filosofické fakultě v Praze češtinu a němčinu (1932). Po studiích pobyl delší dobu v cizině, hlavně ve Francii a Německu. V l. 1933–54 pracoval v ostravském rozhlasu jako literární referent a dramaturg, v l. 1954–61 byl tajemníkem ostravské pobočky Čs. svazu spisovatelů, nyní působí v ostravské městské knihovně. Přispíval do krajových časopisů Moravskoslezský deník, Černá země aj., často pod pseudonymy (Jan Klapetek, Pavel Janda, Dolina, Alexej aj.). Vydal výbor z pozůstalosti Čechka Ostravického Zpěvy podbeskydské (1937), uspořádal sborníček na paměť Aleše Balcárka Zhybnulá naděje (1940).

V tvorbě M. Rusinského se střetá beletristický zájem o tvrdý život lidí na Beskydách a Ostravsku se sklony literárněhistorickými. Jeho nejuspěšnější román *Bludička slávy* zpracovává osud básníka Čechka Ostravického. Tato kniha i další prózy ukazují, že R. je prozaikem vnitřně jednoduchých postav, které podléhají v tvrdém životním zápase. Pro ostravský rozhlas napsal řadu her a pásem především z krajové kulturní historie (o Josefu Kalusovi, Jiřím Třanovském, Čechovi Ostravickém aj.), je autorem scénáře k filmu *Poslední výtřel*. Překládal prózu i dramata hlavně z němčiny a polštiny (H. Sudermann, H. Fallada, E. Glaesera, A. Freda aj.). — Jako literární kritik a historik napsal řadu časopiseckých i knižních studií o P. Bezručovi, V. Martinkovi, F. Slámovi aj.

BIBLIOGRAFIE

Návrat i jiné prózy (1932), *Bludička slávy* (R 1940), *Hladové dny* (R 1940), *Cesta k horám* (R 1945), *Země vítá člověka* (F 1948). — Práce odborné: *Němčeti Slezané* (1933), *Česká beseda v zemi pruského krále* (1935), *Kapitoly ze Slezska* (1946), *Bard prvý z Beskyd* (1947), *Vyprávění o Petru Bezručovi a kraji*

jeho básní (1947), Epik Ostravska (o Vojtěchu Martínkovi, 1947), Porobeného národa bard (1947), Čtyři hručky vzpomínek na Petra Bezruče (1959), Romanopisec slezské dědiny (1959). — Bibliografie v publikaci A. Sívka (1959).

LITERATURA

A. Sívka: M. R. padesátiletý (1959, metodický text s bibliografií). 3v

Miroslav Rutte

10. 7. 1889 Praha

24. 11. 1954 Praha

Syn cestopisce a hudebníka notáře Eugena Miroslava Rutta (1855—1903); vystudoval historii na filosofické fakultě Karlovy university (doktorát 1914). Žil v Praze jako básník, kritik a redaktor; v l. 1917—41 byl redaktorem Národních listů, kam psal literární kritiky a od roku 1923 též kritiky divadelní (často pod šifrou M. R.); v l. 1918—30 redigoval a vydával literární a kulturně politický týdeník Cestu, v l. 1926—36 byl hlavním redaktorem sborníku Nové čes. divadlo a r. 1935 se stal předsedou Čes. dramatického svazu. Poznal četná představení na předních scénách francouzských, italských a německých (ruské divadlo poznal v Berlíně). Po debutu v Besedách Času r. 1907 (básně pod pseud. F. X. Benda) přispíval do časopisů, které sám redigoval, a do Moderní revue (pseud. Mirko Havelský), Lumíru, Národa, Neumannova Kmene (pod pseud. R. M. Jelen) a Června, do Bassových Šibeníček (pseud. Štúra), Lidových novin aj. Vydal antologii moderní české poezie Jaro generací (1929) a spolu-redigoval sborník Moderní česká scéna (1938). — Vedl z konzervativních, politicky často reakčních pozic četné polemiky o aktuálních otázkách literárních, divadelních, kulturně politických i osobních s kulturní levicí.

Do literatury vstoupil Rutte jako dekadentní básník okruhu Moderní revue, po první světové válce psal však postupně poezii vitalistické prostoty čistých smyslů a citů, civilistické a pragmatické věcnosti a v poslední sbírce (*Měsíčná noc*) i poetistické hravosti. Jeho drobné prózy jsou silně lyricky a filosoficky zabarveny a tvoří předstupeň ke knihám esejistickým

(protimaterialisticky laděný *Strach z duše*), v nichž nakonec převážil zájem o divadlo (*Skrytá tvář*, *Tvář pod maskou* aj.). Z doby okupace je nejvýznamnější kniha esejistických portrétů *Mohvly s vavřinem*, která nadneseným a barvitým slohem připomínala čtenáři jednostranně pojaté a vybrané zjevy české literatury a divadla, a soubor úvah *20 kázání o divadle*, usilujících o vystižení tradice a poslání té části českého divadla v národní kultuře, která R. jako oficiálnímu kritiku národně demokratických Národních listů byla nejbližší. Původně psal kritiku impresionistickou, později založenou filosoficky na pragmatismu, přitom však důvěrně seznámenou s vývojem moderního světového dramatu měšťanského, jeho režie, scénického a hereckého umění. Nakonec se pokoušel o objektivnější, převážně psychologický rozbor uměleckého díla a charakteru jeho tvůrce, a byť nedovedl vysledovat jejich společenskou podmíněnost, úlohu a závažnost, ani určit jejich vývojovou platnost, přece jen podal bystré postřehy o subjektivním směřování některých osobností a o jedinečnosti jejich díla. Ve své době umožňovala jeho divadelní kritika poznání části moderních literárních a hlavně divadelních snah (K. H. Hilar), které nenacházely vždy a snadno pochopení. Naproti tomu vystupoval bojovně jako význačný představitel kulturní pravice proti sovětské a naší levicové avantgardě (hlavně proti J. Honzlovi, J. Frejkovi, V+W aj.). — Rutte též překládal z franštiny (Duhamela, Vildraca, La Fontaina, Marivauxa) a z němčiny. Za druhé světové války věnoval několik studií i dílčím otázkám filmové estetiky.

BIBLIOGRAFIE

Maria z Magdaly (dramatické mystérium, 1908, pseud. Mirko Havelský), Smuteční slavnosti srdcí (bás. prózy, 1911), Zjasněné oči (Bb 1918), Nový svět (Ee 1919), Strach z duše (Ee 1920), Vězeň (P 1920), Ohnivá vlna (Bb 1922), Batavia (Pp 1924), Skrytá tvář (Ee 1925), Tvář pod maskou (Ee 1926), Měsíčná noc (Bb 1927), Básně (soubor dosavadní básnické tvorby, 1927), Člověk a čas (Ee 1929), Doba a hlasy (Ee 1929), Divadlo a doba (Ee 1931), Viktor Dyk (přednáška, 1931), Portrét z mizejících dob (studie o F. Těverovi, 1935), K. H. Hilar (studie, 1936), Pouť do Recka (cestop. vzpomínky, 1937), Mohvly s vavřinem (Ee 1939), 20 kázání o divadle (Ee 1940), Duhový kruh (Pp 1941), Román, jež jsme zapomněli (D 1941), Film, divadlo a lite-

ratura (studie, 1943). Filmové herectví (studie, 1944), O umění hereckém (studie, 1946), Šest podob českého herectví (studie, 1947).

LITERATURA

F. Götz v kn. Anarchie v nejmladší čes. poezii (1922) a Básnickém dnešku (1931); B. Václavěk v kn. Od umění k tvorbě (1928); J. Fučík v Statích o literatuře (1951); F. X. Salda v KP 10 (1957, mj. o Zjasněných očích). A. M. Píša v Cervenou 1921 a Hostu 1927–28 (o Strachu z duše); M. Rutte v Rozpravách Aventina 1925 (Jak jsem se stal spisovatelem a co z toho pošlo). em

Vavřinec Leandr Rvačovský z Rvačova

1525 Roudnice
po 1590

Utravvistický kněz a spisovatel; působil v četných moravských i českých městech (Mor. Budějovice, Jaroměřice, Jevíčko, Slaný, Kostelec n. L., Bohdaněč, Praha); autor náboženskovýchovných spisů a působilé mravokárné satiry *Masopust* (1580). Na příkladu alegorizovaných nectností, představených jako dvanáct „pekelných patriarchů“ (synů zosobněného *Masopustu*), předvádí a kritizuje v tomto rozsáhlém spise chyby soudobého společenského života s užitím četných epických příkladů, tzv. exempel. Dílo těžící z uměleckých prostředků kazatelství je významným článkem měšťanské náboženskovýchovné a mravokárné literatury předbělohorských Čech; uplatnila se v něm autorova rozsáhlá učenost získaná na studiih v cizině, znalost soudobé společnosti, pramenící z vlastních životních zkušeností, vtip i pozorovatelský talent, zachycující mnoho charakteristických kulturně historických detailů. Některé části spisu byly přetiskovány ještě v 19. stol. jako lidové čtení.

EDICE A LITERATURA

Ukázky exempel z *Masopustu* v antologii B. Václavka *Historie* utištěné a kratochvilné (1950). — Č. Zíbrt v kn. *Staročeské výroční obyčeje* (1889). J. Haller v *Podřipsku* 1921. *jk*

Josef Rybák

1. 5. 1904 Písek

V Písku se učil zámečnictví, později zde vystudoval dvouletou obchodní školu. R. 1922 odešel na Slovensko, kde pracoval zprvu v Úřadu pro péči o válečné poškozené, potom (do r. 1933) ve Svazu československého díla. Na Slovensku, kde se spřátelil zejména s E. Urxem, P. Jilemnickým, Vl. Clementisem, L. Novomeským a F. Králem, začal také přispívat do levicových a komunistických novin a časopisů. Soustavně začal v komunistickém tisku pracovat r. 1933, kdy přišel do Prahy. Stal se členem redakce Rudého práva, zároveň pracoval i v redakci *Tvorby* a *Haló novin*; působil v nich až do r. 1938. Počátkem 1939 se pokusil s G. Barešem → náhradou za Rudé právo vydávat časopis *Pražský týden*, který však byl už 15. března 1939 zastaven. V letech okupace plnil úkoly, jimiž ho pověřovalo vedení strany, 5. 5. 1945 začal znovu pracovat v redakci Rudého práva. V l. 1945–47 byl šéfredaktorem týdeníku *Nedělní noviny*, v l. 1947–59 působil v kulturní rubrice Rudého práva, zároveň pracoval v redakci *Nového života* (1951 až 1954) a účastnil se řízení časopisu *Nová Jugoslávie* (1948). Od roku 1959 je šéfredaktorem *Literárních novin*. — Přispíval do Rudého práva, *Haló novin*, *Tvorby*, do *Mladého Slovenska*, *Davu*, *Doby*, do časopisu *Žijeme*, po roce 1945 znovu do stranického tisku, dále do *Nového života*, *Literárních novin*, *Kulturněho života*, *Nové Jugoslávie* aj., většinou pod zn. —á—. Do novin a časopisů přispíval i jako kreslíř a karikaturista (ilustroval např. knihu F. Kráfa *Čenkovéj deti*). Napsal řadu předmluv a doslovů ke knihám F. Kráfa, K. Konráda → a k různým literárním sborníkům, redigoval sborník veršů dělnických básníků *První směna* (1949), výbor reportáží z Rudého práva *Pravda velké doby* (1950) a satirických fejetonů *V. Křena Jakub táhne do boje* (1955).

J. Rybák patří k marxistickým kritikům a publicistům předválečné generace. Ve dvacátých a třicátých letech napsal řadu článků, v nichž komentoval politické udá-

losti a sledoval vývoj české literatury, výtvarného umění, divadla a filmu. Značně přispěl i k poznání sovětského umění u nás. Po r. 1945 se jeho pozornost soustředila především k vývoji současné literatury. — V poezii zachycuje R. prostým veršem vzpomínky na dětství, okouzlení krajem, lidmi a projevuje své občanské přesvědčení. R. próza je inspirována především dětskými prožitky a událostmi prvních desetiletí dvacátého století. Zatím nejucelenější podobu dal R. světu svého dětství v románové kronice *Slunce a chléb*, obrazu maloměsta na rozhraní století a v letech první světové války; zachytil zdařile několik výrazných postav

z měšťanského prostředí, vlastními hrdiny vyprávění jsou však chudí lidé, drobní řemeslníci, kteří denně podstupují zápas o obživu svou i své rodiny.

BIBLIOGRAFIE

Pole a lesy (Pp 1928), Začíná století (R 1932), Střechy nad hlavou (R 1945), Julius Fučík (stať. 1950, s G. Barešem), Pole rozkvetou (Pp 1951, zde znovu Pole a lesy i Střechy nad hlavou). S orlími křídly (portréty, 1954), Slunce a chléb (R 1956). Do slunce a do mraků (Bb 1958), Doba a umění (výbor ze statí z let 1925—38, 1961), Několik dní v mé špatné paměti (Bb 1962).

LITERATURA

A. J. Štátný v dosl. ke kn. Pole rozkvetou (1951). J. Dvořák v NŽ 1954 (č. 5). hh